

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

VILMA SAKALAUSKYTĖ

**EUROPOS SĄJUNGA IR BALTARUSIJA:
IŠŠŪKIAI EUROPOS SAUGUMUI**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
E. Špokas**

VILNIUS, 2008

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

**EUROPOS SĄJUNGA IR BALTARUSIJA:
IŠŠŪKIAI EUROPOS SAUGUMUI**

**Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S203**

Konsultantas

prof. dr. Š. Liekis

2008 12

Vadovas

asist. E. Špokas

2008 12

Recenzentas

2008 12

Atliko

ESAmn7-03 gr. stud.

V. Sakalauskytė

2008 12

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. EUROPOS SAJUNGOS SAUGUMAS.....	7
1.1. Saugumo samprata	7
1.2. Europos Sąjungos saugumo politikos raida	11
1.3. Europos Sąjungos saugumo politiką reglamentuojantys dokumentai.....	15
2. EUROPOS SAJUNGA IR BALTARUSIJA: SANTYKIAI IR GRĖSMĖS, KYLANČIOS EUROPOS SAJUNGAI	19
2.1. Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai.....	19
2.1.1. Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykių raida.....	19
2.1.2. Europos Sąjungos reikalavimai ir siūlymai Baltarusijai	22
2.2. Lietuvos vaidmuo Europos Sąjungos – Baltarusijos bendradarbiavime.....	25
2.3. Baltarusijos keliamos grėsmės Europos Sąjungos saugumui.....	28
2.3.1. Politinės grėsmės.....	31
2.3.2. Socialinės grėsmės	42
2.3.3. Karinės grėsmės	45
2.4. Veiksmai, kurių reikia imtis, siekiant išspręsti Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungai	50
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	57
LITERATŪRA.....	60
ANOTACIJA	66
ANOTATION	67
SANTRAUKA	68
SUMMARY	70
PRIEDAI	72

IVADAS

Europos Sąjungos saugumas šiuo metu yra 27 valstybių saugumas. Ir tai, kokią saugumo politiką ji vykdo, lemia valstybių tarpusavio santykius, taip pat santykius su kaimyninėmis Europos Sąjungos valstybėmis. ***Temos aktualumas ir problematika.*** Kaip žinia, šiuo metu Europos Sąjunga ribojasi su 16 valstybių, viena kurių yra Baltarusija.¹ Dabartinė Baltarusijos teritorija driekiasi tarp išsiplėtusios, vakarietiškas vertybes išpažįstančios Europos Sąjungos ir didžvalstybinių ambicijų tebekankinamos Rusijos, todėl ji dažnai atsiduria dviejų priešiškų geopolitinių galių sandūroje. „Šios galios nuolat kovoja dėl savo įtakos plėtimo, o Baltarusija yra ant jų kovos fronto linijos.“² Dėl šios priežasties ji dažnai būna traukiama į skirtingas puses ir susiduria su klausimu, prie kurios pusės prisijungti, tokiu atveju keldama tam tikras grėsmes Europos Sąjungai. Dauguma Europos Sąjungos kaimynių dalyvauja Europos kaimynystės politikoje. „Europos kaimynystės politika – tai Europos Sąjungos vykdoma politika, kuria siekiama išvengti naujų skiriamųjų linijų atsiradimo tarp išsiplėtusios Europos Sąjungos ir jos kaimynių, o taip pat stiprinti gerovės, stabilumo ir saugumo zoną aplink Europos Sąjungą.“³ Ši politika pradėta vykdyti po paskutinės Europos Sąjungos plėtros 2004 m. Deja, ne visos kaimyninės šalys dalyvauja. Baltarusija – viena iš nedalyvaujančių. Todėl, galima teigti, kad ši tema aktuali siekiant išsiaiškinti kodėl Baltarusija nedalyvauja Europos kaimynystės politikoje, kaip vystosi Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai ir kokios grėsmės iš to kyla Europos Sąjungai.

Darbo naujumas ir problemos ištyrimo lygis. Europos Sąjunga bendradarbiavimą gynybos srityje pradėjo dar 1952 m. kai buvo įkurta Europos gynybos bendrija, bet tik 1987 m. Vieningu Europos aktu prasidėjo Bendrosios užsienio ir saugumo politikos kūrimas, kuri šiuo metu yra antrasis Europos Sąjungos ramstis.⁴ Deja, kad ir kaip išvystyta būtų Europos Sąjungos Bendroji užsienio ir saugumo politika, jai vis dar kyla grėsmių iš kaimyninių valstybių, tokių kaip Baltarusija.

Baltarusijos ir Europos Sąjungos santykiai vystytis pradėjo dar 1992m., bet galima teigti, kad iki šiol jie nedaug pasistūmėjo į priekį. Baltarusijos prezidentas Aleksandras Lukašenka tarsį „pafliktuoja“ su Europos Sąjunga, bet greitai vėl atsigręžia į ilgametę savo partnerę – Rusiją, taip sukeldamas nesaugumo jausmą tiek savo gyventojams, tiek kaimyninėms šalims. Todėl darbe nagrinėjama, kaip vystėsi Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai, bei kokias grėsmes pastaroji kelia Europos

¹ Baltarusija – tai šalis, kurioje 207 600 kvadratinį kilometrų plote, gyvena apie 10 milijonų gyventojų. Tai homogeninis kraštas – apie 81 proc. gyventojų sudaro baltarusiai, 11 – rusai, 4 – lenkai, 3 – ukrainiečiai, ir iš kurių 80 proc. save laiko stačiatikiais.

² Statkus N., Motieka E., Laurinavičius Č., *Geopolitiniai kodai*, Vilnius: VU leidykla, 2003. – p. 27.

³ *Europos kaimynystės politika ir Lietuvos indėlis: ar Lietuvos veikimas efektyvus?*
<http://209.85.129.104/search?q=cache:FUBNeL3JgTcJ:www.laimaandrikiene.lt/lt/main/news%3FID%3D502+europos+sajunga+kaimynystes+politika+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt>. [žiūrėta 2008-12-24].

⁴ Apie ramsčius parašyt.

Sąjungos saugumui. Ši problema yra gana nauja, nes šia tema parašyta mažai literatūros. Daugiausiai tai yra konferencijų medžiaga, o rimtos akademinės literatūros nėra. Dar vienas faktas yra tas, kad dažniausiai Baltarusija yra nagrinėjama kaip Rusijos sudėtinė dalis, o ne atskira valstybė, todėl šis darbas turėtų būti aktualus toliau gilinantis į Baltarusijos, kaip individualios valstybės, keliančios grėsmę Europos Sąjungai, temą.

Magistro baigiamojo darbo problema – Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykių problema.

Darbo objektas – Baltarusijos santykių su Europos Sąjungos raida, bei Baltarusijos keliamos grėsmės Europos Sąjungos saugumui.

Šio **darbo tikslas** – išanalizuoti Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungos saugumui.

Šiam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. išnagrinėti Europos Sąjungos saugumo politikos raidą, bei dokumentus reglamentuojančius Europos Sąjungos saugumą;
2. apžvelgti, kaip vystėsi Baltarusijos ir Europos Sąjungos santykiai;
3. ištirti, koks yra Lietuvos vaidmuo Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiuose;
4. išanalizuoti, kokias grėsmes Baltarusija kelia Europos Sąjungos saugumui ir kokių veiksmų turi būti imtasi joms neutralizuoti.

Darbe **iškeliamą hipotezę** – Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungos saugumui, nes yra nedemokratinė valstybė Europos Sąjungos kaimynystėje.

Darbe naudoti metodai - analizės, lyginimo bei apibendrinimo metodai naudoti siekiant įgyvendinti išsikeltus tikslą ir uždavinius, bei kokybinio tyrimo metodas, taikant ekspertų, politikų ir akademikų interviu, siekiant išsiaiškinti, ar Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungos saugumui, kokia ta grėsmė yra bei kaip reiktu ją spręsti.

Rašant darbą naudotasi įvairia literatūra – Europos Sąjungos teisės aktais, publikuotais moksliniais straipsniais, žiniasklaidos pranešimais it kt.

Pirmojoje darbo dalyje analizuojama saugumo samprata, Europos Sąjungos saugumo politikos raida bei ją reglamentuojantys dokumentai. Nagrinėjant šiuos klausimus naudotasi tokia literatūra kaip Barry Buzan „Žmonės, valstybės ir baimė“, Egidijaus Vareikio „Tarptautinis ir nacionalinis saugumas“, Maichael E. Smith „Europes foreign and security policy“ ir t.t. Teoriniu lygmeniu, saugumo sampratą yra nagrinėję nemažai lietuvių autorių, bet kalbant apie Europos Sąjungos saugumo politiką, lietuviškos literatūros beveik nėra, todėl šitas darbas turėtų būti naudingas gilinantis į Europos Sąjungos saugumo politiką.

Antrojoje darbo dalyje nagrinėjami Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai, Lietuvos vaidmuo juose, bei kokias grėsmes Baltarusija kelia Europos Sąjungai ir kaip jas reikėtų spręsti. Galima teigti, kad šia tema literatūros parašyta labai mažai – vos viena monografija lietuvių kalba – tai Gedimino Vitkaus bei Virgilijaus Pugačiausko sudaryta „Baltarusijos paradoksai: įstrigusi transformacija ir

regioninis saugumas“. Visa kita rasta informacija buvo konferencijų medžiaga - „Lietuvos rytų kaimynai: politika ir saugumas“ ir „Baltarusija, quo vadis?“. Mokslinės literatūros lietuvių kalba šia tema labai mažai, o užsienio kalba iš viso nerasta. Taigi, analizuojant Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungai, daugiausia teko naudotis konferencijų medžiaga, bei politiniuose internetiniuose portaluose publikuotais straipsniais, taip pat oficialiais Europos Sąjungos institucijų – Europos Parlamento bei Europos Tarybos ir Komisijos – dokumentais: rezoliucijomis, pranešimais.

Siekiant labiau įsigilinti į nagrinėjamą temą, buvo atliktas kokybinis tyrimas – taikomas ekspertų, valdininkų, mokslo darbuotojų interviu, siekiant išsiaiškinti, kokias grėsmes kelia Baltarusija Europos Sąjungai, kokių veiksmų turėtų būti imtasi joms panaikinti, koks turi būti Lietuvos vaidmuo, sprendžiant Europos Sąjungos – Baltarusijos bendradarbiavimo problemas.

Galima teigti, kad ši tema nėra plačiai išnagrinėta, nes mokslinių publikacijų ja tikrai nėra daug – keleto konferencijų medžiaga, viena monografija, straipsniai spaudoje. Užsienio tyrinėtojai šios temos plačiai nenagrinėjo, nes jiems ji nėra aktuali. Taigi, šis darbas aktualus tuo, kad nagrinėjama Europos Sąjungos politika Lietuvos kaimynės – Baltarusijos, atžvilgiu, bei Baltarusijos keliamos grėsmės Europos Sąjungai, o tuo pačiu ir Lietuvai.

1. EUROPOS SĄJUNGOS SAUGUMAS

„Saugumas, kad ir koks jis būtų – individualus, nacionalinis ar tarptautinis – yra nuolatinė žmonijos problema.“⁵ Todėl Europos Sąjunga, būdama valstybių sąjunga, kaip ir kiekviena valstybė, privalo savo piliečiams užtikrinti galimybę saugiai gyventi. Galima teigti, kad saugumas yra suvokiamas labai skirtingai, bet plačiąja prasme tai – valstybės vykdoma užsienio politika, kuria siekiama įgyvendinti valstybės saugumą. Saugumo problemomis įvardijamos vis įvairesnės sritys: „etniniai bei religiniai nesutarimai, ksenofobija, atskirų žmonių siekis pakeisti bendruomenių politinį statusą“⁶ ekonominis nestabilumas ir kt. Siekiant užtikrinti valstybės saugumą, negalima pamiršti individualiojo, todėl pirmiausia reikia užtikrinti, kad kiekvienas žmogus jaustųsi saugus. Kyla klausimas, kada žmogus jaučiasi saugus? Galima teigti, kad saugumą žmogui užtikrina teisė pačiam daryti sprendimus bei tvarkyti gyvenimą pagal savo norus ir planus.

Taigi, siekiant atsakyti į klausimą, kas yra Europos Sąjungos saugumas, pirmiausia reikia apibrėžti saugumo sąvoką, bei kaip skirtingai, anot politinių teorijų bei saugumo studijų atstovų, saugumas gali būti užtikrinimas. Antra, reikia išsiaiškinti, kokia yra Europos Sąjungos vykdoma saugumo politika, ir, galiausiai, kokie dokumentai reglamentuoja Europos Sąjungos saugumą.

1.1. Saugumo samprata

Saugumo sąvoką apibrėžti gana sunku, nes jos samprata kito keičiantis laikams. Galima teigti, kad „nuo pat 1648 m. Vestfalijos sutarties saugumo sąvoka buvo siejama su valstybe. Saugumas iš esmės reiškė gynybą nuo organizuotos prievartos iš užsienio, t.y. grėsmingų „kitų“.“⁷ Ilgą laiką saugumas ir buvo suvokiamas kaip valstybės saugumas, o žmonių saugumas buvo tiesiog subordinuotas tautos saugumui. Net iki Antrojo Pasaulinio karo pabaigos saugumo ir gynybos sąvokos buvo naudojamos kaip sinonimai. Tik po Antrojo Pasaulinio karo „saugumo“ sąvoka buvo praplėsta. Iki pat šiol ji yra suvokiama skirtingai.

Kalbant apie saugumą pirmiausia reiktų suprasti kuo skiriasi tradicinė ir kritinė saugumo sampratos. Tradicinei saugumo sampratai galima priskirti realistus, kurie teigia, kad „saugumas yra valstybės saugumas nuo išorinių (pirmiausia karinių) grėsmių, o valstybės ir jos gyventojų saugumą garantuoja ta pati valstybė.“⁸ Taigi, valstybės yra pagrindiniai tarptautinės arenos veikėjai ir jos nuolat

⁵ Buzan B., *Žmonės, valstybės ir baimė*, Vilnius: Eugrimas, 1997, p. 31.

⁶ Vareikis E., *Tarptautinis ir nacionalinis saugumas*, VDU leidykla, 2005, p. 11.

⁷ Paulauskas K., *Saugumo studijų būklė ir raidos tendencijos*, Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 197.

⁸ Ten pat, p. 201.

siekia didinti savo galią, kad užsitikrintų saugumą. Vadinamojo „ofenzyvinio“, kitaip puolamojo realizmo šalininkai kalba apie valstybės galios ir įtakos didinimą kitų valstybių atžvilgiu, o gynybinio realizmo šalininkai siūlo tik balansuoti prieš kitas galias ar grėsmes. Teigiama, kad „saugumas yra negatyvi kategorija, absoliutus saugumas neįmanomas, saugumo problema yra „nesaugumas“.“⁹ Taigi, anot tradicinės saugumo sampratos atstovų, siekdamas užsitikrinti savo saugumą, silpnesnės valstybės gali vykdyti tokią politiką, kad stipresnėms nekiltų noras jų atžvilgiu imtis priešiško veiksmų, arba sudaryti sąjungas su stipriosiomis, taip nukreipdamos pastarųjų dėmesį į kitas valstybes. Galima daryti išvadą, kad valstybės gali stiprinti galią dviem būdais: pačios telkdamos savo resursus arba jungdamosis su kitomis valstybėmis. Pirmu atveju tai būtų vidinis balansavimas, o antruoju – išorinis. Stipriosios valstybės labiau linkusios didinti savo galią, bet nevengia ir su kitomis valstybėmis jungtis į aljansus, taip siekdamas patraukti į savo pusę silpnesnius veikėjus, o mažosios ir vidutinės labiau linkusios į išorinį balansavimą, nes kitaip jos negali užsitikrinti saugumo. Kitaip tariant, stiprindamos savo saugumą valstybės kelia nesaugumą kitoms, tai yra kyla „saugumo dilema“¹⁰.

Galima daryti išvadą, kad tradicinio saugumo sampratos atstovai teigia, kad pagrindinis saugumo subjektas ir objektas yra valstybė: ji ir teikia saugumą ir pati turi būti apsaugota.

Kritinė saugumo samprata yra šiek tiek sudėtingesnė. „Europoje išsikristalizavo trys kritinių saugumo studijų mokyklos: kritinės saugumo studijos, kitaip dar vadinamos Velso arba Aberyswyth mokykla; Kopenhagos mokykla ir Paryžiaus mokykla.“¹¹

Pagrindinė Velso mokyklos tezė yra „Booth teiginys, jog saugumas turėtų būti suprantamas kaip emancipacija, žmonių – individų ar grupių – išsilaisvinimas nuo fizinių ar kitokių apribojimų – skurdo, prievartos, politinės spaudos ir t.t.“¹² Teigiama, kad valstybė pati dažnai gali būti saugumo problemos priežastis, todėl siekia nagrinėti realias grėsmes realiems žmonėms. Taip pat minima, kad saugumo samprata savo prigimtimi yra pozityvi, nes žodis saugumas kilęs iš lotyniško žodžio „secura“, o tai reiškia „be rūpesčio“. Taigi galima daryti išvadą, kad Velso mokyklos atstovai teigia, kad pirmiausia saugumą reikia užtikrinti individams, o tik tada valstybei.

Pagrindiniai Paryžiaus mokyklos atstovai D. Bigo ir J. Huysman. „Skiriamasis šios mokyklos bruožas – „vidaus“ ir „tarptautinio saugumo“ susiejimas.“¹³ Teigiama, kad anksčiau buvusios grynai tarptautinės grėsmės, tokios kaip imigracija, terorizmas, organizuotas nusikalstamumas, tampa ne vien tarptautinėmis, bet ir ima grasinti visuomenės vidaus gyvenimui. Galima daryti išvadą, kad šios mokyklos atstovai vidines ir tarptautines saugumo problemas tarsi suvienodina.

⁹ Paulauskas K., *Saugumo studijų būklė ...* p.141.

¹⁰ Salmon T. C., *The nature of international security*, red. Carey R., Salmon T.C., International security in the modern world, Macmillan press Ltd., 1996., p. 10.

¹¹ Paulauskas K., *Saugumo studijų būklė ...* p. 204.

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat, p. 206.

Labiausiai spėjusi įsitvirtinti yra Kopenhagos mokykla, kuri apjungė konstruktyvistus ir neorealistus. „Trys pagrindinės šios mokyklos koncepcijos yra saugumizacija, sektoriai ir regioniniai saugumo kompleksai.“¹⁴ Teigiama, kad terminas „saugumas“ reiškia nesugebėjimą spręsti problemas „normalios politikos“ keliu. Nagrinėjant saugumizavimo teoriją, paaiškėja, kad saugumo objektu tampa tai, ką nurodo saugumizuojantis veikėjas, objektyvios grėsmės neegzistuoja, bet yra sukonstruojamos, valstybė išlieka tuo veikėju, kuris užtikrina saugumą ir kad geriausias būdas išspręsti saugumo problemą yra problemos desaugumizavimas.

Pagrindiniai Kopenhagos mokyklos atstovai yra Wewer ir Barry Buzan. Galima teigti, kad B. Buzan yra vienas žinomiausių saugumo tyrinėtojų. Jis tradicinę saugumo sampratą išplėtė iš vieno – karinio – sektoriaus į dar keturis. Tai yra politinis, ekonominis, ekologinis ir socialinis saugumas. Autorius teigia, kad „saugumas yra integralus, nedalomas ir kompleksiškas reiškiny, ir kad nacionalinio saugumo problemos negalima spręsti tik valstybiniu lygmeniu, neatsižvelgiant į individualų, regioninį ir sisteminių lygmenis, kad politinis ir karinis valstybės saugumas yra neatsiejamas nuo ekonominio, socialinio ir ekologinio saugumo.“¹⁵

Apibendrinant Kopenhagos mokyklos teiginius galima pastebėti šiokių tokių panašumą su tradicine saugumo samprata – tai faktas, kad pagrindine veikėja užtikrinančia saugumą išlieka valstybė.

Nagrinėjant saugumo sampratą negalima pamiršti radikalaus postmodernizmo bei feminizmo. Radikalieji postmodernistai nesiūlo savo saugumo teorijos, jie tiesiog kvestionuoja ir kritikuoja ją, teigdami kad saugumas išvis neturėtų rūpėti, nes kur kas smagiai yra gyventi įdomų ir neprognozuojamą gyvenimą. Kalbant apie feministes, reikia pastebėti, kad jų darbai yra gana artimi Velso mokyklos darbams. Jos teigia, kad „pagrindinis saugumo objektas turėtų būti individas“.¹⁶

Apibendrinant galima teigti, kad tradicinės saugumo sampratos atstovai pagrindiniu saugumo subjektu ir objektu laiko valstybę, o kritinėse saugumo studijose siekiama išplėsti saugumo subjektų ir saugumo objektų skaičių, o individų saugumas yra subordinuojamas valstybės saugumui.

Kalbant apie saugumo sąvoką, negalima pamiršti ir pagrindinių saugumo teorijų, tokių kaip realizmas, liberalizmas, struktūralizmas, pliuralizmas, neorealizmas. Realizmo teorija, kalba tik apie išorinių grėsmių įtakojamą saugumą ir teigia, kad „valstybė yra svarbiausias tarptautinių santykių ir tuo pačiu saugumo politikos veikėjas“¹⁷ ir kad nacionalinis saugumas yra tarptautinių santykių prioritetas, kurį užtikrina galia, o tarptautinė politika yra kova dėl galios. Realistai teigia, kad „galia ir saugumas valstybėms yra kaip deguonis: nors trumpam atimkite tai iš jų ir visi kiti reikalai – nuo prekybos iki žmogaus teisių – taps antriniai.“¹⁸ Kaip galios elementus jie nurodo gyventojų skaičių,

¹⁴ Paulauskas K., *Saugumo studijų būklė...* p. 204.

¹⁵ Buzan B., *Žmonės, valstybės ir baimė...* p. 19.

¹⁶ Paulauskas K., *Saugumo studijų būklė...* p. 209.

¹⁷ Vareikis E., *Tarptautinis ir nacionalinis...* p. 19.

¹⁸ Grudzinski P., van Ham P., *A critical approach to European security: identity and institutions*, Pinter: London and New York, p. 144.

šalies geografinę padėtį, ekonomiką, vyriausybę ir karines struktūras, psichologinius ir socialinius veiksnius, moralinę būklę, tautinį charakterį bei prestižą, tarptautinę strateginę padėtį. Galima daryti išvadą, kad realizmas priklauso tradicinės saugumo sampratos mokyklai.

Visos kitos teorijos gali būti priskiriamos prie Kritinės saugumo sampratos mokyklos, nes jos saugumo samprata išplečia. Taigi kita saugumo teorija – liberalizmas. Šios pakraipos atstovai teigia, kad „saugumą gali užtikrinti gerai veikianti teisinė sistema ir kad reikia sukurti tokias taisykles, kurių visuotinai norėtųsi laikytis.“¹⁹ Anot liberalistų, pasaulio siekiamybė yra demokratinė taika. Tai tokia būseną, kai pasaulis bus sudarytas iš demokratinių valstybių, kurios pačios nepradės karų, konkuruos pagal taisykles. Geriausiai žinoma saugumo sistema – Jungtinės Tautos, o taiką palaikantis dokumentas Jungtinių Tautų Chartija.

Dar viena saugumo koncepcija – struktūralizmas. Pagrindinė struktūralistų idėja yra ta, kad „taika pasaulyje gali būti pasiekta tik tada, kai valstybės bus suvienijamos saugumą tvirtinančiais instituciniais ryšiais.“²⁰ Tokiu atveju siekis palaikyti sukurtos struktūros gyvybingumą būtų svarbesnis už interesą kariauti tarpusavyje. Taigi, galima teigti, kad pagrindinis saugumo garantas yra saugumo ar kitą politiką formalizuojanti institucija. Viena tokių institucijų galima laikyti NATO.

Saugumo teorija, iškelianti tarptautines organizacijas kaip saugumo garantą, vadinama pliuralizmu. Pliuralistai teigia, kad „valstybės vaidmuo lieka svarbus, tačiau ji praranda savo monopolinę sprendimo teisę, dalindamasi ją su tokiais nevalstybiniais veikėjais kaip tarptautinės organizacijos, asocijuotos grupės, transnacionalinės korporacijos, nevyriausybinių organizacijos.“²¹ Teigiama, „kad pasaulyje formuojasi daugiakomponentė saugumo bendrija, kurioje sunku išskirti koki nors dominuojantį komponentą.“²² O dabartinės globalinės sistemos ypatybė yra vis auganti tarpusavio priklausomybė.

Ne mažiau svarbu paminėti ir neorealistines teorijas, tokias kaip galios balanso/pusiausvyros ir grėsmės balanso. Galios pusiausvyros atveju „pasaulis suvokiamas kaip valstybių bendruomenė, kurioje esanti pasaulio tvarka ir galios pusiausvyra yra garantas, jog valstybės išsaugos savo identitetą ir nepriklausomybę, taip pat pasaulinę taiką.“²³ Deja, ši teorija pastaruoju metu gana smarkiai kritikuojama, teigiant, kad jis veikia tik sistemose kurios turi policentrišką struktūrą ir neveikia jei pagrindiniai tarptautinių santykių veikėjai turi branduolinį ginklą. O grėsmės balanso idėja teigia, kad valstybės sudaro aljansus tam, kad atsvertų kitų jėgas, o sąjungas, kad įveiktų grėsmes: kuo didesnė grėsmė, tuo labiau kitos valstybės mobilizuos savo galią prieš ją. Ši teorija gera tuo, kad, anot jos, formuojant nacionalinio saugumo politiką, lemiamą reikšmę turi grėsmių identifikavimas ir jų kontrolė, o ne noras būtinai dominuoti.

¹⁹ Vareikis E., *Tarptautinis ir nacionalinis...* p. 21.

²⁰ Ten pat, p. 22.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

²³ Sheehan M. *The balance of power: history and theory*. London and New York: Routledge, 1996, p. 53.

Taigi galima daryti išvadą, kad kiekvienos koncepcijos šalininkai skirtingai suvokia saugumą. Realistai teigia, kad saugumą užtikrina valstybė, kad ji yra pagrindinis saugumo garantas. Liberalistai aiškina, kad saugumą užtikrina gerai veikianti teisinė sistema, kurios visuotinai norisi laikytis. Struktūralistai sako, kad tik institucijos gali užtikrinti saugumą. Pluralistai, kaip saugumo garantą išskiria daugiakomponentę saugumo bendriją, o neorealistai kalba apie galios balanso ir grėsmės balanso teorijas.

Apibendrinat saugumo sampratą, galima teigti, kad nėra vieningo apibrėžimo, kas yra tas saugumas, ir kiekviena teorija ar mokykla jį supranta skirtingai, todėl ir jo įgyvendinimui ieškoma skirtingų priemonių. Bet visi sutinka, kad saugumas yra nevienalytis ir sunkiai apibrėžiamas. „Klasikinis saugumo apibrėžimas teigia, kad saugumas, tai tiesioginės grėsmės šalies suverenumui bei teritoriniam integralumui nebuvimas,“²⁴ Šiuolaikiniame pasaulyje saugumas suvokiamas nebe tik kaip karinis saugumas, bet ir kaip politinis, ekonominis, socialinis, kultūrinis ir kt. Galima teigti, kad šiuolaikinis saugumas suvokiamas kaip grėsmės nebuvimas esamoms vertybėms. Kyla klausimas kaip saugumą užtikrina Europos Sąjunga, kokia saugumo politiką ji įgyvendina ir kokiais dokumentais tas saugumas reglamentuojamas.

1.2. Europos Sąjungos saugumo politikos raida

Europos saugumas ilgą laiką buvo siejamas su saugumu pačioje Europoje, kai valstybės nekariavo tarpusavyje. Bet bėgant laikui augo kitų regionų ir valstybių įtaka Europai, todėl kito ir Europos saugumo samprata. Šiuo metu galima teigti, kad Europa nėra vienalytis darinys, nes ji yra skirstoma į Rytų ir Vakarų Europą, taip pat galima išskirti Ukrainą, Baltarusiją, Rusiją ir kitas šalis, kurios nepriklauso Europos Sąjungai ir yra svarbus veiksnys visos Europos saugumui. Todėl Europos Sąjunga, kad būtų pajėgi reaguoti ir spręsti saugumo problemas, šiuo metu vykdo bendrą užsienio ir saugumo politiką. Bendroji užsienio ir saugumo politika vertinama skirtingai. Pavyzdžiui, „amerikiečių mokslininkai ją vertina, kaip pretenzingą laiko švaistymą ar net nesėkmę, ypač tada, kai Europa parodo nesugebėjimą spręsti sudėtingų tarptautinių problemų, kiti bendrąją užsienio ir saugumo politiką vertina kaip trukdį, kuris tik kišasi ar net trukdo galingosioms valstybėms palaikyti globalinį stabilumą.“²⁵ Taip pat teigiama, kad bendroji užsienio ir saugumo politika, nėra tokia veiksminga kaip kitos Europos Sąjungos vykdomos politikos, tokios kaip ekonominė, taip pat neturi tiek veikimo būdų, bet taip yra todėl, kad ji neturi stipraus teisinio pagrindo. Taigi, kas yra ta bendroji užsienio ir saugumo politika?

²⁴ Šešelgytė M., *Europos saugumas: nauji iššūkiai ir bendradarbiavimo galimybės*, Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 128.

²⁵ Smith M. E. *Europe's foreign and...* p. 3.

„Bendroji užsienio ir saugumo politika – tai specifinė ir kol kas precedento neturinti besiintegruojančių valstybių bendravimo forma, kurios pagrindinis tikslas išsaugoti Europos Sąjungos identitetą tarptautinėje arenoje.“²⁶ Deklaruojami ir tokie tikslai kaip praktinio, pastovaus informacijos ir nuomonių tarptautiniais klausimais mechanizmo sukūrimas, šalių narių pozicijų bendrais esminiais klausimais suderinimas, bendrų pozicijų įgyvendinimas praktikoje bendrais veiksmais, bendrai puoselėjamų vertybių, fundamentalių sąjungos interesų ir nepriklausomybės saugojimas, Europos Sąjungos ir atskirų jos šalių saugumo stiprinimas, taikos saugojimas, tarptautinio saugumo stiprinimas, tarptautinio bendradarbiavimo propagavimas, demokratijos, teisės, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms plėtojimas ir konsolidavimas. Bendroji užsienio ir saugumo politika yra tarptautinio bendradarbiavimo instrumentas, bet jos teisinė bazė atsirado palyginus vėlai, tik su Europos Sąjungos sutartimi 1992 m. Nepaisant to, bendradarbiavimas šioje srityje prasidėjo dar 1948 m. Briuselio sutartimi, kuria buvo pradėtas ekonominis, socialinis ir kultūrinis bendradarbiavimas ir kolektyvinė gynyba tarp ją pasirašiusių šalių. 1952 m. buvo parengtas Europos gynybos bendrijos (EGP) planas, kitaip vadinamas Pleveno planu, kuriuo turėjo būti sukurta bendra Europos armija, sudaryta iš nedidelių nacionalinių kontingentų, ir kuriai numatytas bendras biudžetas ir viršnacionalinė kontrolė.

Dar šeštojo dešimtmečio pradžioje, pagal Fušė planus, buvo numatytas glaudesnis politinis bendradarbiavimas, šalių sąjunga, bendra užsienio ir gynybos politika. Planui nebuvo pritarta. O „1970 m. Davinjonio projektas buvo tarsi Europos politinio bendradarbiavimo pradžia.“²⁷ Pagrindinis jo bruožas buvo „konsensusu paremta tarpvyriausybinių bendradarbiavimo sistema, įgalinanti valstybes dalintis informacija ir koordinuoti užsienio politiką bei, esant galimybėms, imtis bendrų veiksmų“.²⁸ 1979 m. ryškėjo Europos Bendrijos neveiksmingumas, todėl 1981 m. Londono ataskaitoje buvo pradėta reikalauti išankstinių konsultacijų tarp valstybių narių tais užsienio klausimais, kurie liečia visas valstybes nares. Jau 1983 m. į Europos politinį bendradarbiavimą buvo įtraukti politiniai ir ekonominiai saugumo aspektai. Kitas svarbus žingsnis link Europos Sąjungos saugumo politikos buvo 1985 m. Dodžo komiteto darbas, vertinamas kaip pasiruošimas Suvestiniam Europos Aktui, kuriuo Europos politinė bendrija gavo politinius pagrindus, bei atsirado Bendrosios užsienio politikos koordinatoriai – Europos korespondentai, kurie buvo atsakingi už kasdienių ryšių palaikymą. 1987 m. Suvestiniu Europos aktu buvo sankcionuotas Bendrosios užsienio ir saugumo politikos kūrimas, taip pat nuspręsta glaudžiau koordinuoti pozicijas dėl politinių ir ekonominių saugumo aspektų.

Galima teigti, kad vienas svarbiausių žingsnių įtvirtinant Bendrąją užsienio ir saugumo politiką buvo 1992 m. Maastrichte pasirašyta Europos Sąjungos sutartis, kuria Europos politinis

²⁶ Vareikis E., *Tarptautinis ir nacionalinis...* p. 131.

²⁷ The common foreign and security policy: introduction, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r00001.htm>, [žiūrėta 2008-04-07].

²⁸ ESGP raida, <http://74.125.39.104/search?q=cache:tR9x00x8kIcJ:www.kam.lt/accessibility/index.php/lt/155091/+europos+saugumo+politikos+dokumentai&hl=lt&ct=clnk&cd=19&gl=lt>, [žiūrėta 2008-10-22].

bendradarbiavimas buvo pakeistas Bendrąja užsienio ir saugumo politika, kuri tampa antruoju Europos Sąjungos ramsčiu, apimančiu tarpvyriausybinių bendradarbiavimą tarp šalių narių. Kadangi Bendroji užsienio ir saugumo politika yra Europos Sąjungos dalis, tai valstybės narės bendradarbiaudamos ir įgyvendindamos bendrus sprendimus šioje srityje išlaiko savo suverenumą. Galima teigti, kad Bendroji užsienio ir saugumo politika apėmė visas užsienio ir saugumo politikos sritis – „ilgalaikėje perspektyvoje numatant bendros gynybos politikos galutinį suformavimą, kuris ilgainiui sudarytų sąlygas pereiti prie bendros gynybos“²⁹, taip pat numatė, kad valstybės narės turi suderinti savo nacionalines politikas su bendromis Europos Sąjungos pozicijomis, bei buvo priimtas naujas teisinis instrumentas – bendrieji veiksmai – kitaip tariant tai buvo pagalba konkrečiam tikslui pasiekti, panaudojant visus turimus Europos Sąjungos išteklius – tiek politinius, tiek ekonominius, tiek diplomatinčius ir t.t. Pagal Maastrichto sutartį, bendroji užsienio ir saugumo politika „turi apimti visus klausimus, susijusius su Sąjungos saugumu, įtraukiant ir progresyvų bendros gynybos politikos apibrėžimą.“³⁰ Tais pačiais metais Europos gynybos leksikone atsirado sąvoka Petersbergo užduotys. Tai taikos palaikymo, taikos įgyvendinimo, humanitarinės ir gelbėjimo misijos, kurias galėjo įgyvendinti Europos karinės pajėgos. Taip pat buvo užsibrėžta sukurti vadinamąsias daugianacionalines specialiosios paskirties karines pajėgas.

Svarbus žingsnis žengtas 1997 m. Amsterdamo sutartimi, kuri dar vadinama modifikuota Europos Sąjungos sutartimi – buvo padaryta nemažai pakeitimų bendrosios užsienio ir saugumo politikos srityje. Pirmiausia buvo sustiprintas bendradarbiavimas gynybos politikos srityje, taip pat sustiprintas ir strateginis bendradarbiavimas, Petersbergo užduotys įtrauktos į Europos Sąjungos sutartį, įkurta nauja pareigybė – Vyriausiasis įgaliotinis bendrajai užsienio ir saugumo politikai. Dar vienas svarbus pakeitimas – įteisintas konstruktyvus susilaikymas, kuris buvo taikomas priimant visus, su šia politika susijusius, sprendimus. Taip pat įteisintas kvalifikuotos balsų daugumos taikymas dvejose srityse: priimant bendrąsias pozicijas ar bendruosius veiksmus, skirtus įgyvendinti bendrąją strategiją bei priimant bet kokius sprendimus, skirtus įgyvendinti bendrą poziciją ar bendrą veiksmą. Taip pat Amsterdamo sutartyje atsiranda teiginys, kad „Bendroji užsienio ir saugumo politika apima visus klausimus, susijusius su Europos Sąjungos saugumu, įtraukiant bendrą gynybos politiką, kuri gali virsti bendra gynyba“.³¹ Sutartis įsigaliojo 1999 m., tais pačiais metais Helsinkyje buvo nutarta iki 2003 m. sukurti greitojo reagavimo pajėgas, kurias turėjo sudaryti 60 000 karių ir kurios būtų pajėgios dalyvauti Europos Sąjungos vadovaujamose krizių prevencijos ir valdymo situacijose, kuriose negalės ar nenorės dalyvauti visi NATO nariai, o Kelne duota pradžia Europos saugumo ir gynybos politikai,

²⁹ ESGP raida,

<http://74.125.39.104/search?q=cache:tR9x00x8kIcJ:www.kam.lt/accessibility/index.php/lt/155091/+europos+saugumo+politikos+dokumentai&hl=lt&ct=clnk&cd=19&gl=lt>, [žiūrėta 2008-10-22].

³⁰ The common foreign and security policy: introduction, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r00001.htm>, [žiūrėta 2008-04-07].

³¹ Ten pat.

taip pat buvo nuspręsta sustiprinti Bendrąją užsienio ir saugumo politiką bei suteikti Europos Sąjungai visas tam reikalingas priemones. 2002 m. Feiroje buvo nuspręsta vystyti ir civilinę Europos saugumo ir gynybos politikos dimensiją, ir nutarta iki 2003 m. parengti 5000 policininkų pajėgas, kurie galėtų dalyvauti civilinėse operacijose.

Ne mažiau svarbi ir 2001 m. Nicos sutartis, pagal kurią Europos Sąjunga privalėjo sukurti nuolatinės karinės institucijas – Politinį ir saugumo komitetą, Europos Sąjungos Karinį komitetą bei Karinį štabą, o karius turi sugebėti metams dislokuoti į bet kurią vietą, kur jie yra reikalingi. Visą reikalingą finansavimą, logistinę paramą, atitinkamą civilinę infrastruktūrą turi suteikti Europos Sąjungos valstybės narės. Taip pat šia sutartimi buvo apibrėžti Europos Sąjungos santykiai su trečiosiomis šalimis bei NATO saugumo ir gynybos srityse, O Europos saugumo ir gynybos politika buvo paskelbta veikiančia.

Bene pats svarbiausias šiuolaikinės Bendrosios užsienio ir saugumo politikos įvykis buvo 2003 m. Europos Sąjungos saugumo strategija „Saugi Europa geresniame pasaulyje“, kitaip dar vadinama J. Solanos³² strategija. Šiuo dokumentu apibrėžiamos Europos Sąjungai ir globaliam saugumui kylančios grėsmės ir nurodomos atsako į jas priemonės. Taip pat buvo nustatytas naujas tikslas karinėje srityje – Pagrindinis tikslas 2010 – „savotiškas Europos Sąjungos pajėgų vystymo planas, numatantis kokius pajėgumus iki 2010 m. Europos Sąjunga privalo turėti, siekdama savarankiškai spręsti tarptautines krizes.“³³

2007 m. Lisabonos sutartis taip pat numato naujovių Europos Sąjungos užsienio ir saugumo politikoje. Turi būti sukurama nauja pareigybė – „Europos Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis bendrai užsienio ir saugumo politikai, jungiantis dabartinio vyriausiojo įgaliotinio bendrajai užsienio bei saugumo politikai ir Komisijos nario išoriniams santykiams pareigybes. Tas žmogus, eisiantis ir Europos Sąjungos viceprezidento pareigas, bus Europos Sąjungos „veidas ir balsas“ santykiuose su trečiosiomis šalimis, jis rūpinsis Sąjungos veiksmų tarptautinėje arenoje nuoseklumu ir veiksmingumu.“³⁴ Dar viena naujovė yra ta, kad numatoma sukurti stiprią Europos išorinių veiksmų tarnybą, kuri bus tarsi Europos Sąjungos diplomatinė tarnyba ir kurios pareiga bus padėti Europos Sąjungos vyriausiajam įgaliotiniui. Taip pat buvo įtvirtintas susitarimas dėl didesnio bendro saugumo. Buvo teigiama, kad „Europos Sąjunga įgis daugiau teisių veikti laisvės, saugumo ir teisingumo srityje, ir todėl galės geriau kovoti su nusikalstamumu ir terorizmu. Naujomis civilinę saugą, humanitarinę

³² J.Solana -

³³ ESGP raida,

<http://74.125.39.104/search?q=cache:tR9x00x8kIcJ:www.kam.lt/accessibility/index.php/lt/155091/+europos+saugumo+politikos+dokumentai&hl=lt&ct=clnk&cd=19&gl=lt>, [žiūrėta 2008-10-22].

³⁴ Paleckis J., *ESGP: popierinis tigras ar Europos Sąjungos raumenys*,

<http://209.85.135.104/search?q=cache:4nqSFa0N228J:www.bernardinai.lt/index.php%3Furl%3Darticles/78822+europos+saugumas&hl=lt&ct=clnk&cd=11&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

pagalbą ir visuomenės sveikatą reglamentuojančiomis nuostatomis taip pat siekiama stiprinti Europos Sąjungos gebėjimus kovoti su grėsme Europos piliečių saugumui.³⁵

Galima daryti išvadą, kad per visą Europos Bendrijos, o vėliau Europos Sąjungos gyvavimo laiką, jos užsienio ir saugumo politika kito – nuo Europos politinio bendradarbiavimo ir gynybos politikos iki Bendrosios užsienio ir saugumo politikos bei Europos saugumo ir gynybos politikos. Taip pat galima teigti, kad Europos Sąjungos bendroji užsienio ir saugumo politika vis dar nepasiekė savo tikslo, o taip yra todėl, kad „ne taip, kaip ekonominiuose tiksluose, tokiuose kaip vieningos rinkos sukūrimas ar bendra valiuta, bendrojoje užsienio ir saugumo politikoje nėra apibrėžtas galutinis tikslas.“³⁶ Taigi, kyla klausimas, kokie teisiniai aktai reglamentuoja Europos Sąjungos saugumo politiką.

1.3. Europos Sąjungos saugumo politiką reglamentuojantys dokumentai

Europos Sąjungos saugumo politika viena iš svarbiausių Europos Sąjungos politikų, taip pat ir vienas iš Europos Sąjungos tarptautinio bendradarbiavimo instrumentų. Kaip jau minėta, bendrosios užsienio ir saugumo politikos teisinė bazė atsirado palyginus vėlai, su Europos Sąjungos sutartimi 1992 m. Taigi kyla klausimas, kokiais dokumentais reglamentuojamas Europos Sąjungos saugumas.

Nuo tada kai buvo sukurta Europos gynybos bendrija iki pat šių laikų kiekvienoje naujoje sutartyje buvo liečiami ir Europos Sąjungos saugumo, užsienio politikos bei gynybos klausimai. Galima drąsiai teigti, kad dėl vidinių Bendrijos nesutarimų Europos saugumo klausimais, šie nebuvo įteisinti jokia sutartimi, taip pat „neturėjo jokio pastovaus veikimo mechanizmo, jų principai buvo neaiškūs, o kolektyvinio veikimo būdai buvo vos keli.“³⁷ Teigiama, kad Europos politinis bendradarbiavimas buvo sukurtas ne padėti Europai spręsti tarptautines problemas, bet apsisaugoti nuo to, kad tarptautinės problemos nesugriautų Bendrijos bei tam, kad bendras Europos balsas būtų girdimas tarptautiniuose reikaluose. Galima daryti išvadą, kad iki 1970 m. Europos Sąjungos užsienio politika buvo neformali, o tik po to „išsivystė iš neformalių, tarpvyriausybinių džentelmenų susitarimų, su nerašytomis taisyklėmis į formalių ir neformalių įsipareigojimų sistemą, turinčią biudžetą, personalą ir nuolatinę vadovybę.“³⁸ Kaip jau buvo minėta, iki tol, kol Europos Sąjungos užsienio politika nebuvo apibrėžta sutartimi, šioje srityje buvo remiamasi paprotinėmis normomis, kurios buvo trijų pagrindinių tipų: „tradicijos arba įpratimai, bandymų ir klaidų pritaikymas bei kopijavimas.“³⁹ Kaip tokias neformalias tradicijas reikia paminėti konfidencialumą – Europos politinės bendrijos diskusijos būdavo

³⁵ Apie sutartį glaustai, http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_lt.htm, [žiūrėta 2008-10-22].

³⁶ Smith M. E. *Europe's foreign and...* p. 6.

³⁷ Ten pat, p. 1.

³⁸ Ten pat, p. 11.

³⁹ Ten pat, p. 118.

privačios ir jų metu išgirstos informacijos nebuvo galima panaudoti prieš kitas valstybes – konsensuą – šalys tardavosi tarpusavyje, kol priimdavo sprendimą vieningai – bei konsultavimąsi – visi sprendimai buvo priimami vieningai ir bet kuri valstybė galėjo blokuoti diskusijas. 1981 m. Londono ataskaitoje atsispindėjo mažųjų valstybių baimė, kad šioje srityje dominos didžiosios valstybės. Taip pat tuo laikotarpiu išryškėjo, kad Europos politinė bendrija, siekdama paremti beatsirandančią saugumo ir gynybos politiką, susikoncentravo ties sankcijų taikymu, o ne ties karinių pajėgų dislokavimu. Taigi, akivaizdu, kad iki Suvestinio Europos akto, kuriame buvo iškelta idėja apie bendrąją užsienio ir saugumo politiką ir Maastrichto sutarties 1992 m., kurioje ji buvo įtvirtinta, Europos Sąjungos bendradarbiavimas buvo paremtas paprotinėmis normomis, o vėliau sulig kiekviena sutartimi vis labiau tobulinamas. Taigi, kyla klausimas, kokie yra pagrindiniai dokumentai reglamentuojantys Europos Sąjungos saugumą.

Galima teigti, kad yra du pagrindiniai dokumentai reglamentuojantys Europos Sąjungos saugumą – tai Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis „Nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos“ bei 2003 m. Europos Sąjungos saugumo strategija „Saugi Europa geresniame pasaulyje“.

Kadangi Europos Sąjungos bendrosios užsienio ir saugumo politikos teisinė bazė atsirado su Europos Sąjungos sutartimi, todėl pirmiausia reikia išnagrinėti, ką teigia jos V antraštinė dalis „Nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos“.

Pagal V antraštinę dalį, Europos „Sąjunga“ nustato ir įgyvendina visas užsienio ir saugumo politikos sritis apimančią bendrą užsienio ir saugumo politiką, kurios tikslai yra šie: apsaugoti Sąjungos bendrąsias vertybes, svarbiausius interesus, nepriklausomumą ir vientisumą laikantis Jungtinių Tautų Chartijos principų, visokeriopai stiprinti Sąjungos saugumą, išlaikyti taiką, stiprinti tarptautinį saugumą vadovaujantis Jungtinių Tautų Chartijos principais, taip pat Helsinkio baigiamojo akto principais ir Paryžiaus Chartijos tikslais, įskaitant tuos, kurie taikomi išorės sienoms, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, plėtoti ir stiprinti demokratiją, teisinę valstybę bei pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms.⁴⁰ Taip pat šiame dokumente pažymima, kad valstybės narės nesiima jokių veiksmų, prieštaraujančių Europos Sąjungos interesams ir besąlygiškai remia užsienio ir saugumo politiką. Anksčiau išvardintų tikslų Europos Sąjunga siekia „numatydamą bendros užsienio ir saugumo politikos principus ir bendras gaires, pasirinkdama bendrą strategiją, numatydamą bendruosius veiksmus, nustatydamą bendrąsias pozicijas, gerindama sistemingą valstybių narių bendradarbiavimą įgyvendinat politiką.“⁴¹ Bendroji strategija įgyvendinama tose srityse, kur valstybės narės turi bendrų interesų ir tikslų, ir kad ji nustato tikslus, trukmę ir priemones, kurių gali imtis valstybės narės arba pati Europos Sąjunga. Bendroji strategija įgyvendinama nustatant bendruosius veiksmus ir bendrąsias pozicijas. Bendrųjų veiksmų imamasi tuomet, kai iškyla konkretaus

⁴⁰ Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos, <http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/ce32120061229lt00010331.pdf>, [žiūrėta 2008-12-24].

⁴¹ Ten pat.

operatyvinio veiksmo būtinybė, o bendrosios pozicijos skirtos silpniau apibrėžtoms „geografinio ar tematinio pobūdžio“ situacijoms. Visos valstybės narės privalo užtikrinti, kad jų nacionalinė politika atitiktų bendrąsias strategijas, taip pat visos valstybės narės konsultuojasi tarpusavyje užsienio ir saugumo politikos klausimais, taip siekdamos padaryti Europos Sąjungos politiką veiksmingesnę. Kaip teigia septynioliktas „nuostatų dėl bendros užsienio ir saugumo politikos“ straipsnis, „bendra užsienio ir saugumo politika, apima visus su Sąjungos saugumu susijusius klausimus, įskaitant bendros gynybos politikos laipsnišką formavimą, kas sudarytų sąlygas pereiti prie bendros gynybos, jei tokį sprendimą priimtų Europos Vadovų Taryba.“⁴² Galima teigti, kad šis straipsnis apima humanitarines ir gelbėjimo, taikos palaikymo ir kovinių pajėgų užduotis krizių valdymo operacijose, įskaitant taikdarystę. Europos Sąjungai bendrosios užsienio ir saugumo politikos klausimais atstovauja pirmininkaujanti valstybė. Galima teigti, kad ji išreiškia Europos Sąjungos poziciją. Įdomus faktas yra tas, kad sprendimai šioje srityje yra priimami vienbalsiai, bet jei kuri nors valstybė, negali jo priimti ir gali dėl to oficialiai pasiaiškinti, tai ji nėra įpareigota laikytis to sprendimo, bet pripažįsta, kad tas sprendimas įpareigoja Europos Sąjungą. Taip pat tokia valstybė narė negali imtis jokių priemonių, kurios kliudytų tuo sprendimu grindžiamai Europos Sąjungos politikai. Ne visi sprendimai yra priimami vienbalsiai, kai kurie iš jų priimami kvalifikuota balsų dauguma – tai sprendimai dėl bendrųjų veiksmų, bendrosios pozicijos, arba kiti sprendimai pagal bendrąją strategiją, taip pat visi sprendimai, kuriais įgyvendinami bendrieji veiksmai ir bendrosios pozicijos.

Galima daryti išvadą, kad V antraštinė dalis „nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos“ apibrėžia svarbiausius su Europos Sąjungos saugumo politika susijusius reikalus, apibrėžia Bendros užsienio ir saugumo politikos tikslus, jos įgyvendinimo priemones.

Dar vienas, turbūt svarbiausias Europos Sąjungos saugumą reglamentuojantis dokumentas yra 2003 m. Europos Sąjungos saugumo strategija „Saugi Europa geresniame pasaulyje“. Šis dokumentas parengtas Europos Sąjungos Tarybos generalinio sekretoriaus ir vyriausiojo įgaliojtinio užsienio ir saugumo politikai Javiero Solanos, todėl dažnai vadinamas J. Solanos strategija. „Šiame dokumente pateikti pasiūlymai, kaip Europa galėtų prisidėti kovojant su grėsmėmis, numatyti būdai, kaip Europos Sąjunga gali tapti aktyvesne, stipresne ir nuoseklesne globalia veikėja.“⁴³ Strategijoje numatytos 5 grėsmių, su kuriomis gali susidurti Europos Sąjunga, grupės. Tai: „terorizmas, masinio naikinimo ginklų plitimas, regioniniai konfliktai, blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės bei organizuotas nusikalstamumas.“⁴⁴ Kad ir kaip aiškiai dokumente būtų apibrėžtos grėsmės, jos nėra priskiriamos konkrečioms šalims. Strategijoje taip pat nurodomas ir geriausias problemų sprendimo būdas: „geriausia mūsų saugumo garantija būtų iš gerai valdomų demokratiinių valstybių sudarytas

⁴² Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos, <http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/ce32120061229lt00010331.pdf>, [žiūrėta 2008-12-24].

⁴³ Europos Saugumo strategija, <http://www.kam.lt/index.php/lt/155099/>, [žiūrėta 2008-12-23].

⁴⁴ A secure Europe in a better world. <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, [žiūrėta 2008-12-23].

pasaulis. Gero valdymo skleidimas, korupcijos ir piktnaudžiavimo valdžia įveikimas, teisės viršenybės įtvirtinimas bei žmogaus teisių apsauga yra geriausios priemonės sustiprinti tarptautinę tvarką.⁴⁵

Taip pat saugumo strategijoje apibrėžti saugumo politikos tikslai, prioritetai bei priemonės šiems tikslams pasiekti. Pateikiami trys pagrindiniai strateginiai Europos Sąjungos tikslai – „plėsti saugumo ir stabilumo zoną aplink Europą, remti ir skatinti stabilios tarptautinės tvarkos susiformavimą ir būti pasirengus esant reikalui imtis visų įmanomų priemonių užkirsti kelią senoms ir naujoms grėsmėms atsirasti bei veikti.“⁴⁶ Taip pat pabrėžiama, kad Europos Sąjungai kylančios grėsmės, nėra vien karinės, todėl ir kovoti su jomis reikia ne tik karinėmis priemonėmis.

Šioje strategijoje minima ir transatlantinių santykių svarba. Teigiama, kad Europa ir Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) tik kartu veikdamos gali būti galinga jėga, kovojančia už geresnį pasaulį. Atsižvelgiant į tai, kaip greitai kinta išorinis pasaulis, Prancūzijos prezidentas Nikola Sarkozy pasiūlė peržiūrėti ir atnaujinti Europos Saugumo strategiją, taigi atnaujintą strategiją tikimasi patvirtinti 2008 m. pabaigoje.

Galima daryti išvadą, kad nėra daug dokumentų reglamentuojančių Europos Sąjungos santykius. Dominuoja dokumentai, skirti tam tikrų šalių santykiams su Europos Sąjunga apibrėžti, bet konkrečiai saugumą apibrėžia tik du dokumentai – tai yra Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis „Nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos“, kuriame apibrėžiama, kas yra bendra užsienio ir saugumo politika, kokie yra jos tikslai ir uždaviniai bei kokiomis priemonėmis ji yra įgyvendinama, bei Europos Sąjungos saugumo strategija „Saugi Europa geresniame pasaulyje“, kurioje apibrėžiamos grėsmės kylančios Europos Sąjungai bei jų sprendimo būdai.

⁴⁵ A secure Europe in a better world. <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, [žiūrėta 2008-12-23].

⁴⁶ Europos Saugumo strategija, <http://www.kam.lt/index.php/lt/155099/>, [žiūrėta 2008-12-23].

2. EUROPOS SĄJUNGA IR BALTARUSIJA: SANTYKIAI IR GRĖSMĖS, KYLANČIOS EUROPOS SĄJUNGAI

Europos Sąjunga šiuo metu jungia 27 valstybes, o ribojasi su 16. Viena iš jos kaimynių yra Baltarusija. Baltarusija – tai šalis, kurioje 207 600 kvadratinį kilometrų plote, gyvena apie 10 milijonų gyventojų. Tai homogeninis kraštas – apie 81 proc. gyventojų sudaro baltarusiai, 11 – rusai, 4 – lenkai, 3 – ukrainiečiai, ir iš kurių 80 proc. save laiko stačiatikiais. Kaip jau buvo minėta, Baltarusijos teritorija driekiasi tarp vakarietiškas vertybes išpažįstančios Europos ir vis dar siekiančios dominavimo pasaulyje Rusijos, todėl ji tarsi atsidūrusi tarp dviejų priešiškų polių, kovojančių dėl įtakos Baltarusijos teritorijoje. Dėl šios priežasties pastaroji dažnai būna traukiama į skirtingas puses ir susiduria su klausimu prie kurios pusės prisijungti, taip keldama tam tikras grėsmes kaimyninėms šalims ir tuo pačiu Europos Sąjungai. Taigi siekiant išsiaiškinti, kokias grėsmes kelia Baltarusija Europos Sąjungai, reikia pirmiausia išsiaiškinti kaip vystėsi Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai, kokį vaidmenį Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiuose vaidina Lietuva ir tik po to nagrinėti, kokias grėsmes kelia Baltarusija.

2.1. Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai

Kaip jau minėta, Europos Sąjunga nuo 2004 m. turi tiesioginę sieną su Baltarusija, bet jų santykiai yra labai riboti – Baltarusija nedalyvauja ne tik Europos kaimynystės politikoje, bet nėra net asocijuota narė, todėl siekiant išnagrinėti, kokie yra Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai pirmiausia reikia iširti, kaip vystėsi jų santykiai, ko reikalauja Europos Sąjunga iš Baltarusijos bei ką už tai siūlo mainais.

2.1.1. Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykių raida

Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai pradėjo plėtotis 1992 metais. Jau tuo metu buvo akivaizdu, kad Europos Sąjungai Baltarusijos vidaus problemos nerūpi. Svarbiausias Europos Sąjungos rūpestis buvo „šalies branduolinis nusiginklavimas ir likusių sovietinių branduolinių ginklų perkėlimas iš Baltarusijos į Rusiją.“⁴⁷ Dėl vidinės situacijos Baltarusijoje šalis tapo paskutine tarp visų buvusių Sovietinės Rusijos valstybių, kurios pasirašė Europos Sąjungos Partnerystės ir

⁴⁷ Huisman S., Baltarusija Europos Sąjungos darbotvarkėje, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., *Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p. 141.

bendradarbiavimo sutartį. Tai įvyko tik 1995 m., bet jau 1996 m., kai Aleksandras Lukašenka įgijo diktatoriaus įgaliojimus ir prasidėjo nuolatiniai demokratijos ir žmogaus teisių principų pažeidinėjimai, santykiai tarp Briuselio ir Minsko beveik nutrūko, todėl 1997 m. buvo nuspręsta sustabdyti Europos Sąjungos Partnerystės ir bendradarbiavimo sutarties ratifikavimo procesą, bei neribotam laikui atidėti Baltarusijos Laikinosios prekybos sutarties įgyvendinimą. Tuo pačiu Baltarusija neteko ir Europos Sąjungos valstybių paramos savo narystės Europos Taryboje paraiškai, o jos „kaip Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos svečio statusas buvo sustabdytas“.⁴⁸ Taip pat buvo nutrauktas bet koks bendradarbiavimas ministrų lygmenyje, o vykdomos programos⁴⁹ sustabdytos.

Tuomet bendradarbiavimą perėmė Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO). Ji siekė grąžinti Baltarusiją prie demokratizacijos proceso ir taip suteikti galimybę tęsti bendrus projektus su Europos Sąjunga. Nuo 1998 m. sausio 1 d. šalyje ESBO diplomatai įsteigė specialią tarptautinę Konsultacijų ir stebėjimo grupę, o Europos Sąjunga Baltarusiją tarsi pamiršo. Prisiminta buvo tik 2002 m., kai A. Lukašenka nebeįsileido ESBO diplomatų į šalį. Tada „Europos Sąjungos Taryba priėmė griežtą sprendimą A. Lukašenkai ir jo artimiausiems padėjėjams uždrausti atvykti į Europos Sąjungos šalis“⁵⁰, kuris buvo po metų atšauktas, A. Lukašenkai vėl įsileidus ESBO stebėtojus.

Galima teigti, kad dar 1999m. Europos Sąjungos pozicija Baltarusijos atžvilgiu sušvelnėjo, nes pasidarė aišku, kad Baltarusijos izoliavimo politika, neišspręs problemų šalies viduje. Bet bene didžiausią įtaką Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiams turėjo artėjanti Europos Sąjungos plėtra, po kurios Europos Sąjunga įgijo tiesioginę sieną su Baltarusija. Todėl 2002 m. rugsėjo mėnesį buvo aptarta „Naujosios kaimynystės“ iniciatyva, kurioje turėjo dalyvauti Ukraina, Baltarusija ir Moldova bei kurios tikslas turėjo būti sustiprinti Europos Sąjungos ir suinteresuotų šalių santykius, kurti regioninį stabilumą ir mažinti galimą ekonominės pažangos atotrūkį tarp Europos Sąjungos ir jos naujųjų kaimynių. Buvo numatyta, kad kiekvienos šalies atžvilgiu turi būti suformuluotos ilgalaikės nuostatos, remiančios jų demokratines bei ekonomines reformas tausojančią plėtrą. Taip pat buvo numatyta, kad „naujosios kaimynystės“, vėliau pervadintos „Platesnės Europos kaimynystė“, iniciatyvos įgyvendinime didelį vaidmenį turi vaidinti naujosios Europos Sąjungos valstybės, kurios tiesiogiai ribojasi su Baltarusija, Moldova ir Ukraina. 2003 m. birželio mėn. Europos Sąjungos Taryba pritarė, kad Komisija pradėtų dirbti su Ukraina ir Moldova, kai tuo tarpu Baltarusija taip ir liko nepaminėta. Galima teigti, kad viena pagrindinių priežasčių tam buvo tai, kad Baltarusija neparodė tvirto įsipareigojimo demokratijai, rinkos ekonomikos reformoms, nepademonstravo aukšto lygio administracinės, institucinės bei juridinės kompetencijos.

⁴⁸ Huisman S., *Baltarusija Europos Sąjungos ...*p.141.

⁴⁹ Pavyzdžiui, TACIS (angl. Technical Assistance for Commonwealth of independent states) programa buvo sustabdyta. Nuspręsta pabaigti tik jau įpusėjusius techninės pagalbos darbus ir toliau remti tik su šalies demokratizacija susijusius projektus.

⁵⁰ Huisman S., *Baltarusija Europos Sąjungos ...*p.142.

„2006 metais buvo pastebėtas laikinas Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiu atšilimas. Pagrindinis momentas paskatinęs Europos Sąjungą pakeisti savo požiūrį į Baltarusiją, buvo susikomplicavusi Rusijos-Baltarusijos Sąjungos situacija.“⁵¹ Kitaip tariant buvo pastebėta, kad dirbti reikia su ta valdžia kuri yra, nes izoliacija yra neveiksminga. Tuo pačiu buvo tikimasi atitolinti Baltarusiją nuo Rusijos įtakos ir paskatinti Baltarusijos integraciją į europinę erdvę, taip tikintis įgauti papildomų svertų bendraujant su Minsko režimu. Jau minėtas Rusijos-Baltarusijos konfliktas, tuo laikotarpiu paskatino A. Lukašenką kelioms savaitėms nususukti nuo Rusijos, bei flirtuoti su Europa ir deklaruoti savo ketinimą vykdyti provakarietišką politiką. „Vasario pradžioje vykusioje spaudos konferencijoje A. Lukašenka pabrėžė, kad jo vadovaujama šalis galėtų pradėti rengtis stojimui į Europos Sąjungą.“⁵² Deja, tai truko neilgai, ir jau netrukus Baltarusija vėl atsigrėžė į Rusiją. Todėl santykiai su Europos Sąjunga vėl atšalo ir jau kovo pradžioje Europos Sąjunga priėmė sprendimą pratęsti ekonominių sankcijų Baltarusijai taikymą dar 12 mėnesių. O Jungtinėse Amerikos valstijose Baltarusijos valdininkų, kuriems taikomos ekonominės sankcijos, sąrašas buvo papildytas šešiomis naujomis pavardėmis.

Galima teigti, kad 2008 m. Europos Sąjungos politika „Baltarusijos atžvilgiu tebėra pagrįsta dvigubu požiūriu – viena vertus, ir toliau taikyti ribojančias priemones (vizų neišdavimas, lėšų užšaldymas) Baltarusijos pareigūnams, vykdančioms priespaudą ir pažeidžiantiems demokratijos principus, antra vertus, noras vis glaudžiau bendradarbiauti su šios šalies visuomene, taip pat ir užmezgant kontaktus su valdžios institucijomis.“⁵³ To siekdama, Baltarusija net paleido politinius kalinius, kas negali būti vertinama vienareikšmiškai, kaip siekis pagerinti santykius. Dažnai šitas Baltarusijos poelgis vertinamas tik kaip „spektaklis, skirtas apdumti Vakarų akims“.⁵⁴ Teigiama, kad tokiu žingsniu Baltarusija norėjo užsitikrinti, kad tarptautinė bendruomenė 2008 rugsėjo 28 vykusius parlamento rinkimus pripažintų teisėtais. Šie rinkimai ESBO nebuvo pripažinti atitinkančiais demokratinį principą, bet Europos Sąjunga pradėjo švelninti santykius su Baltarusija, netgi buvo panaikintas draudimas pastarosios pareigūnams įvažiuoti į Europos Sąjungos teritoriją. Kol kas skirtas tik bandomasis laikotarpis, o jų sąskaitos tebelieka įšaldytos, bet tai yra sveikintinas žingsnis siekiant santykių tarp Europos Sąjungos ir Baltarusijos normalizavimo.

⁵¹ Volovoj V., *Baltarusija Baltijos ir Juodosios jūros regiono koncerto kontekste*, <http://74.125.39.104/search?q=cache:OKZceLsF3b0J:www.geopolitika.lt/%3Fartc%3D302+baltarusija+integracija+es&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>, [žiūrėta 2008-08-11].

⁵² Liubinskas A., *Baltarusijos provakarietiškos orientacijos požymiai* <http://www.geopolitika.lt/?artc=688>, [žiūrėta 2008-07-14].

⁵³ Laimos Andrikenės klausimas Tarybai dėl ES ir Baltarusijos santykių, <http://www.laimaandrikiene.lt/lt/main/news?ID=648>, [žiūrėta 2008-07-14].

⁵⁴ Samoškaitė E., *Baltarusių opozicionieriai: politinių kalinių paleidimas – spektaklis*, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/article.php?id=18434018>, [žiūrėta 2008-09-05].

Taigi galima teigti, kad Baltarusijos ir Europos Sąjungos santykiai per 16 bendravimo metų netoli pasistūmėjo į priekį. Visus tuos metus Baltarusija vystė glaudžius santykius su Rusija, kartais atsisukdama į Europos Sąjungą. O Europos Sąjunga teigia, kad yra pasirengusi vykdyti dialogą su Baltarusija, taip siekiant užmegzti dvišalius santykius, įskaitant santykius pagal partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą bei Europos kaimynystės politikos susitarimą. Akivaizdu, kad izoliacinė politika nebuvo veiksminga, taigi pastaruoju metu Europos Sąjungos – Baltarusijos santykiai pradėjo švelnėti – Baltarusija paleido paskutinius politinius kalinius, Europos Sąjunga atšaukė draudimą įvažiuoti į jos teritoriją Baltarusijos valdžios pareigūnams, taip pat pradėta ieškoti glaudesnio dialogo.

Taigi kyla klausimas, kokios priežastys lemia tai, kad Baltarusija vis dar nepakviesta prisijungti nei prie Europos kaimynystės politikos, nei prie asocijuotos narystės, kokius reikalavimus Baltarusijai kelia Europos Sąjunga bei kokias grėsmes įžvelgia.

2.1.2. Europos Sąjungos reikalavimai ir siūlymai Baltarusijai

Baltarusija vis dar neprisijungusi prie Europos kaimynystės politikos, kaip ir Libija bei Sirija. Kyla klausimas, kokios to priežastys? O taip yra todėl, kad Baltarusijoje nuolat pažeidinėjamos žmogaus teisės, demokratinių rinkimų principai, draudžiama nepriklausoma spauda, televizija, neleidžiamos taikios demonstracijos, suiminėjami žmonės ir t.t. Taigi, Europos Sąjunga stengiasi išvengti Baltarusijos keliamų grėsmių. Pavyzdžiui, 2003 m. birželio mėnesį Salonikuose susirinkusiai Europos viršūnių tarybai pristatytas jau minėtas Europos Sąjungos saugumo strategijos dokumentas „Saugi Europa geresniame pasaulyje“, kuriame įvardintos grėsmės, su kuriomis Europa gali susidurti. Tai: „terorizmas, masinio naikinimo ginklų plitimas, regioniniai konfliktai, blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės bei organizuotas nusikaltamumas“⁵⁵. Nors dokumente ir nėra aiškiai sakoma, bet nesunkiai galima pastebėti, kad „Baltarusija beveik idealiai atitinka dokumente pateikiamą blogai valdomos valstybės aprašymą „blogas valdymas dažniausiai pasižymi[...] aukštu korupcijos laipsniu, piktnaudžiavimu valdžia, silpnomis institucijomis, atsakomybės stoka [...] skatina nusikaltamumą, atbaido investicijas ir paverčia normalią ekonominę veiklą neįmanoma“⁵⁶. Taigi, Europos Sąjungai grėsmė kyla dėl to, kad jos pasienyje yra nestabili ir neprognozuojama valstybė, pažeidžiama nelegalios prekybos bei organizuotų nusikaltimų, kai tuo tarpu „Europos Sąjunga siekia aplink save sukurti saugų žiedą“⁵⁷.

⁵⁵ Huisman S., Baltarusija Europos Sąjungos ...p.145.

⁵⁶ Ten pat, P.146.

⁵⁷ Tichomirovas S., *Lietuva – ES narystės siekančiųjų advokatė* (Respublika, 2007 09 22, Nr. 217, p. 13), <http://209.85.129.104/search?q=cache:dWVb-qXM07sJ:nl.urm.lt/index.php%3F-779649135+europos+sajunga+kaimynystes+politika+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=7&gl=lt>, [žiūrėta 2007-12-24].

Negalima pamiršti dar vienos priežasties, keliančios grėsmę Europos Sąjungai – tai Rusija. Rusija yra strateginis Europos Sąjungos partneris, bet šiuo atveju kalbama apie Rusijos-Baltarusijos sąjunginės valstybės sukūrimą. Ši sąjunginės valstybės idėja, didelę grėsmę kelia kariniu atžvilgiu, nes tokia valstybė turėtų didžiulį karinį potencialą, kurio Europos Sąjunga negalėtų atremti jau vien dėl to, kad neturi karinių pajėgų, o pačios šalys nebūtų pajėgios apsiginti. „JAV demonstruojant ryžtą išdėstyti priešraketinės gynybos sistemos objektus Lenkijoje ir Čekijoje, Baltarusija tampa tarsi Rusijos skydu nuo Vakarų“.⁵⁸ Dar viena iš Baltarusijos-Rusijos santykių kylanti grėsmė – energetiniai nesutarimai. Rusija vis dažniau sprendžia problemas ir kaip poveikio priemonės naudoja „kranelio“ užsukimo strategiją. Kaip jau buvo minėta, atėjus į valdžią A. Lukašenkai, „Europos Sąjunga Baltarusiją tarsi pamiršo, tai ir Baltarusija ilgus metus stengėsi izoliuotis, nepalaikyti santykių su ja, bet dabar pati pradeda ieškoti dialogo“.⁵⁹ Tuo pačiu ir Europos Sąjunga, suvokusi Baltarusijos keliamas grėsmes, pradėjo atidžiau ieškoti sąjungos su Baltarusija.

Taigi, ką siūlo Europos Sąjunga Baltarusijai ir ko už tai nori mainais?

2006 m. lapkričio 21 d. Išorės santykių ir Europos kaimynystės politikos komisarė Benita Ferrero-Waldner pristatė neoficialų siūlymų ir reikalavimų paketą Baltarusijos žmonėms. Šiuo dokumentu Europos Sąjunga prisiima nemažai įsipareigojimų, kuriuos ragina įgyvendinti kartu: „skatinti ekonomikos vystymąsi, sveikatos priežiūros bei švietimo sistemų darbą, reformuoti teisinę sistemą, plėsti transporto ir energetikos tinklus, finansuoti aplinkosaugos projektus ir t.t.“⁶⁰. Taip pat siūloma „vystyti darnesnius ir glaudesnius santykius tarp Europos Sąjungos ir Baltarusijos miestų bei bendruomenių: taip būtų palengvintas sienos kirtimas Baltarusijos piliečiams, bendradarbiavimas tarp miestų, stipendijų skyrimas studentams, studijuojantiems Europos Sąjungos universitetuose ir kita.“⁶¹

Atsižvelgiant į tai, kad Baltarusija nedalyvavo Europos kaimynystės politikoje, dokumente pripažįstama, kad Baltarusija iki šiol gavo mažesnę paramą nei jos kaimynės, bet teigiama, kad tai pasikeistų, jei Baltarusija pripažintų bendras demokratijos vertybes ir imtų jų siekti. Taigi, iš Baltarusijos vyriausybės reikalaujama „pereiti prie demokratinių rinkimų, užtikrinti žodžio, spaudos laisvę, sukurti skaidrią ir teisingą teisinę sistemą, leisti nevaržomai kurtis nevyriausybinėms organizacijoms, gerbti žmogaus teises ir laisves, tame tarpe ir tautinių mažumų, paleisti politinius kalinius ir t.t. ir už tai siūlo gerinti žmonių gyvenimą, pradedant darbo vietų kūrimu, sveikatos

⁵⁸ Misiūnas T. *Rusija – Baltarusija: kas ką limėjo ir kodėl tiek daug pralaimėjusių?*

http://209.85.135.104/search?q=cache:k709O6ilxD8J:www.politika.lt/index.php%3Fcid%3D9274%26new_id%3D471177+es+baltarusija+saugumas&hl=lt&ct=clnk&cd=35&gl=lt, [žiūrėta 2007-10-17].

⁵⁹ Tichomirovas S., *Lietuva – ES narystės siekančiųjų advokatė* (Respublika, 2007 09 22, Nr. 217, p. 13),

<http://209.85.129.104/search?q=cache:dWVb-qXM07sJ:nl.urm.lt/index.php%3F-779649135+europos+sajunga+kaimynystes+politika+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=7&gl=lt>, [žiūrėta 2007-12-24].

⁶⁰ What the European Union could bring to Belarus

http://ec.europa.eu/external_relations/belarus/intro/non_paper_1106.pdf, [žiūrėta 2007-10-17].

⁶¹ Ten pat.

priežiūros paslaugų gerinimu ir t.t.⁶² Pateiktame 12 reikalavimų sąrašė minimi tokie reikalavimai: „gerbti Baltarusijos gyventojų teisę rinkti savo lyderius demokratiškai; gerbti Baltarusijos gyventojų teisę į nepriklausomą informaciją; gerbti nevyriausybinų organizacijų, kaip svarbiausios sveikos demokratinės visuomenės dalies, teises; paleisti politinius kalinius – demokratinės opozicijos ir nevyriausybinų organizacijų atstovus, paprastus piliečius, suimtus per taikias demonstracijas ir mitingus; tinkamai ir nešališkai išnagrinėti dingusių asmenų bylas; užtikrinti Baltarusijos gyventojų teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą; užbaigti neteisėtus suėmimus ir nutraukti blogo elgesio su kaliniais praktiką; gerbti tų Baltarusijos piliečių, kurie atstovauja tautines mažumas, teises ir laisves; gerbti Baltarusijos darbininkų teises – teisę kurti profesines sąjungas ir dalyvauti jų veikloje ginant darbuotojų interesus; ginti Baltarusijos darbdavių teises – nesikišti į privatų verslą, prisijungti prie kitų Europos tautų panaikinant mirties bausmę; pasinaudoti Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO), Europos Sąjungos ir kitų organizacijų siūloma parama Baltarusijai skatinant paramą žmogaus teisėms.“⁶³

Europos Sąjunga pasiruošusi atnaujinti santykius su Baltarusija ir jos žmonėmis, kai tik Baltarusija parodys pagarbą demokratijos vertybėms ir pagrindinėms žmogaus teisėms bei laisvėms. O tuo tarpu, ji toliau teikia paramą Černobylio katastrofos padariniams šalinti, ar paremti kovą su prekyba žmonėmis. Galima teigti, kad „Europos Sąjunga bendraudama su Baltarusija naudojami meduolio – botago politika“⁶⁴, nes vis siūlydama Baltarusijai meduolį, ji nevengia imtis ir botago. Pavyzdžiui, finansuoja aplinkos apsaugos projektus, nepriklausomą spaudą, televizijos laidas, bet tuo pačiu metu pabrangina vizas Baltarusijos piliečiams įvažiuoti į Europos Sąjungą, sudaro į Europos Sąjungos šalis neįleidžiamų Baltarusijos pareigūnų sąrašą. Taip pat vis ketinama imtis ekonominių sankcijų, ir atrodo tik laukiama tam preteksto.

Taip pat ir Baltarusijos opozicija sudarė reikalavimų sąrašą Vakarų pasauliui. Jie tikisi: „nuoseklios strategijos Baltarusijos atžvilgiu, paramos nepriklausomai Baltarusijos spaudai ir televizijai, laisvos demokratinės Baltarusijos diskurso formavimo visuose lygmenyse, demokratinės Baltarusijos klausimo kėlimo santykiuose su Rusija“.⁶⁵

⁶² ES-Baltarusija: nauja žinia Baltarusijos žmonėms http://74.125.39.104/search?q=cache:-VCD0kxHMC0J:iz.euro.lt/popup2.php%3Fru%3DbS9tX2FydGljbGUvZmlsZXMvdI9hcnRpY2xlX3ByaW50LnBocA%3D%3D%26tmpl_name%3Dm_article_print_view%26article_id%3D171+baltarusija+integracija+es&hl=lt&ct=clnk&cd=19&gl=lt, [žiūrėta 2008-08-11].

⁶³ Pokyčiai Baltarusijoje ir Lietuvos vaidmuo jose, <http://209.85.135.104/search?q=cache:u9JR8V3CPWwJ:www.eesc.lt/failai/Pokyciai%2520Baltarusijoje.doc+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

⁶⁴ Gentvilas E., *ES – Baltarusija: meduolio ir botago politika*, <http://209.85.129.104/search?q=cache:Hc7yXGf-rSIJ:www.ve.lt/%3Fdata%3D2006-12-20%26rub%3D1065924816%26id%3D1166546784+europos+sajunga+kaimynystes+politika+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=5&gl=lt>, [žiūrėta 2007-12-24].

⁶⁵ Volovoj V., *Baltarusija-probleminis ES kaimynas* [<http://www.geopolitika.lt/?artc=436>], [žiūrėta 2008-07-14].

Akivaizdu, kad tiek Europos Sąjunga Baltarusijai, tiek ir Baltarusija Europos Sąjungai kelia reikalavimus, kuriuos įgyvendinus būtų galima pradėti bendradarbiavimą. Taigi kyla klausimas, kokią vaidmenį atlieka Lietuva Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiuose.

2.2. Lietuvos vaidmuo Europos Sąjungos – Baltarusijos bendradarbiavime

Lietuva, kaip Europos Sąjungos narė, bei Baltarusijos kaimynė atlieka svarbų vaidmenį skatinant Baltarusiją atsigręžti į Vakarus⁶⁶. Todėl svarbu išsiaiškinti, kam Lietuvai reikia artimo bendradarbiavimo su Baltarusija ir kokių veiksmų ji ketina imtis jam pagerinti.

Taigi, kam reikia Lietuvai bendradarbiavimo su Baltarusija? Pirmiausia, Lietuvos susidomėjimas turėtų būti politinis, nes aktyvumas ginant Vakarų pasaulio vertybes, iniciatyva formuojant Europos Sąjungos politiką jos atžvilgiu, sustiprintų Lietuvos politinę įtaką regione, pakeltų jos autoritetą, sukurtų demokratijos skleidėjos įvaizdį. Dar viena priežastis geopolitinė – kadangi, Baltarusija šiuo metu atlieka ne buferio vaidmenį skiriant Rusiją nuo Europos, o kaip tik placdarmo vaidmenį, tai Lietuvai svarbu sumažinti Rusijos įtaką regione, kad Baltarusija taptų demokratiška, provakarietiška arba bent jau laikytųsi Konstitucijoje deklaruojamo neutralumo. Taip pat Lietuva turi ir ekonominių interesų – Baltarusija regima kaip neišnaudota rinka Lietuvos verslui. Kadangi baltarusiai ir lietuviai yra istoriškai artimos tautos, todėl negalima atmesti ir kultūrinio, istorinio bei vertybinio intereso. Taigi kyla klausimas, koks gali būti Lietuvos vaidmuo Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiuose.

Galima teigti, kad Lietuva gali atlikti ekspertės arba tarpininkės vaidmenį. „Pirmasis vaidmuo – aktyvesnis ir garbingesnis, tačiau ir veiksmingas tarpininkavimas šiuo atveju būtų geras pasirinkimas.“⁶⁷ Kaip tarpininkė, Lietuva jau ėmėsi veiksmų – Lietuvos ambasada prisiėmė NATO kontaktinės atstovybės funkcijas, tačiau toks atstovavimas yra labai ribotas. Kiek svaresnis žingsnis – 2005 m. vasarį surengtas Europos Sąjungos ekspertų pasitarimas politikai Baltarusijos atžvilgiu parengti. Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą, ne tik kad neturėjo sukaustyti Lietuvos užsienio politikos Rytų šalių atžvilgiu, bet kaip tik turėjo padidinti bendradarbiavimo su Baltarusija galimybes ir būtinybę. Šiuo metu kalbama apie ministrų lygio susitikimus ir bendradarbiavimą tarp šalių. Galima teigti, kad Lietuva suinteresuota, sukurti vieną bendrą, kryptingą ir nuoseklią valstybės strategiją Baltarusijos klausimui spręsti, apsibrėžti trumpalaikius ir ilgalaikius šios veiklos tikslus bei prioritetus: „nuoseklus Baltarusijos kaip nepriklausomo vieneto traktavimas ir Baltarusijos problemos nesiejimas su Rusijos atveju, atviras galimos Baltarusijos narystės Europos Sąjungoje deklaravimas, tokios galimybės neatmetimas, kuo aktyvesnis dalyvavimas deleguojant ir rengiant stebėtojus į kitus rinkimus

⁶⁶ Vakarai – šiame darbe ši sąvoka naudojama kaip sinonimas demokratinėms valstybėms, Europos Sąjungai, bei JAV.

⁶⁷ Bedulskis D., Tomilinas T., Vileita V. *Baltarusija: misija įmanoma*. Vilnius: VU leidykla, 2005. – p. 77.

Baltarusijoje, vizų ir laisvo judėjimo politikos pokyčiai baltarusių visuomenės izoliacijai nutraukti, Europos Sąjungos informacinė kampanija Baltarusijoje žinių spragoms apie Europos Sąjungą užpildyti ir paskatinti jų europietišką pasirinkimą.⁶⁸

Galima teigti, kad Lietuvos santykiai su Baltarusija grindžiami kaimyniniais ir bendradarbiavimo principais, kas reiškia, kad dėmesys skiriamas ne tik bandymui Baltarusiją patraukti Vakarų pusėn, bet ir „valstybės sienos kontrolei, ekonomikai, transportui, aplinkos apsaugai, pasienio regionų ryšių vystimuisi, kultūriniam bendradarbiavimui bei bendro istorinio paveldo puoselėjimui.“⁶⁹ Galima teigti, kad Lietuva ne tik vykdo dvišalį bendradarbiavimą, bet ir stengiasi, kad Baltarusijai nebūtų trukdoma bendrauti su kaimyninėmis valstybėmis, bei kad ji nebūtų atribota ir nuo bendravimo su Europos Sąjunga. Taigi, nepaisant riboto Europos Sąjungos bendradarbiavimo su Baltarusija, Lietuva su ja vykdo nemažai bendrų projektų, skirtų demokratijos ir žmogaus teisių stiprinimui, kultūrinių ryšių stiprinimui ir kultūros paveldo apsaugai bei tvarios plėtos vystymui. Demokratijos ir žmogaus teisių stiprinimui skirti tokie projektai, kaip „Baltarusijos jaunimo iniciatyvų skatinimas; Lietuvių kalbos ir kultūros studijos Europos humanitarinio universiteto studentams, dėstytojams ir personalui; parama Europos humanitariniam universitetui; tarptautinis pilietinis forumas; parama nepriklausomai žiniasklaidai; projektas TV Belsat Vilnius; vasaros stovykla Baltarusijos studentams išeivijoje; teisė į demokratiją Baltarusijoje – filmo „Aikštė“ pristatymas tarptautinei bendruomenei; Europos Sąjungos idėjos propagavimas Europos humanitarinio universiteto studentams; J. Kolaso licėjaus žiemos mokykla Vilniuje.“⁷⁰ Kalbant apie kultūrinių ryšių stiprinimą ir kultūros paveldo apsaugą, reikia paminėti bendrus poetų ir dailininkų plenerus, bendras keliones, krikščioniškas konferencijas, filmų ir apysakų leidimus ir pristatymus. Tokie projektai, kaip efektyvus atsinaujinančio miško išteklių panaudojimas, pilietinių kampanijų kūrimas, vaikų gydymas bei radioekologinių gyvenimo sąlygų gerinimas, priskiriami prie tvarios plėtos vystymo. Taigi akivaizdu, kad Lietuva su Baltarusija vykdo dvišalį bendradarbiavimą, prie kurio kartais prisijungia ir kita jų bendra kaimynė – Lenkija. Galima teigti, kad bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir Baltarusijos yra neišvengiamas, o Europos Sąjungai Lietuva taip pat siūlo vykdyti selektyvų bendradarbiavimą, nes yra akivaizdu, kad dešimtmetį vykdyta izoliavimo politika nebuvo veiksminga, o tik dar labiau paskatino Baltarusiją prisirišti prie Rusijos ir jos teikiamų paskolų, lengvatų ir kitų galimybių.

Nors 2008 m. rugsėjo 28 dienos Baltarusijos parlamento rinkimai tarptautinės bendruomenės nebuvo pripažinti, kaip atitinkantys tarptautinius demokratinius standartus, bet „Lietuvos užsienio reikalų ministerija pasisako už Baltarusijos ir Europos Sąjungos dialogą.“⁷¹ Pirmu Baltarusijos

⁶⁸ Bedulskis D., Tomilinas T., Vileita V. *Baltarusija: misija įmanoma...* p. 82.

⁶⁹ Lietuvos santykiai su Baltarusija, http://by.mfa.lt/1.php?tmpl_into%5B0%5D=index&tmpl_name%5B0%5D=m_site_index2&tmpl_into%5B1%5D=middle&tmpl_id%5B1%5D=102&m_e_id=136&menu_i_id=11511, [žiūrėta 2008-11-08].

⁷⁰ Baltarusija, <http://www.urm.lt/index.php?-1453628782>, [žiūrėta 2008-10-29].

⁷¹ Lietuvos URM – už ES ir Baltarusijos dialogą, <http://www.alfa.lt/straipsnis/c90211>, [žiūrėta 2008-11-09].

žingsniu, paskatinusiu Lietuva paspausti Europos Sąjungą šiek tiek sušvelninti santykius su Baltarusija, galima laikyti paleistus paskutinius politinius kalinius, A. Lukašenos pažadą surengti demokratinius standartus atitinkančius parlamento rinkimus, bei jos atsisakymą pripažinti nuo Gruzijos atsiskyrusių Pietų Osetijos ir Abchazijos nepriklausomybę. Kaip pastebimus Europos Sąjungos politikos švelnėjimo požymius galima paminėti pusmečiui atšauktą draudimą prezidentui ir kitiems Baltarusijos pareigūnams įvažiuoti į Europos Sąjungos šalių teritoriją. Lietuva tikisi, kad „A. Lukašenka atvyks į Lietuvą ir tai galbūt bus vienas pirmųjų jo vizitų į užsienį.“⁷²

Kalbant apie dvišalį Lietuvos – Baltarusijos bendradarbiavimą, darosi akivaizdu, kad Lietuva ir toliau rodys iniciatyvą susitikti su aukštais pareigūnais, ir tam paskatins Europos Sąjungą. Galima teigti, kad „Lietuva santykiuose su Baltarusija balansuoja tarp kritinio ir pragmatinio dialogo, kurį, viena vertus, diktuoja griežta Europos Sąjungos pozicija autoritarinio prezidento A. Lukašenos ir demokratijos padėties toje šalyje atžvilgiu, kita vertus – artima kaimynystė ir bendra 679 kilometrų siena.“⁷³ Nepaisant Baltarusijos politinės situacijos, Lietuva teigia, kad jos įtraukimas į Europos Sąjungos politinius tikslus yra labai svarbus. „Kuo aktyvesni kontaktai su šia valstybe ir kuo didesni bendri projektai - tuo labiau būtų prisidedama prie Baltarusijos reformų paskatinimo.“⁷⁴ Galima daryti išvadą, kad Lietuva yra pagrindinė šalis Europos Sąjungoje, aktyviai veikianti, aptariant su Baltarusija susijusius klausimus.

Kalbant apie Baltarusijos opoziciją, reikia paminėti, kad iki šiol Europos Sąjunga vystė bendradarbiavimą tik su ja, bet kadangi ji yra nevieninga, tai bendradarbiavimas nebuvo veiksmingas. Lietuva taip pat „laikosi nuomonės, kad kiekvienai valstybei būtina stipri pilietinė visuomenė, kuri yra nepriklausomos, demokratiškos ir laisvos valstybės garantas“⁷⁵, todėl ji siekia ne tik skatinti demokratiškos visuomenės kūrimąsi, bet skatina bendradarbiavimą su ta valdžia, kuri yra, nes laukti, kol opozicija ateis į valdžią, gali tekti dar ilgai.

Taigi, kaip gali būti vertinamas Lietuvos indėlis į Baltarusijos ir Europos Sąjungos bendradarbiavimo skatinimą? Galima teigti, kad Lietuva dirba dviem kryptimis: „pirma, tai darbas Briuselyje su įvairiomis Europos Sąjungos institucijomis, pastangos, kad Lietuvos interesai skambėtų, kad pasiūlyti klausimai būtų svarstomi ir atspindėti sprendimuose, t.y. kad Lietuva būtų išklausyta ir išgirsta, o antra, Lietuvos veikimas kaimyninių valstybių sostinėse, tų šalių politikos įtakojimas.“⁷⁶

⁷² Lietuva tikisi, kad Baltarusijos valdžios atstovai pasinaudos panaikintu draudimu lankytis ES šalyse, <http://www.euro.lt/lt/naujienos/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/naujienos/4389/>, [žiūrėta 2008-11-09].

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Konferencijos „Europos Sąjungos Rytų dimensija“ tezės, http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=31438&p_int_tv_id=2694&p_org=0.htm, [žiūrėta 2008-11-09].

⁷⁵ Kiek lietuvių kali Baltarusijos kalėjimuose?, http://www.urm.lt/l.php?tmpl_into=middle&tmpl_name=m_article_view&article_id=21417, [2008-11-09].

⁷⁶ Drėgvaitė A., *Europos kaimynystės politika ir Lietuvos indėlis: ar Lietuvos veikimas efektyvus?*, http://www.laimaandrikiene.lt/lt/main/work_in_lt/Kava_su_politika?ID=503, [žiūrėta 2008-11-09].

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad Lietuvos – Baltarusijos bendradarbiavimas yra labai svarbus tiek regioniniu, tiek nacionaliniu lygmeniu, bet kol kas tas bendradarbiavimas nėra intensyvus ir kokybiškas, todėl reikia jį skatinti, taip siekiant pagerinti tiek Baltarusijos padėtį, tiek ir Lietuvos įvaizdį regione bei Europos Sąjungoje. Lietuva, kaip Europos Sąjungos narė, negali vykdyti pastarajai prieštaraujančių veiksmų, todėl sprendžiant problemas, kylančias iš Baltarusijos keliamų grėsmių Europos Sąjungai, privalo laikytis vieningos politikos. Taigi, kyla klausimas, kokias grėsmes Europos Sąjungai kelia Baltarusija, kad šioji taip nenoriai vykdo bendradarbiavimą su pastarąja?

2.3. Baltarusijos keliamos grėsmės Europos Sąjungos saugumui

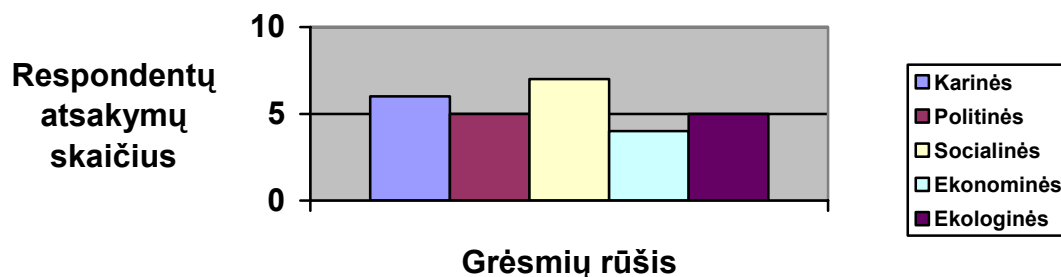
Nagrinėjant, kokias grėsmes Baltarusija kelia Europos Sąjungai, pirmiausia reikia atsakyti į klausimą, ar Baltarusija galima priskirti grupei valstybių, kurios ją grėsmę. Analizuojant apklaustųjų atsakymus, į klausimą, kokios valstybės kelia grėsmę Europos Sąjungai ir ar galima priskirti prie jų Baltarusiją, pasidarė akivaizdu, kad Baltarusijos keliamą grėsmę vertinama dviprasmiškai – dalis teigia, kad Baltarusija negali būti priskiriama grėsmę keliančioms valstybėms, tokioms kaip Iranas, Rusija, Kinija, kita dalis teigia, kad šalis tiesioginės grėsmės nekelia, bet teoriškai grėsmė išlieka. Kaip aspektus keliančius grėsmę respondentai paminėjo tokius faktus kaip Baltarusiją kaip neoautoritarinę valstybę (MD1), kaip nestabilią nedemokratinę valstybę (MD3) bei tai, kad šalis yra kaip placdarmas Rusijos veiksams (VT5). Apibendrinant apklaustųjų atsakymus, galima daryti išvadą, kad Baltarusija tiesioginės grėsmės Europos Sąjungai nekelia, bet sąlyginė grėsmė išlieka.

Vienareikšmiško atsakymo, kokias grėsmes, kylančias iš Baltarusijos, įžvelgia Europos Sąjunga taip pat nėra, todėl pirmiausia reikia apibrėžti, ką ji laiko grėsmėmis. Kaip žinia, po Šaltojo karo pabaigos, grėsmės tapo mažesnės, bet tuo pačiu jos „klastingesnės, greičiau plintančios, sunkiau aptinkamos, sunkiau išvengiamos ir joms sunkiau pasipriešinti.“⁷⁷

Kaip jau minėta, 2003 m. Europos Sąjungos saugumo strategijoje „Saugi Europa geresniame pasaulyje“ buvo apibrėžtos grėsmės, kylančios Europos Sąjungai: terorizmas, masinio naikinimo ginklų plitimas, regioniniai konfliktai, blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės bei organizuotas nusikalstamumas, todėl respondentams uždavus klausimą prie kurių iš čia išvardintų grėsmių, galima priskirti Baltarusiją, dažniausiai pasitaikantis atsakymas buvo – silpnos, blogai valdomos arba žlungančios valstybės. Taip pat buvo minimi atsakymai organizuotas nusikalstamumas (VT2, VT6 ir VT7) bei regioniniai konfliktai (MD3 ir VT5). Kaip priežastis priskirti Baltarusiją prie blogai valdomų valstybių apklaustieji paminėjo prekybą ginklais su Libija, Sudanu, Iranu ir Venesuela (VT1), taip pat kadangi valstybė yra silpna ir nedemokratinė (VT4), tai joje išlieka teorinės prielaidos

⁷⁷ Hodge C. C., *Redefining European security*, New York and London: Garland Publishing Inc., p. 96.

perversmui arba valstybingumo praradimui tapus Rusijos dalimi (MD1). Kadangi Baltarusija atitinka blogai valdomos valstybės apibrėžimą, todėl kyla klausimas, kokios grėsmės Europos Sąjungai gali kilti iš blogai valdomos valstybės. Siekiant surasti atsakymą į šį klausimą, patogiau suklasifikuoti grėsmes pagal B. Buzan – tai politinės, karinės, ekonominės, socialinės bei ekologinės grėsmės. Analizuojant respondentų atsakymus, į klausimą, kuriose iš išvardintų grėsmių Baltarusija kelia didžiausią grėsmę, daugiausia apklaustųjų teigė, kad didžiausia grėsmė Europos Sąjungai kyla iš socialinės sferos, antroje vietoje lieka karinės grėsmės, po to ekologinės, o socialinės ir politinės surinko po lygiai atsakymų. (žr. 1 diagramą) Ne visi respondentai kylančias grėsmes vertino vienodai, kai kurie teigė, kad ekologinės grėsmės yra labai tikėtinos, o kiti (VT1) teigė, kad ekologinis sektorius yra sąlyginai saugus, atsižvelgiant į jos patirtį Černobylio avarijos likvidavimo klausimais. Apklaustasis VT2, teigia, kad Baltarusija yra per silpna valstybė, kad galėtų tokiai stipriai organizacijai, kaip Europos Sąjunga, kelti politines ar ekonomines grėsmes, o respondentas MD3, kad grėsmės pastebimos visuose sektoriuose, bet jos kyla ne tiesiogiai iš šalies, o kaip netiesioginė nedemokratinio režimo pasekmė. Apklaustieji paminėjo ir grėsmes, kurios neįeina į B. Buzan saugumo sektorių skirstymą, tokias kaip grėsmę komunikaciniam saugumui (VT1 ir MD3) ar įtaką pasaulinei finansinei krizei (MD1). Galima daryti išvadą, kad anot respondentų, didžiausia grėsmė Europos Sąjungai kyla iš socialinės Baltarusijos padėties, o mažiausiai grėsminga Baltarusijos ekonomika.

1 Diagrama: Respondentų atsakymai į klausimą, kokias grėsmes pagal B. Buzan skirstymą Baltarusija kelia Europos Sąjungai

Siekiant išsamiai išnagrinėti grėsmes, kurias Baltarusija kelia Europos Sąjungai, plačiau bus nagrinėjamos politinės, socialinės ir karinės grėsmės, o kitos – ekonominės ir ekologinės – tik apžvelgiamos.

Kalbant apie Baltarusijos ekonomiką, galima pastebėti, kad šalyje jaučiamas atsilikimas tiek nuo Vakarų, tiek ir nuo buvusių Sovietų Sąjungos šalių. Juk šalis per tiek nepriklausomybės metų „neįveikė nė vienos iš privalomų ūkio liberalizavimo užduočių ir todėl sukūrė specifinę tarpinę tarp socialistinio planinio ūkio ir laisvosios rinkos ekonominę sistemą.“⁷⁸ Galima teigti, kad pastaruoju

⁷⁸ Dashkevich V., *Ekonomika: ypatingas modelis ar aklavietė?*, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., *Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p. 65.

metu, Baltarusijos ūkis vystėsi neturėdamas aiškos ilgalaikės ekonominės politikos perspektyvos, o vienas pagrindinių Baltarusijos ūkio modelio principų buvo griežtas valstybinis ekonomikos reguliavimas. Dėl šios priežasties atrodo, kad Baltarusija dabar yra izoliuota, vis labiau atsiliekanči ir tolstanti nuo savo kaimynių, bet kol kas Baltarusijos valdžia dar turi išeitį, nes jos rankose vis dar tebėra daugybė įmonių, kurias galima privatizuoti. Deja, reikia paminėti, kad didžioji Baltarusijos ekonomikos dalis yra parduota Rusijai, taigi Baltarusija tampa vis labiau nuo jos priklausoma. Kalbant apie Baltarusijos ūkį, galima teigti, kad jis vis dar tebėra ištikimas komandinės ekonomikos valdymo principams, dėl to vis dar išlieka santykinė pažanga. Privatus verslas Baltarusijoje yra labai menkas, nes labai ilgai užtrunka, kol gaunami visi leidimai, o taip pat dėl to, kad privatus verslas neturi jokių garantijų, kad valstybė jo nenusavins. Taigi, galima daryti išvadą, kad Baltarusijos ekonomika, vis dar turi komandinės ekonomikos bruožų, yra izoliuota, nepatraukli užsienio investuotojams ir atsilieka nuo kaimynių, bet ji vis dar turi potencialo, nes finansiniai ištekliai vis dar neišbaigti.

Kitas grėsmių sektorius yra ekologinės grėsmės. Su šia grėsmių grupe, kylančia iš Baltarusijos yra viskas gana aišku. Galima teigti, kad iš jos kylančios grėsmės kenkia ne tik jai pačiai, bet ir jos kaimynėms, tame tarpe ir Europos Sąjungai, kadangi nėra jokių gamtinių kliūčių katastrofų padariniams sulaikyti Baltarusijos teritorijoje. Kadangi Baltarusija yra izoliuota nuo kitų šalių, tai ir su ekologinėmis problemomis tvarkytis turi viena. Šiandien „aplinkosauginių problemų yra visose Baltarusijos gamtos terpėse: daugiau kaip 1/5 šalies teritorijos užteršta radionuklidais, miestų aplinkos oro užterštumas daug kartų viršija normą, intensyviai keičiasi upių tinklo vandens režimas, nuolat didėja vandens užterštumo indeksas visose šalies upėse, nors bendras nutekamųjų vandenų kiekis mažėja, pavojingas unikalių vandens telkinių (Naručio ir Svitezio, Žydrųjų ir Breslaujos ežerų) užterštumo pramoninėmis ir komunalinėmis nuotėkomis lygis, technogeninė landšaftų degradacija, derlingų dirvožemių erozija ir užterštumas.“⁷⁹ Taip pat Baltarusijoje mažėja bioįvairovė, nyksta miškai, pelkės. Galima teigti, kad aplinkos būklė yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių šalies ir regiono stabilumą. Taigi, ekologinės katastrofos Baltarusijoje kelia tiesioginę grėsmę Europos Sąjungai. Baltarusija yra nepajėgi sumažinti, kylančias ekologines grėsmes, nes jos teisinės priemonės neatitinka, reikiamų tokioms problemoms spręsti, o kita vertus ekologinės grėsmės yra tiek pažengusios, kad valstybės pastangų nebeužtenka priešintis joms. Galima daryti išvadą, kad „Baltarusijos ekologinė politika nukreipta ne į ekologinių grėsmių priežasčių likvidavimą, o į jų pasekmių mažinimą.“⁸⁰ Būtent dėl to, negalima palikti Baltarusijos vienos su savo ekologinėmis problemomis, kad nekiltų dar didesnių grėsmių Europos Sąjungai.

Kadangi ekonominių ir ekologinių grėsmių, kylančių iš Baltarusijos Europos Sąjungai, pasekmės yra gana aiškos, tai svarbu išnagrinėti, kokios politinės, socialinės bei karinės grėsmės – tai yra

⁷⁹ Gvozdeva E., Ekologijos būklė, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., *Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p. 97.

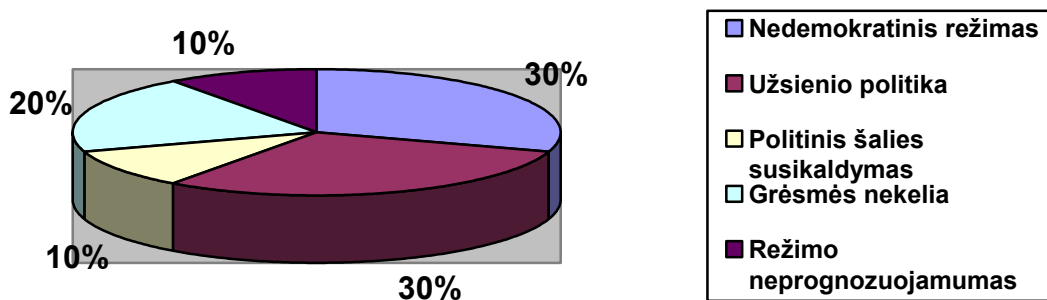
⁸⁰ Ten pat, p. 140.

grėsmės kylančios iš blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės, kitaip tariant iš A. Lukašenkos vadovavimo – kyla Europos Sąjungai.

2.3.1. Politinės grėsmės

Baltarusija vadinama paskutine autoritarine valstybe Europoje, nors ji pati deklaruoja esanti demokratinė. Kadangi Europos Sąjunga nuo 2004 m. turi tiesioginę sieną su Baltarusija, tai šios autoritarizmo apraiškos kelia jai susirūpinimą savo saugumu. Siekiant išnagrinėti, kokias politines grėsmes Europos Sąjunga išvelgia, pirmiausia reikia išnagrinėti, kokia yra politinė situacija šalyje, iš kur kyla autoritarizmo apraiškos, kokias grėsmes kelia Baltarusijos santykiai su kaimyninėmis šalimis – Rusija, Iranu, Venesuela.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą, kokias politines grėsmes Baltarusija kelia Europos Sąjungai, pastebėta, kad kaip didžiausia politinė grėsmė nurodomas nedemokratinis Baltarusijos režimas ir iš jo kylančios pasekmės (VT3, MD3, VT4) (žr. 2 diagramą). Kaip antra politinė grėsmė minima Baltarusijos užsienio politika – santykiai su Rusija (VT3, VT4, VT5), Iranu, Venesuela, Libija. Kaip dar viena iš politinių grėsmių minimas politinis šalies susiskaldymas (VT7). Apklaustasis VT1 šalies režimo neprognozuojamumą įvardija kaip pagrindinę politinę grėsmę Europos Sąjungai. Galima daryti išvadą, kad kaip pagrindines politines grėsmes respondentai įvardija šalies nedemokratinį režimą bei jos vykdomą užsienio politiką.

2 diagrama: **Politinės grėsmės, kylančios Europos Sąjungai iš Baltarusijos**

Kalbant apie Baltarusijos politinę santvarką reikia paminėti, kad „Baltarusijos politinės sistemos autoritarizmą įkūnija griežta, formalizuota ir konsoliduota hierarchine valdžios institucijų struktūra.“⁸¹ Aukščiausioji institucija – prezidentas. Teigiama, kad „prezidentas ne tik įkūnija tautos vienybę, bet ir atlieka konstitucijos, žmogaus laisvių ir teisių garanto funkcijas, užtikrina vidaus ir užsienio politikos

⁸¹ Pugačiauskas V., Valdžios „vertikalė“: institucijos ir ideologija, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., *Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p. 13.

krypčių realizavimą bei atstovauja šaliai užsienyje, kas savaime yra elementari praktika prezidentiniam režimui demokratinėje šalyje.⁸² Deja, žvelgiant į realią situaciją Baltarusijoje, galima teigti, kad prezidento A. Lukašenkos vaidmuo nėra toks „nekaltas“ – jau vien tai, kad nuo 1996 m. įgijęs diktatoriaus įgaliojimus jis „sugebėjo visiškai pajungti savo kontrolei visas valstybines struktūras.“⁸³ Ypatingus įgaliojimus prezidentui suteikia ir konstitucija, kurioje išreiškiama, kad prezidentas gali atlikti „reikalingus veiksmus“ siekdamas apsaugoti šalies suverenitetą, nacionalinį saugumą ir teritorinį vientisumą bei reguliuoti valdžios institucijų bendradarbiavimą ir sąveiką. Tokios neapibrėžtos formuluotės, suteikia A. Lukašenkai galimybę priimti jam pačiam naudingus sprendimus bet kurioje gyvenimo srityje, pradedant įstatymų leidybą baigiant konkurentų suėmimais.

Kadangi Baltarusijos prezidentas turi neribotas galimybes veikti, tai jis pats nustato vyriausybės struktūrą, gali skirti ir atleisti iš pareigų ministrą pirmininką ar bet kurią kitą vyriausybės narį. Plačius įgaliojimus prezidentas turi ir asmeninių skyrimų srityje. Būtent jis skiria asmenis į svarbiausias politines ir teises pareigas – valstybinės kontrolės komiteto pirmininką, konstitucinio teismo teisėjus, ministro pirmininko pavaduotojus, ministrus, nacionalinio banko pirmininką, generalinį prokurorą ir t.t. Dideles galimybes A. Lukašenka turi ir įstatymų leidybos atžvilgiu – jis kontroliuoja dviejų rūmų parlamento darbą, bei turi įtakos formuojant juos. Taip pat jis gali vetuoti įstatymus, dalyvauti jų kūrimo procese bei skelbti pirmalaikius parlamento rinkimus – taigi, galima daryti išvadą, kad „prezidentas nėra ribojamas netgi mažiausia politine atsakomybe parlamentui, nei nors mažiausia jo kontrolės galimybe konstituciniu lygmeniu.“⁸⁴

Baltarusijos prezidentas šalį valdo padedamas didelio struktūrinio aparato, kuriame svarbiausią vaidmenį atlieka du padaliniai: Prezidento administracija ir Prezidento reikalų valdyba. Pirmoji yra daugiau politinė administracinė institucija, o antroji – ekonominė. Prezidento administracija yra tarsi koordinatorė tarp prezidento ir vykdomosios, įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių institucijų. Taip pat ji kontroliuoja, kaip vykdomi prezidento įpareigojimai ir nutarimai, taip apribodama įvairių institucijų vaidmenį, nes prezidento nutarimai apima visas gyvenimo sritis ir yra leidžiami nuolat. Be to, jos įstatuose esantis teiginys „vykdyti prezidento nurodymus ar kitus įgaliojimus“ jai tarsi leidžia išplėsti savo įgaliojimus į visas reikalingas sritis. Antroji svarbi institucija – Reikalų valdyba – vykdo visos valstybės ekonomikos kontrolę, taip pat disponuoja solidžiu valstybiniu turtu ir finansiniais ištekliais, kurie kontroliuojami ir skirstomi prezidento nuožiūra. Galima daryti išvadą, kad reikalų valdyba atlieka dvi svarbias funkcijas: leidžia prezidentui disponuoti didžiulėmis nebiudžetinėmis lėšomis bei kitais finansiniais ištekliais, bei rūpinasi valdžios funkcionavimu ekonomikos srityje,

⁸² Pugačiauskas V., Valdžios „vertikalė“: institucijos... p. 14.

⁸³ Huisman S., Baltarusija Europos Sąjungos... p. 146.

⁸⁴ Pugačiauskas V., Valdžios „vertikalė“: institucijos... p. 15.

kitaip tariant užtikrina prezidento monopolines galias bei pavaizduoja jį kaip neeilinių sugebėjimų vadovą, besirūpinantį gyventojų bei valstybės gerove.

Apibendrinant prezidento vaidmenį Baltarusijoje galima teigti, kad išskirtinės galios jam garantuojamos konstitucijos, o aiškiai apibrėžti, bet turintys dviprasmišką reikšmę teisės aktai, suteikia galimybę jam dar labiau stiprinti galias savo naudai. Akivaizdu, kad respondentai neklydo, teigdami, kad viena pagrindinių politinių grėsmių, kylančių Europos Sąjungai iš Baltarusijos, yra nedemokratinis režimas. Taigi kyla klausimas, kokios grėsmės Europos Sąjungai kyla iš tokio Baltarusijos prezidento vaidmens.

Kaip viena pagrindinių grėsmių, kylančių iš A. Lukašenkos prezidentavimo būdo, yra ta, kad jis griežtai ir tiesiogiai kontroliuoja vykdomąją valdžią, teisėsaugos institucijas, žvalgybos agentūras ir jėgos struktūras, o visoms šioms institucijoms vadovauja jam lojalūs bendražygiai. Tai reiškia, kad jis neturi opozicijos, nes kiekvienos institucijos atstovai žino, kad jei vykdys A. Lukašenkos norams prieštaraujančią politiką, tai bus pašalinti iš postų, įkalinti arba net nužudyti. Kokia grėsmė iš to kyla Europai? Ogi grėsmė yra ta, kad Europos Sąjunga jaučiasi nesaugiai, šalia savęs turėdama tokią nestabilią valstybę, kurioje viskas priklauso nuo vieno žmogaus valios.

Dar vienas Europos Sąjungai susirūpinimą keliantis aspektas yra tas, kad A. Lukašenka su savo oponentais arba konkurentais elgiasi priešišškai. Tai reiškia, kad viskas Baltarusijoje priklauso nuo jo, o opozicija net neturi galimybių prisidėti prie valstybės valdymo. Vienu iš pavyzdžių galima laikyti L. Kalugino bylą, kuris pareiškęs, kad 2001 m. kandidatuos į prezidento postą, buvo apkaltintas piktnaudžiavimu valdžia, neteisėtu verslu ir valiutinių lėšų iš užsienio negražinimu. L. Kaluginas nėra vienintelis kuriam buvo pateikti panašūs kaltinimai. Tai akivaizdu, nes Baltarusija tik prieš paskutinius parlamento rinkimus, vykusius 2008 rugsėjo 28 dieną, reikalaujant Europos Sąjungai paleido paskutinius politinius kalinius, tokius kaip A. Kozulinas, kuris taip pat kandidatavo į prezidento postą. Taigi galima daryti išvadą, kad A. Lukašenkai yra tiesiog patogų suversti kaltę konkretiems žmonėms ar įmonėms už valstybėje kilusius ekonominius ar kitokius sunkumus ir pasinaudoti tuo, pašalinant savo konkurentus iš kelio ir išlaikant postus savo rankose.

Dar vienu A. Lukašenkos autoritarizmo įrodymu galima laikyti ir žiniasklaidos persekiojimą – dėl netinkamų straipsnių ar pareiškimų, laikraščiai paduodami į teismą ir negalėdami susimokėti baudų už šmeižimą, būna priversti užsidaryti. Taip Baltarusijos visuomenė negauna tikrų žinių apie Baltarusijos padėtį, be to būna skleidžiama propaganda apie kaimyninių šalių ar tarptautinių organizacijų, tokių kaip Europos Sąjunga, NATO ir kt., vykdomą politiką. Todėl Europos Sąjunga tokį elgesį mato, kaip atimtą galimybę visuomenei pačiai priimti sprendimus ir suprasti tiek vidinę, tiek ir tarptautinę situaciją. Tai gali būti vertinama kaip priežastis to, kad Baltarusijos gyventojai vertina Europos Sąjungą ne kaip galimą partnerę, bet kaip organizaciją, siekiančią pavergti jų tautą, ir todėl galimybė tapti Europos Sąjungos nare paprastų gyventojų net nesvarstoma.

Dar vienas svarbus faktas, keliantis nerimą Europos Sąjungai, yra tas, kad 2003 m. pasirašytas dekretas, „kuriame nurodoma, kokių institucijų informacija gali būti laikoma valstybės paslaptimi.“⁸⁵ Į šį sąrašą įtrauktos bene visos svarbiausios institucijos, todėl galima daryti išvadą, kad tokiu būdu siekiama nuslėpti tikrąją informaciją apie ekonominę būklę, ir pateikti naudingą valdžiai, arba kad taip sudaromos sąlygos nuslėpti „visus įtartinus sandėrius bei prekes, kuriomis prekiauja liūdnai pagarsėję šalys ar asmenys.“⁸⁶ Taigi vėl aiškėja tai, kad tiek visuomenei, tiek tarptautinei bendrijai pateikiama informacija, naudinga prezidentui, o tikroji situacija slepiama, todėl Baltarusijos gyventojai nenutuokia apie esamą situaciją ir tai yra dar viena priežastis tikėti viskuo, ką sako valdžia ir valdžios kontroliuojama žiniasklaida.

Taigi, galima daryti išvadą, kad viena didžiausių politinių grėsmių yra pats Baltarusijos prezidentas A. Lukašenka. Jis turi neribotas galias, negailestingai susidoroja su savo priešininkais, kontroliuoja visas valdžios institucijas, žiniasklaidą, taip sukurdamas valstybę, paremtą vieno žmogaus norais ir siekiais.

Kalbant apie valdžios institucijas, reikia išnagrinėti ir vyriausybės vaidmenį šalies valdyje. Atsižvelgiant į tai, kad prezidentas sutelkęs visą valdžią savo rankose, galima teigti, kad vyriausybė, kaip vykdomosios valdžios institucija, atlieka funkcijas, nebūdingas savarankiškai politinei institucijai. Jos dalyvavimas valstybės valdyje apribotas konstitucijoje bei pačiame vyriausybės įstatyme – ji yra subordinuota prezidentui, o su parlamentu ją sieja tik teorinė atsakomybė, nes vyriausybė savo pareigas parlamente vykdo per prezidentą. Galima drąsiai teigti, kad net ministras pirmininkas negali savarankiškai priimti svarbių sprendimų susijusių nei su vidaus, nei su užsienio politika. Jis tiesiog administruoja šalį pagal prezidento įsakus ir dekretus, o svarbiausia jo užduotis – rūpintis prezidento politinės valios realizacija.

Dar viena, demokratinėse valstybėse ypač svarbi institucija yra parlamentas. Deja, „parlamento egzistavimas politinėje institucinėje sąrangoje dar neįrodo, o tiksliau sakant, nėra absoliutus kriterijus, leidžiantis atskirti demokratiją nuo autoritarizmo.“⁸⁷ Baltarusijos parlamentas sudarytas iš dvejų rūmų: aukštųjų, kitaip Respublikos tarybos, ir žemųjų – Atstovų rūmų. Į žemuosius rūmus patenkama dalyvaujant tiesioginiuose ir visuotiniuose rinkimuose, o į aukštuosius rūmus skiriama po 8 deputatus nuo kiekvienos srities bei Minsko miesto, o likę 8 skiriami prezidento. Žemieji rūmai užsiima įstatymų leidyba, o sprendžiamąjį balsą dėl įstatymų priėmimo turi Respublikos taryba. Analizuojant Baltarusijos parlamento sandarą ir funkcijas susidaro įspūdis, kad jis niekuo nesiskiria nuo demokratių valstybių parlamentų, tačiau nagrinėjant išsamiau pastebima, kad parlamento įstatymų leidimo galios ribojamos. Taip yra todėl, kad prezidentas gali vetuoti įstatymus, be to jis gali leisti

⁸⁵ Huisman S., Baltarusija Europos Sąjungos... p.147.

⁸⁶ Ten pat, p.148.

⁸⁷ Pokyčiai Baltarusijoje ir Lietuvos vaidmuo joje, <http://209.85.135.104/search?q=cache:u9JR8V3CPWwJ:www.eesc.lt/failai/Pokyciai%2520Baltarusijoje.doc+gresme+euro+pos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

įstatus bei dekretus, kurie iškart tampa privalomi. Vienintelis politinis sprendimas, kuriam reikia formalaus parlamento patvirtinimo – tai ministro pirmininko kandidatūros tvirtinimas, bet ir tai tik formali rutininė procedūra. Taigi, galima daryti išvadą, kad Baltarusijos parlamentas neturi realių svertų, galinčių padėti vykdyti sąlyginai savarankišką vyriausybės, kaip vykdomosios valdžios institucijos, veiklos priežiūrą, kuri praktiškai ir nėra vykdoma. Galima teigti, kad parlamentas yra orientuotas į valstybės vidaus smulkių problemų sprendimą. Pagrindinis faktas, leidžiantis Baltarusijos politinę santvarką vertinti kaip griežtą autoritarizmą yra tas, kad „Nacionalinio susirinkimo institucija yra praradusi politinę galią ir tapusi institucija, kuri tikrai legitimizuoja sprendimus, priimtus už jos ribų, yra tikrai „antspaudu uždėjimo parlamentas“.“⁸⁸

Kas kelia grėsmę Europos Sąjungai? Ogi tai, kad ši institucija yra tik demokratinio parlamento atspindys. Akivaizdus to įrodymas yra ir paskutinių 2008 rugsėjo 28 dienos parlamento rinkimų procesas ir rezultatai. Europos Sąjunga buvo pažadėjusi Baltarusijai, kad jei rinkimai bus demokratiniai, tai bus švelninama pozicija santykiuose su ja. Dėl šios priežasties A.Lukašenka Baltarusijoje vykusius parlamento rinkimus pavadino pačiais demokratiškiausiais Baltarusijos rinkimais, tačiau opozicijos atstovai taip nemano. Yra faktų, kad rinkimai nebuvo tikrai demokratiški. Jau vien tai, kad prieš rinkimus nebuvo debatų nei per televiziją, nei per radiją, todėl gyventojai nebuvo informuoti nei apie kandidatus, nei apie jų planuojamą vykdyti politiką. Šalies žiniasklaidoje artėjantiems rinkimams praktiškai nebuvo skirta dėmesio. Kiek daugiau dėmesio opozicinėms politinėms jėgoms skyrė nepriklausomi laikraščiai, bet jų tiražas yra per mažas, kad situacija šalyje būtų pakankamai tiksliai nušviesta. Galima teigti, kad toks informacijos ribojamas Baltarusijos gyventojus paverė apatiškais, o rinkimai labiau domino Europos Sąjungą ir JAV, nei pačius baltarusius. Opozicijos atstovai, kurių buvo tik ketvirtadalis visų kandidatuojančių, taip pat nebuvo vieningi, dalis jų „nusprendė boikotuoti nesąžiningus rinkimus, o kiti nenorėjo atsisakyti galimybės dalyvauti šalies politiniame gyvenime.“⁸⁹ Apklaustųjų nuomone, politinis susiskaldymas gali būti vertinamas, kaip viena politinių grėsmių, o anot respondento VT7, opozicijos susiskaldymas gali privesti net prie Europos vienybės pažeidimo. Dar vienas gana dviprasmiškai vertinamas faktas, susijęs su rinkimais yra tas, kad A. Lukašenka, grėsmės iš Rusijos akivaizdoje, siuntė signalus Europos Sąjungai, kad yra pasiruošusi atsigręžti į demokratinį pasaulį. Siekdamas tai įrodyti, jis net paleido paskutinius politinius kalinius. Europos Sąjunga šį žingsnį įvertino teigiamai, o paleistieji kaliniai, tokie kaip A. Kozulinas, šį žingsnį pavadino tik spektakliu ir teigė, kad pasibaigus rinkimams, paleistiems asmenims ėmusis opozicinės veiklos, jiems vėl grėstų tas pats likimas, o „Baltarusijoje

⁸⁸ Pokyčiai Baltarusijoje ir Lietuvos vaidmuo joje, <http://209.85.135.104/search?q=cache:u9JR8V3CPWwJ:www.eesc.lt/failai/Pokyciai%2520Baltarusijoje.doc+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

⁸⁹ Baltarusija: patys demokratiškiausi rinkimai, http://209.85.135.104/search?q=cache:L9uS4ZSjrisJ:www.alfa.lt/hor_straipsnis/c89993+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=12&gl=lt, [žiūrėta 2008-09-29].

rugsėjo 28 dieną, vyksiantys parlamento rinkimai bus tik eilinis deputatų skyrimas.⁹⁰ Vienas opozicinio liaudies fronto lyderių Vincukas Večiorka teigė, kad „represijos nesibaigė, viskas tęsiasi. Aišku, kad dabar, kai einame pas žmones, mūsų neareštuoja, bet po rinkimų viskas vėl bus atstatyta, juk įstatymai nepasikeitė.“⁹¹ Taip pat buvo teigiama, kad nebus trukdoma užsienio stebėtojams dirbti savo darbą per rinkimus, bet taip pat greitai buvo parodyta, kad demokratija ir santykiai su Europos Sąjunga Baltarusijai nelabai rūpi, teigiant, kad jei Vakarai nepripažins rinkimų demokratiškais, tai A. Lukašenka nebevargs įrodinėdamas, kad Baltarusija svarbi valstybė Rusijai. Dar vienas faktas, įrodantis, kad rinkimai Baltarusijoje nėra demokratiški, yra prezidento žodžiai „Mes padarysim rinkimus tokius, kokių tik jums tenai Europoje reikia“⁹², reiškiantys, kad rinkimų procesas Baltarusijoje neturi reikšmės vidaus politikoje, o Lukašenka, kaip visų sričių valdovas Baltarusijoje, juos gali panaudoti tik kaip savo įvaizdžio Vakaruose gerinimo priemonę. Rinkimų demokratiškumą kvestionuoja ir tai, kad partinė sistema Baltarusijoje nėra išvystyta, todėl ir parlamento vaidmuo tampa abejotinas. Juk kiek demokratiški gali būti rinkimai, kai prezidentas dar prieš juos pareiškia, kad „Keletą opozicijos veikėjų mes tikrai įtrauksim“.⁹³ Galima daryti išvadą, kad šie parlamento rinkimai buvo panaudoti tik kaip užsienio politikos instrumentas santykiuose su Vakarais, o Europos Sąjunga, artėjant rinkimams, į savo darbotvarkę ėmė vis dažniau įtraukti Baltarusijos reikalus, siekiant ją priartinti prie Vakarų.

Deja, rinkimai negali būti laikomi demokratiškais ir dėl pažeistų rinkiminių procedūrų. Anot ESBO stebėtojų, rinkimus buvo galima stebėti laisvai, tačiau pažeidimų visgi buvo gana nemažai. Didžiausi pažeidimai buvo padaryti skaičiuojant balsavimo biuletenius. Šioje srityje balsavimo procedūrų visai nesilaikyta – „balsavimo biuletenius leista skaičiuoti ne visiems rinkimų komisijos nariams. Galutinį rezultatą kažkodėl pasakydavo atokiau stovėjęs ir balsų neskaičiavęs sekretorius.“⁹⁴ Taip pat buvo pastebimas balsų pirkimas – prieš balsavimą dažnai buvo siūloma išgerti po 100 gramų, taip pat ne visada stebėtojai galėdavo išvysti balsuojančiųjų dokumentus. Vertinant šiuos rinkimus pagrindinis kriterijus buvo tas, ar Baltarusijos piliečiams nebuvo suvaržyta teisė išreikšti savo valią.

⁹⁰ Kozulinas A., *Baltarusijoje rinkimų nebus, bus deputatų skyrimas*, <http://www.lrytas.lt/-12215625731219416373-p1-pasaulis-a-kozulinas-baltarusijoje-rinkim%C5%B3-nebus-bus-deputat%C5%B3-skyrimas.htm>, [žiūrėta 2008-09-16]

⁹¹ Samoškaite E., *Baltarusių opozicionieriai: politinių kalinių paleidimas – spektaklis*, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/article.php?id=18434018>, [žiūrėta 2008-09-05]

⁹² Baltarusija: patys demokratiškiausi rinkimai, http://209.85.135.104/search?q=cache:L9uS4ZSjrisJ:www.alfa.lt/hor_straipsnis/c89993+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=12&gl=lt, [žiūrėta 2008-09-29].

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Nė vienas Baltarusijos opozicijos atstovas nepateko į parlamentą, protestuotojai rinkimus vadina farsu, <http://www.lrytas.lt/-12226662641221782418-p2-pasaulis-n%C4%97-vienas-baltarusijos-opozicijos-atstovas-nepateko-%C4%AF-parlament%C4%85-protestuotojai-rinkimus-vadina-farsu-atnaujinta-11-val-52-min-nuotraukos-video.htm>, [žiūrėta 2008-09-29].

Taigi, nors rinkimus ir buvo galima stebėti laisvai, bet rinkimų rezultatai „buvo daromi pasibaigus balsavimui.“⁹⁵

Atsižvelgiant į pažeidimus parlamento rinkimų procese ir į rezultatus, galima teigti, kad rinkimai nebuvo demokratiški, bet po jų Europos Sąjungos veiksmai Baltarusijos atžvilgiu tapo draugiškesni. Spalio viduryje net buvo atšauktos draudimas įvažiuoti į Europos Sąjungos šalis prezidentui A. Lukašenkai bei kitiems pareigūnams. Šis draudimo atšaukimas laikinas – kol kas tik 6 mėnesiams – bet jei Baltarusija toliau judės demokratijos link, tai Europos Sąjunga taip pat švelnins santykius su ja.

Kokias galima daryti išvadas? Parlamento rinkimai Baltarusijoje nebuvo demokratiški, bet jaučiamas santykių atšilimas. Kyla grėsmė, kad Baltarusija, pamačiusi, kad taip lengvai gali išsikrovoti sankcijų panaikinimą, pradės rengti dar didesnius spektaklius, kuriuos Europos Sąjunga vertins teigiamai. Europos Sąjunga supranta, kad ji turi imtis konkretesnių veiksmų, siekdama atitraukti Baltarusiją nuo Rusijos įtakos ir taip paskatinti ją pasukti demokratijos keliu bei atnaujinti santykius su Vakarais.

Analizuojant Baltarusijos valdžios institucijų veiklą, pastebėta, kad visos institucijos turi labai ribotas veiklos sferas ir yra vadovaujamos prezidento. Aukščiausia valdžia Baltarusijoje yra prezidentas A. Lukašenka, kas rodo, kad šalis neatitinka demokratijos apibrėžimo, ir gali būti vadinama autoritarine, ar kaip patys gyventojai teigia – „paskutine diktatūra Europoje“⁹⁶. Prezidentui turint labai aukštus įgaliojimus, pastebima, kad tiek vyriausybė, tiek ir dviejų rūmų parlamentas lieka institucijomis, kurios rūpinasi tik smulkiais reikalais, o visus svarbiausius klausimus sprendžia bei įstatymus priima prezidentas. Taigi galima daryti išvadą, kad visoms institucijoms vadovauja vienas asmuo – prezidentas. Visos kitos institucijos tarsi tik dėl akių, kad sudarytų demokratinės respublikos įvaizdį. O tai, kad kaimynystėje yra autoritarinė valstybė Europos Sąjungai kelia grėsmę, nes pastaroji siekia sukurti saugų ratą aplink save ir taip užtikrinti visoms Europos Sąjungai priklausančioms valstybėms saugumą. Žinoma, pats A. Lukašenka nekelia tiesioginės grėsmės Europos Sąjungai, bet jo elgesys tiek šalies viduje, tiek ir tarptautinėje arenoje, kelia didžiulį susirūpinimą: jis gali padaryti bet ką – likviduoti politinius oponentus, žurnalistus, konkurentus, sudaryti nelegalius sandėrius, bendradarbiauti su šalimis turinčiomis tarptautinį embargą – kad tik išliktų valdžioje.

Svarstant apie iš Baltarusijos Europos Sąjungai kylančias grėsmes, reikia paminėti Baltarusijos vykdomą užsienio politiką. Anot trečdaliao respondentų, Baltarusijos vykdoma užsienio politika kelia grėsmę Europos Sąjungai. Galima teigti, kad Baltarusija šiuo metu užsienio politiką vykdo keliomis kryptimis. Dvi pagrindinės kryptys yra Baltarusijos santykiai su Rusija, bei santykiai su Vakarais. Taip pat negalima pamiršti Baltarusijos santykių su kitomis šalimis, tokiais kaip Iranas ir Venesuela.

⁹⁵ Nė vienas Baltarusijos opozicijos atstovas nepateko į parlamentą, protestuotojai rinkimus vadina farsu, <http://www.lrytas.lt/-12226662641221782418-p2-pasaulis-n%C4%97-vienas-baltarusijos-opozicijos-atstovas-nepateko-%C4%AF-parlament%C4%85-protestuotojai-rinkimus-vadina-farsu-atnaujinta-11-val-52-min-nuotraukos-video.htm>, [žiūrėta 2008-09-29].

⁹⁶ Ten pat.

Svarbiausias aspektas yra Baltarusijos santykiai su Rusija. Ilgą laiką šių valstybių bendradarbiavimas buvo gana glaudus. Prie to prisidėjo tai, kad Baltarusija priklausė Sovietų Sąjungai, o nuo 1997 m. buvo svarstoma Sąjunginės Rusijos – Baltarusijos valstybės sukūrimo galimybė. Deja, santykiai tarp valstybių atšalo 2006 m. pabaigoje, kai tarp jų prasidėjo vadinamasis energetinis karas – Rusija pabrangino gamtines dujas, tiekiamas Baltarusijai, o pastaroji savo ruožtu įvedė muitus į Europą tiekiamai rusiškai naftai. Šiuo metu pastebimas santykių atšilimas ir vis glaudesnis bendradarbiavimas tarptautinėje arenoje, „nors Rusija ir nebetiekia A. Lukašenkos režimui pigios energijos, o pastarasis vis dviprasmiškiau kalba apie galimą dviejų valstybių susijungimą.“⁹⁷ Maskva siekia bendradarbiavimo su Minsku todėl, kad siekia turėti sąjungininę tarptautinę areną. O Minskas bendradarbiavimą stiprina tiek su Briuseliu, tiek su Maskva, taip siekdamas balanso tarp abiejų pusių. Kaip žinia, Baltarusijos santykiai su Vakaraais yra gana įtempti, nes Europos Sąjunga „Baltarusijos režimą nuolat kaltina demokratijos stoka, žmogaus teisių pažeidimais, rinkiminių procesų farsu ir t.t.“⁹⁸ Galima teigti, kad tiek Europos Sąjunga Baltarusijai, tiek Baltarusija Europos Sąjungai grasina, nes Europos Sąjunga Baltarusijai kalba apie naujus apribojimus nedemokratiniam režimui, o Baltarusija grasina, kad sankcijos gali sukelti energetinę krizę Europos Sąjungoje, nes per Baltarusijos teritoriją į Europą tiekiamos rusiškos dujos bei nafta. Galima daryti išvadą, kad Baltarusija pradėjo naudotis anksčiau tik Rusijos naudotais svertais, siekiant geresnių rezultatų sau, o tai kelia ne tik tiesioginę – energetinės krizės – grėsmę, bet ir netiesioginę – šantažą, kuriuo Baltarusija gali mėginti siekti sau naudos. Šito šantažo negalima vertinti vienareikšmiškai, nes Rusija tokiems veiksams nepritartų, kadangi taip būtų smarkiai sumažintas jos gaunamas pelnas bei sumažinta jos įtaka Europos Sąjungai. Taigi toks Baltarusijos šantažas galėtų būti vertinamas nebent kaip diplomatinė priemonė.

Vertinant respondentų atsakymus į klausimą, kaip vertinamas Baltarusijos – Rusijos sąjunginės valstybės susikūrimas ir šių šalių santykiai, pastebėta, kad sąjunginės valstybės projektas vertinamas, kaip butaforija (MD2, VT2, VT3, MD3, VT4, MD4), o valstybių susijungimas mažai tikėtinas, bet A. Lukašenkos naudojamas kaip priemonė gąsdinti Europos Sąjungą (VT5). Anot respondento MD1, jei po susijungimo būtų sudaryta federacinė respublika, tada sąjunginę valstybę būtų galima vertinti teigiamai, bet jei Baltarusija būtų inkorporuota į Rusijos sudėtį, tada vertinimas būtų griežtai neigiamas, nes taip atsirastų grėsmė ne tik Baltarusijos kaimynėms, bet ir visai Europos Sąjungai. Apie valstybių santykius apklaustieji teigia, kad jie yra atšalę ir vis labiau įtempti. Anot respondento VT7, Baltarusija nenori Rusijos Federacijos globos, bijo būti inkorporuota į jos sudėtį, o lygiavertis šalių susijungimas neįmanomas.

⁹⁷ Dubonikas G., *Baltarusijos užsienio politikos kryptys*, <http://209.85.135.104/search?q=cache:kOUS432GYR0J:www.vtv.lt/naujienos/virtualios-visuomenes-komentarai/g.-dubonikas-baltarusijos-uzsienio-politikos-kr-3.html+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=17&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

⁹⁸ Ten pat.

Dar viena Baltarusijos santykių su Rusija atšalimo priežastis 5 dienų karas su Gruzija ir jo pasekmės. „Gruzija, kaip ir Baltarusija, priklauso Rusijos „strateginių interesų zonai“.“⁹⁹ Taigi, galima daryti išvadą, kad tokiu būdu Maskva tarsi pademonstravo, kas gali nutikti, jei bus priešinamasi jos norams. Rusijos nepasitenkinimą sukėlė ir tai, kad Baltarusija atsisakė pripažinti nuo Gruzijos atsiskyrusių Pietų Osetijos ir Abchazijos nepriklausomybę. Šio santykių atšalimo akivaizdoje, nepaisant to, kad po energetinio konflikto buvo beveik pamiršta Sąjunginės valstybės idėja, pradedamas jausti Rusijos spaudimas A. Lukašenkai – garsiai prabilta apie „Rusijos rublio, kaip vieningos valiutos įvedimą, planuojama Baltarusijos teritorijoje dislokuoti sąjunginės valstybės priešraketinės gynybos sistemą, Rusijos verslas baigia perimti Baltarusijos ekonomiką.“¹⁰⁰ Kaip jau minėta, Sąjunginė valstybė pradėta kurti 1997 m., ir turėjo suteikti A. Lukašenkai didesnę ir svarbesnę vaidmenį, bet atėjus į valdžią V. Putinui, buvo iškeltas pasiūlymas integruoti Baltarusiją į Rusijos teritoriją arba sutikti dėl pinigų sąjungos su Rusija. Minskas šiuo metu yra priklausomas nuo Maskvos, bet vis dar išlieka savarankiškas, nes Baltarusija visada buvo tarsi buferinė zona tarp Rusijos ir Vakarų, o be to nenorima prijungti Baltarusijos prievarta, tikintis parodyti, kad yra valstybė norinti prisijungti savo noru. Kita priežastis, kodėl Baltarusija vis dar nėra aneksuota, yra ta, kad Rusija neturi daug sąjungininkių pasaulyje, todėl ji yra suinteresuota turėti šalį sąjungininkę ir taip užsitikrinti papildomą jos politiką remiantį balsą. Žiūrint iš Baltarusijos pusės, ši vis dar išlieka nepriklausoma todėl, kad „nepriklausomybė yra Baltarusijos užsienio politikos varomoji jėga.“¹⁰¹ Vertinant kritiškai, galima teigti, kad ta nepriklausomumo išlaikymo priežastis yra ta, kad prisijungus prie Rusijos, A. Lukašenka netektų vienvaldystės. Taigi, iš vienos pusės spaudžiant Rusijai, iš kitos Europos Sąjungai tikintis, kad Baltarusija pradės ginti žmogaus teises ir įtvirtins demokratiją, Baltarusijai belieka balansuoti tarp jų. Galima teigti, kad Baltarusija pakryps į tą pusę, kuri pasiūlys palankesnes ekonominės gerovės sąlygas, todėl Europos Sąjungai rekomenduojama didinti savo vaidmenį, atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu Rusija yra pagrindinis gerovės šaltinis Baltarusijoje. Vaidmuo, kurio turėtų imtis Europos Sąjunga neturėtų apsiriboti vien kalbomis apie demokratiją ir žmogaus teises, o turėtų būti kur kas konkretesnis – tai vizų kainų sumažinimas, galimybė gauti finansavimą iš Europos Sąjungos fondų ar pasiūlymas bendradarbiauti branduolinės energetikos srityje.

Kalbant apie Baltarusijos ir Rusijos santykius, negalima pamiršti ir to, kad šiuo metu Rusija valdo visas stambiausias įmones Baltarusijoje ir pastaroji yra kuo toliau, tuo labiau priklausoma nuo Rusijos. „Dėl tarptautinės izoliacijos Rusija išlieka A. Lukašenkos paskutiniu politiniu bei ekonominiu išsigelbėjimu.“¹⁰² Kadangi vykdant tokią politiką Baltarusijai nuolat trūksta pinigų, o užsienio kapitalo

⁹⁹ Pokyčiai Baltarusijoje ir Lietuvos vaidmuo joje, <http://209.85.135.104/search?q=cache:u9JR8V3CPWwJ:www.eesc.lt/failai/Pokyciai%2520Baltarusijoje.doc+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Huisman S., Baltarusija Europos Sąjungos... p.152.

pritraukti neišaina, nes nėra į ką investuoti, nesaugomos investuotojų teisės, o jei ir randama į ką investuoti, tai vyriausybė sudaro absurdiškas sąlygas, tai režimas bando išsigelbėti kitokiu būdu – „nelegaliai parduodant ginklus šalims, kurios patenka į tarptautinių ginklų embargus.“¹⁰³ Galima teigti, kad Baltarusija yra tarp keleto didžiausių ginklų eksportuotojų, nors pati negamina šios ginkluotės, o turėtus tarybinių likučių rezervus jinau jau seniai išnaudojo. Vadinasi, ji tėra tarpininkė tarp tikrosios importuotojos – šiuo atveju Rusijos – ir pirkėjo.

Taigi, kokias grėsmes galima įžvelgti Baltarusijos santykiuose su Rusija? Viena iš didžiausių grėsmių yra ta, kad Baltarusija ir Rusija sukurs sąjunginę valstybę arba tiesiog Baltarusija vėl nutrauks santykius su Vakarais ir palinks prie Rusijos, ir taip šalia Europos Sąjungos sienos atsirastų stipri autoritarinė valstybė, kurioje bus toliau pažeidinėjamos žmogaus teisės ir nebus demokratijos. Dar viena galima grėsmė ta, kad atšalus Baltarusijos ir Rusijos santykiams, vėl gali būti pradėtas energetinis karas, o to pasekoje Europos Sąjunga taip pat turėtų energetinių sunkumų. Negalima pamiršti ir to, kad kaip galimos sąjunginės valstybės pasekmė Baltarusijoje yra nesutvarkyta įstatyminė bazė dėl sienos su Rusija, todėl jei Europos Sąjunga supaprastins įvažiavimo į jos teritoriją baltarusiams, gali kilti didelė imigracijos tikimybė. Šita problema kyla ir dėl Baltarusijos teisėsaugos neveiksmingumo bei korupcijos. Taigi iš to kyla grėsmė, kad „Europos Sąjunga susidurs su problematiška Baltarusijos siena.“¹⁰⁴ Nemaža grėsmė yra ir ta, kad Baltarusija prekiauja ginklais su šalimis, kurioms paskelbtas tarptautinis embargas.

Kaip jau minėta, Baltarusija vykdo bendradarbiavimą ir su kitomis šalimis, tokiomis kaip Venesuela ar Iranu. Galima teigti, kad tokie santykiai prasidėjo kilus energetiniam konfliktui tarp Rusijos ir Baltarusijos. Tuo metu Baltarusija pradėjo ieškoti alternatyvos iš Rusijos gaunamai energijai. Kaip žinia, Venesuelos nafta gali tapti puikia atsvara rusiškajai. Dar viena tokios draugystės priežastis – siekis rasti „rinkų pigioms Baltarusiškoms prekėms.“¹⁰⁵ Į Venesuelą Baltarusija eksportuoja Baltarusiškas „trašas, traktorius, specialios paskirties transporto priemonės, žemės ūkio techniką, pieno miltelius bei padangas.“¹⁰⁶ Taip pat abi šalys vykdo nemažai bendrų projektų, susijusių su seismologiniais tyrimais, dujų tiekimu, naftos perdirstimu ir valymu, statybomis ir t.t. Net ir atsinaujinus santykiams su Rusija, ryšiai su Venesuela nebuvo nutraukti, priešingai, netgi dar labiau sustiprinti, nes netrukdo santykiams su Rusija. Be to ir pati Rusija vykdo bendradarbiavimą su Venesuela. Venesuelos santykiai su Baltarusija paremti tiek ekonominiais, tiek ir politiniais interesais – Minskui naudingas ir politinis palaikymas tarptautinėje arenoje. Žvelgiant iš Venesuelos pusės,

¹⁰³ Huisman S., Baltarusija Europos Sąjungos... p.153.

¹⁰⁴ Ten pat, p.149.

¹⁰⁵ Dubonikas G., *Baltarusijos užsienio politikos kryptys*,

<http://209.85.135.104/search?q=cache:kOUS432GYR0J:www.vtv.lt/naujienos/virtualios-visuomenes-komentarai/g.-dubonikas-baltarusijos-uzsienio-politikos-kr-3.html+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=17&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

¹⁰⁶ Dubonikas G., *Rusijos, Baltarusijos ir Venesuelos bendradarbiavimo gairės*, http://www.politika.lt/index.php?cid=9327&new_id=1982788, [žiūrėta 2008-11-06].

akivaizdu, kad santykiai su Baltarusija jai taip pat atneša naudos – tiekiamos pigios Baltarusiškos prekės, taip pat karinė technika, kurios dėka Venesuelos prezidentas H. Chavesas siekia sustiprinti savo šalies karinę sritį. Negalima pamiršti ir to, kad Venesuela siekia bendradarbiauti su kuo daugiau antiamerikietiškai nusiteikusių šalių, o Baltarusija yra būtent viena tokių. Galima daryti išvadą, kad bendradarbiavimas tarp šių dviejų šalių tik stiprėja ir ateityje jis galbūt apims ir daugiau sričių.

Kalbant apie Baltarusijos santykius su Iranu, galima teigti, kad jie taip pat prasidėjo po Baltarusijos energetinio konflikto su Maskva. Ji gali būti vertinama kaip Baltarusijos alternatyva Rusijos tiekiamai energijai bei naftai. Kodėl Iranas bendradarbiauja su Baltarusija yra kitas klausimas. Bendradarbiavimas buvo pradėtas tuo metu, kai tarptautinė bendruomenė ėmė vis labiau kritikuoti Teherano vykdomą branduolinę politiką, o šiuo metu šis bendradarbiavimas tikrai nėra pagrįstas ekonominiais reikalais. Viena priežasčių yra tokia pat kaip ir Venesuelos – siekis bendradarbiauti su kuo daugiau antiamerikietiškai nusiteikusių valstybių, nors „Baltarusijos politinė įtaka ir nėra didelė.“¹⁰⁷

Apibendrinant Baltarusijos bendradarbiavimą su tokiais šalimis kaip Iranas ir Venesuela, galima teigti, kad Baltarusija bendradarbiauja siekdama turėti atsvarą Rusijai – jos naftai, dujoms ir kitoms su energetika susijusioms prekėms. O pati yra patraukli kaip antiamerikietiškai nusiteikusi valstybė, taip pat kaip galimas pigių prekių šaltinis. Taigi, nepaisant to, kad pagrindinė Baltarusijos sąjungininke yra laikoma Rusija, bet yra akivaizdu, kad Minskas ieško jai atsvaros bendradarbiaudamas tiek su Europos Sąjunga, tiek ir su tokiais šalimis kaip Venesuela ar Iranas.

Apibendrinant, kokios politinės grėsmės kyla iš Baltarusijos Europos Sąjungai, galima daryti išvadą, kad bene didžiausia grėsmė yra prezidentas A. Lukašenka. Žinoma, tiesioginės grėsmės jis nekelia, bet jo autoritarinis režimas kelia. Baltarusija, kaip blogai valdoma, silpna valstybė, yra valdoma vieno žmogaus, nes konstitucijoje jo teisės apibrėžtos labai plačiai – tai yra jam suteikta galimybė priimti sprendimus visose gyvenimo srityse. Jis griežtai ir tiesiogiai kontroliuoja vykdomąją valdžią, teisėsaugos institucijas, žvalgybos agentūras ir jėgos struktūras, o visoms šioms institucijoms vadovauja jam lojalūs bendražygiai. Taip pat grėsmę kelia tai, kad su opozicijos atstovais ar konkurentais jis elgiasi išimtinai priešišškai – apkaltina įvairiais nusikaltimais ir to pasekoje pašalina juos sau iš kelio. Kaip jau buvo minėta, kitos valdžios institucijos, tokios kaip vyriausybė ar parlamentas yra tik „dėl akių“, nes jų galios yra labai apribotos, o veikia jos paklusdamos tam pačiam prezidentui. Vyriausybėje ir aukštuosiuose parlamento rūmuose dirba prezidentui lojalūs ir jo skirti asmenys, o rinkimai į žemesnius parlamento rūmus vyksta tarsi ir tiesiogiai, bet su daugybe pažeidimų skaičiuojant balsus. Taigi netiesioginė grėsmė Europos Sąjungai kyla iš Baltarusijos prezidento ir jo vykdomos autoritarinės politikos.

¹⁰⁷ Dubonikas G., *Ar vyks dialogas tarp Irano ir Vakarų?*, <http://www.geopolitika.lt/?artc=946>, [žiūrėta 2008-11-10].

Dar viena politinė grėsmė Europos Sąjungai kyla iš Baltarusijos užsienio politikos – ypač santykių su Rusija. Viena iš grėsmių yra sąjunginės valstybės idėja, kuri nors ir šiek tiek išblėsusi, bet vis dar palieka tikimybę, kad Baltarusija vėl palinks prie savo didžiosios sąjungininkės Rusijos, o šalyje toliau nebus demokratijos ir bus pažeidinėjamos žmogaus teisės. Dar viena sąjunginės valstybės grėsmė gali būti ta, kad didės emigracija į Europos Sąjungą per Baltarusijos teritoriją, nes nėra sutvarkyta teisinė bazė. Kita galimybė, kad dar labiau atšalus Baltarusijos santykiams su Rusija, gali vėl būti pradėtas energetinis karas, ko pasekoje Europos Sąjungai kiltų energetinių sunkumų, nes gali būti vėl nutrauktas dujų ir rusiškos naftos tiekimas per Baltarusijos teritoriją. Negalima pamiršti ir grėsmės, kylančios iš Baltarusijos prekybos ginklais su šalimis, kurioms paskelbtas tarptautinis embargas.

2.3.2. Socialinės grėsmės

Nagrinėjant socialines grėsmes, kylančias iš Baltarusijos, pirmiausia reikia apibrėžti, kokias grėsmes galima laikyti socialinėmis. Kaip teigia Alanas Collinsas, „grėsmės socialiniam saugumui yra taip pat sunku apibrėžti, kaip ir grėsmes valstybėms.“¹⁰⁸ Kaip socialines grėsmes reikia paminėti žmogaus teisių pažeidinėjimą, masinį nedarbą, didėjančią atotrūkį tarp turtingųjų ir nepasiturinčiųjų, globalizacijos efektą, kuris lemia gamybos perkėlimą iš Europos į mažesnių darbo kaštų šalis, demografinius pokyčius, kurie lemia visuomenės senėjimą ir didina socialinių mokesčių našta dirbantiems, poreikį vis daugiau rūpintis pagyvenusiais žmonėmis senėjančioje visuomenėje, stiprėjantis individualizmas: daugėja vienišų asmenų, mažiau gimsta vaikų, pagyvenę žmonės gyvena vieni, stiprėjanti smurtą mokykloje ir keliuose, didėjančius medicinos draudimo kaštus, nevienodas galimybes gauti gydymą turintiems ir vargšams, migraciją, imigrantų integraciją, dialogo tarp skirtingų kultūrų stoką, sunkumus jauniems žmonėms įsitvirtinti darbo rinkoje, dalyvauti priimant politinius ir ekonominius sprendimus, socialinį aplinkos problemų efektą, tokį kaip brangstantys energijos ištekliai dėl klimato kaitos.“¹⁰⁹ Kurios iš jų pastebimos Baltarusijoje? Pirmiausia paminėti reikėtų žmogaus teisių pažeidinėjimą – pradedant opozicijos suėmimais baigiant studentų išmetimu iš universitetų dėl politinių pažiūrų. Taip pat Baltarusijoje pastebima didėjanti migracija.

Kalbant apie socialines grėsmes reiktų paminėti ir vieną opiausių problemų Europos Sąjungai – žmogaus teisių pažeidinėjimą. Galima teigti, kad „pagrindinė Briuselio ir Minsko nesutarimų priežastis – autoritarinis Baltarusijos prezidento A. Lukašenkos režimas, opozicijos teisių ribojimas ir žmogaus

¹⁰⁸ Collins A., *Contemporary security studies*, New York: Oxford university press, 2007, p. 169.

¹⁰⁹ Bažnyčios siekia nustatyti svarbiausias socialines grėsmes Europai, <http://www.religija.lt/content/view/1064/43/>, [žiūrėta 2008-11-06].

teisų pažeidimai.¹¹⁰ Kaip žinia, žmogaus teisės Baltarusijoje pažeidinėjamos nuolat. Tai pastebima daugelyje sričių – tiek žiniasklaidoje, tiek politikoje, tiek versle. Ne vienas laikraštis buvo uždarytas po to kai paskelbus tam tikrą informaciją, nenaudingą valdžiai, buvo paduotas į teismą, gavo baudą, ir negalėjo susimokėti. Ta pati situacija ir su žurnalistais. Neįtikė asmenys būna dėl vienokių ar kitokių priežasčių suimami ar atleidžiami iš darbo.

Labiausiai pastebimas žmogaus teisų pažeidinėjamas – politikoje. Vienu iš geriausių pavyzdžių galima laikyti Baltarusijos opozicijos lyderio A. Kozulino suėmimą, kai šis pareiškė kandidatuosias į prezidento postą. Taip pat opozicijos teisės ribojamos ne tik suėminėjant lyderius, bet ir išvaikant mitingus, ribojant jų pasisakymus spaudoje ir per televiziją. Akivaizdus pavyzdys buvo 2008 rugsėjo 28 dienos parlamento rinkimai. Opozicijos atstovai teoriškai turėjo galimybę bendrauti su rinkėjais bei tinkamai kandidatuoti į parlamentą, bet praktiškai jiems paskirti susitikimai su visuomene būdavo nepatogiu laiku arba nepatogiose vietose, taip apribojant jų galimybes. Taip pat opozicijos atstovų pasisakymai žiniasklaidoje buvo labai ribojami, o kalbant apie televiziją, nevyko visai jokie debatai politiniais klausimais. Kaip jau buvo minėta, vien tik nepriklausomi laikraščiai pateikdavo šiek tiek daugiau informacijos apie opozicijos atstovus, bet jų tiražai per maži, kad tos informacijos būtų pakankamai. Galima daryti išvadą, kad opozicijos veiklos stabdymas, jos atstovus suiminėjant, neleidžiant tinkamai kandidatuoti bei išvaikant mitingus, leidžia Baltarusijos valdžiai išvengti netikėtumų per rinkimus bei išlaiko tuos kandidatus postuose, kurie yra naudingi.

Dar viena sritis, kurioje aiškiai ribojamos žmogaus teisės, yra verslas. Dažnai toje srityje pastebimos ne tik ekonominės priežastys, bet ir politinės. Pavyzdžiui jau minėto Leonido Kalugino byla – anksčiau buvęs A. Lukašenkos rėmėju, vėliau tapęs konkurentu, 2001 m. „buvo apkaltintas piktnaudžiavimu valdžia, neteisėtu verslu ir valiutinių lėšų iš užsienio negražinimu“.¹¹¹ Jam iškelta baudžiamoji byla, bet vėliau jis buvo paleistas. Galima teigti, kad tai nebuvo vien tik verslo byla, greičiau tai buvo politinis susidorojimas, nes L. Kaluginas buvo pareiškęs dalyvausiąs prezidento rinkimuose, ir tokiu būdu jo ambicijos buvo nuslopintos, o grėsmė kylanti A. Lukašenkai, kaip prezidentui netekti posto, sunaikinta. Jis nebuvo vienintelis toks įmonės vadovas, suimtas dėl tariamų nusikaltimų. „Per pirmuosius tris 2003 m. mėnesius per 150 įvairių įmonių direktorių buvo suimti ar apkaltinti tokiais ekonominiais nusikaltimais kaip korupcija, piktnaudžiavimas valdžia, vengimas mokėti mokesčius, nuostolingų kontraktų sudarymas su užsienio bendrovėmis.“¹¹²

Apibendrinant galima teigti, kad susidorojimas su nepalankiais asmenimis – opozicijos, žiniasklaidos atstovais ar šiaip konkurentais yra dažnai naudojama priemonė autoritariniame A. Lukašenkos valdyme. Kaip jau buvo minėta, vienas svarbiausių Europos Sąjungos reikalavimų

¹¹⁰ Kozulinas A., *Baltarusijoje rinkimų nebus, bus deputatų skyrimas*, <http://www.lrytas.lt/-12215625731219416373-p1-pasaulis-a-kozulinas-baltarusijoje-rinkim%C5%B3-nebus-bus-deputat%C5%B3-skyrimas.htm>, [žiūrėta 2008-09-16].

¹¹¹ Huisman S., *Baltarusija Europos Sąjungos...* p.147.

¹¹² Ten pat.

Baltarusijai yra žmogaus teisių pažeidinėjimo sustabdymas, todėl kaimyninė valstybė, kurioje pažeidinėjamos žmogaus teisės sukelia nestabilumo jausmą.

Viena didžiausių socialinių grėsmių pastebima Baltarusijoje yra migracija. Dėl „skylėtos“ sienos su Rusija, kasmet per Baltarusijos teritoriją į Europos Sąjungą bando patekti tūkstančiai asmenų. Nemaža dalis jų sulaikoma Baltarusijos teritorijoje, bet ten nėra infrastruktūros, kuri galėtų pasirūpinti jais. Todėl dar 2002 m. „A. Lukašenka pareiškė, kad Europos Sąjunga turėtų padengti išlaidas, susijusias su nelegalia migracija, kitaip Baltarusija nebus pajėgi užtikrinti Europos Sąjungos saugumo.“¹¹³ Taip pat Baltarusijoje, atvirkščiai nei daugumoje valstybių, vis dar išlikusi komandinės ekonomikos politika, neleidžianti susidaryti didelei atskirčiai tarp turtingųjų ir vargšų ir taip užtikrinanti socialinį stabilumą. Taigi kalbant apie migraciją į Europos Sąjungą per Baltarusiją, galima teigti, kad Europos Sąjunga turi imtis bendrų veiksmų su Lietuva ir tai turi būti „ne vien Lietuvos, bet ir visos Europos Sąjungos prioritetinis uždavinys readmisijos politikos srityje.“¹¹⁴ Negalima atmesti ir galimybės, kad Baltarusijoje kilus socialiniam nestabilumui, jos kaimynės užplūstų emigrantų banga.

Kalbant apie socialinę padėtį Baltarusijoje, reikia paminėti, kad lyginant su jos kaimynėmis ar likusiu pasauliu, pragyvenimo lygis yra gerokai žemesnis. Ir tik tai, kad Baltarusijoje likęs taip vadinamas „rinkos socializmas“, remiamas Rusijos, ją gelbsti nuo žlugimo. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu pasaulyje vis didėja ekonominė krizė, galima teigti, kad „dėl ekonominio nuosmukio mažės darbo užmokestis, nuo ko nukentės įvairios socialinės programos.“¹¹⁵ Kaip žinia, socialinis gyventojų nesaugumas taip pat gali sukelti migracijos bangą į kaimynines valstybes, ieškant geresnio gyvenimo.

Dar vienas paminėtinas klausimas yra Baltarusijos studentų padėtis. Kaip žinia, Baltarusijoje jų padėtis nepavydėtina – jų kuriamą studentų sąjungą, bandoma įbauginti, įsiveržiant į jų susirinkimą. „Tai įrodo spėjamas nusikaltėlių ryšys su Baltarusijos valdžia, cinizmas ir demonstratyvumas bei pačių nusikaltėlių pasisakymas, jog tai „užsakomasis“ plėšimas.“¹¹⁶ Nerimą kelia ir tai, kad yra stabdoma bet kokia studentų veikla, susijusi su demokratijos skatinimu. Pavyzdžiui, Lietuvos ir Baltarusijos jaunimo projektas „Mokykimės demokratijos“, kuriame Baltarusijos studentams turi būti aiškinami demokratinio, abipusė pagarba paremto studentijos atstovavimo principai, o tuo pačiu tarsi ir valstybės valdymo principai, galėjo būti viena priežasčių, dėl kurių galėjo būti įvykdytas naujos studentų atstovybės užpuolimas. Lietuva, siekdama patraukti Baltarusiją į Vakarų pusę, net atidarė Europos humanitarinį universitetą, kuriame mokosi Baltarusijos studentai. Deja, šio universiteto diplomai Baltarusijoje nėra pripažįstami, todėl panašu, kad ne viena karta turės pasikeisti, kol bus pereita prie

¹¹³ Huisman S., *The Eu and Belarus*, Baltarusija, Quo vadis?: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 102.

¹¹⁴ Nelegali migracija: situacija Lietuvoje ir ES, http://www.mokslai.lt/referatai/nama%D1%96_darbas/nelegali-migracija-situacija-lietuvoje-ir-es-puslapis2.html, [žiūrėta 2008-11-10].

¹¹⁵ Griežtų sankcijų išvakarėse, <http://kauno.diena.lt/dienrastis/pasaulis/grieztu-sankciju-iskvakarese-44081>, [žiūrėta 2008-11-10].

¹¹⁶ Kurševičiūtė I., *Sunki Baltarusijos studentų sąjungos padėtis*, <http://www.savas.lt/index.php?name=News&file=print&sid=1>, [žiūrėta 2008-11-10].

demokratiškesnio šalies valdymo. Galima teigti, kad toks Baltarusijos studentijos laisvės suvaržymas, kelia grėsmę tiek jos kaimyninėmis šalims, tiek ir pačiai Europos Sąjungai, nes tai atitolina demokratiškų žmonių atėjimą į valdžią.

Galima daryti išvadą, kad socialinės grėsmės Baltarusijoje sunkiau apibrėžiamos. Jų išvengiama visur – pradedant žmonių pragyvenimo lygio priklausomybe nuo Rusijos indėlio į Baltarusijos ekonomiką, studentų veiklos ribojimo, ir baigiant žmogaus teisių pažeidinėjimu. Galima teigti, kad viena pagrindinių grėsmių yra ta, kad Baltarusijoje pažeidinėjamos žmogaus teisės. Su neįtikusiais politikais, žurnalais ar opozicijos atstovais susidorojama įvairiomis politinėmis ir teisinėmis priemonėmis. O kaip žinia, vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos reikalavimų Baltarusijai yra tas, kad nebebūtų pažeidinėjamos žmogaus teisės. Taigi, Europos Sąjunga jaučia grėsmę iš nedemokratinės Baltarusijos, kurioje pažeidinėjamos žmogaus teisės, nesiskaitoma su opozicija, šalį valdo vienas žmogus – prezidentas, o jos vykdoma užsienio politika kelia susirūpinimą. Taip pat negalima pamiršti, kad socialiniai neramumai šalyje, gali įtakoti dar vienos grėsmės atsiradimą – tai migrantų antplūdį į kaimynines šalis. Šiuo metu taip pat jaučiama migracija – būtent per Baltarusiją vyksta didžiausia migracija į Europos Sąjungos šalis. Apibendrinat galima teigti, kad vienos iš akivaizdžiausių grėsmių, kylančių Europos Sąjungai iš Baltarusijos, yra socialinės.

2.3.3. Karinės grėsmės

„Baltarusijos gynybos ir saugumo struktūroms priklauso aukščiausia politinė šalies vyriausybė, vadinamais „jėgos struktūrų blokas“ – Gynybos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Ypatingųjų situacijų ministerija, Pasienio kariuomenės komitetas, Valstybės muitinės komitetas, prokuratūra bei kitos tarpžinybinės įstaigos, kaip antai: Eksperto kontrolės komisija ir Ekonominio saugumo komisija.“¹¹⁷ Baltarusijos ginkluotosios pajėgos buvo suformuotos 1992 m., o 1995 m. buvo žengtas svarbus žingsnis – įkurta Karo akademija. Iki to laiko buvo reformuota ir dauguma padalinių, suformuotos mobiliosios pajėgos, patobulinta profesionaliosios tarnybos sistema, taip pat karių rengimo sistema. 2001 m. buvo pereita prie dviejų dalių kariuomenės – sausumos kariuomenės bei jungtinės karinių oro pajėgų bei priešlėktuvinės gynybos kariuomenės. Šiuo metu į ginkluotąsias pajėgas įeina ir „raketinės pajėgos ir artilerija, inžinerinės pajėgos, radiacinės, cheminės ir biologinės gynybos pajėgos, ryšių pajėgos, radioelektroninio mūšio daliniai, Gynybos ministerijos mokslo įstaigos ir įmonės.“¹¹⁸ Kalbant apie turimą Baltarusijos ginkluotą reikia paminėti, sausumos pajėgų

¹¹⁷ Paznyak V., Saugumo sektorius: jėgos struktūros, valstybės paslaptys ir Rusija, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., *Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p.34.

¹¹⁸ Ten pat, p.40.

turimus tankus, karinius šarvuočius, reaktyvinės salvinės ugnies sistemas, savaeiges haubicas, oro pajėgų turimus ginkluotus naikintuvus, taip pat sraigtasparnius, priešlėktuvinės gynybos kompleksus. Galima daryti išvadą, kad Baltarusijos kariuomenė yra aktyviai ginkluojama ir vykdo karinį pasiruošimą. Atsižvelgiant į šiandieninę situaciją, galima teigti, kad Baltarusijoje mažinamas karių skaičius ir pereinama prie profesionalesnės kariuomenės – didinamas žmonių, dirbančių pagal kontraktus skaičius – „šiuo metu Baltarusijoje tarnauja apie penkiasdešimt tūkstančių šauktinių ir apie penkiolika tūkstančių asmenų, dirbančių pagal kontraktą.“¹¹⁹ Svarbus faktas yra tas, kad Baltarusija turi labai didelį rezervo karių skaičių, kuriuos esant reikalui galima mobilizuoti.

Baltarusija, kaip grėsmes sau išvelgia NATO bloko priartėjimą prie jos sienų, kai kurių šalių nepritarimą Baltarusijos vykdomai vidinei ar užsienio politikai, branduolinio ar cheminio ginklo buvimą Europoje, kuris gali pakliūti į konfliktuojančių šalių rankas, taip pat teigia, kad grėsmės gali kilti ir iš šalies vidaus. Taigi kyla klausimas, kokios karinės grėsmės kyla iš Baltarusijos?

Nagrinėjant grėsmes pastebima, kad Baltarusija, kaip šalis, tiesioginės karinės grėsmės Europos Sąjungai nekelia. Visai kas kita yra, kad ir hipotetiškai vertinamas Baltarusijos kartu su Rusija vykdomas vis stiprėjantis ginklavinimas, prekyba ginklais bei ryšiai su valstybėmis, kurioms paskelbtas tarptautinis ginklų embargas. Todėl siekiant išnagrinėti, kokią karinę grėsmę Europos Sąjunga gali jausti kylant iš Baltarusijos, pirmiausia reikia išanalizuoti Rusijos – Baltarusijos karinės sąjungos galimybę bei iš to išplaukiančias pasekmes.

Nagrinėjant respondentų atsakymus į klausimą, kokias karines grėsmes Baltarusija kelia Europos Sąjungai, dažniausiai vyravo atsakymas, kad tiesioginės grėsmės Baltarusija nekelia, bet jos galima sąjunga su Rusija kelia. Anot VT1 ir VT3, karinę grėsmę Europos Sąjungai kelia galimas Rusijos puolamosios ginkluotės Baltarusijos teritorijoje dislokavimas. MD2 teigia, kad hipotetiškai Europos Sąjungai grėsmė kiltų tada, jei Baltarusija įsitrauktų į ginklavinimosi varžybas, kurios jau sąlyginai prasidėjo tarp NATO ir Rusijos. Dar vienas įdomus pastebėjimas buvo tas, kad jei susijungtų Baltarusija ir Rusija, o pastaroji sumanytų susigrąžinti Sovietų Sąjungai priklausiusias teritorijas, tai iškiltų tiesioginė grėsmė Europos Sąjungai priklausančioms šalims, o tuo pačiu ir pačiai Europos Sąjungai (MD3). Apklaustasis VT5 teigia, kad karinę grėsmę Europos Sąjungai kelia Iskander raketų dislokacija Baltarusijos teritorijoje, taip pat Rusijos Federacijos karinės bazės joje bei jos dislokuoti taktiniai bombonešiai, o, anot VT7, - didelė ginklų koncentracija, bei tai, kad keičiantis santvarkai gali susikurti nedidelės, bet gerai ginkluotos kriminalinės – teroristinės grupelės, kurios tiesiogiai kels grėsmę Europos Sąjungos šalims.

Kaip jau minėta didžiausią netiesioginę grėsmę Europos Sąjungai kelia Baltarusijos – Rusijos karinis bendradarbiavimas, prasidėjęs dar 1992 m., kai buvo pasirašyta kolektyvinės gynybos sutartis,

¹¹⁹ Шевцов Ю., *Белорусский военный потенциал: торговля оружием и ВПК*, Lietuvos rytų kaimynai: politika ir saugumas: Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002, p. 29.

kurios pagrindu vėliau buvo sukurta Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija (KSSO). Tuo laikotarpiu buvo sutarta, kad Baltarusijos karininkai bus rengiami Rusijos karinėse mokyklose, taip pat išreikštas siekis suvienodinti ginkluotės sistemą. Kitas svarbus Baltarusijos ir Rusijos karinio bendradarbiavimo žingsnis – 1999 m. pasirašyta valstybių sąjungos sutartis, kurioje buvo numatytas regioninės karinės grupuotės sukūrimas. Šios grupuotės uždaviniai turėjo būti bendros valstybės saugumo ir bendros gynybos erdvės užtikrinimas, taip pat ji turėjo būti veiksmu, sulaikančiu karinę grėsmę šiaurės vakarų kryptimi. Šios dvi valstybės sukūrė ir mechanizmą, reguliuojantį karinės integracijos procesą – tai bendra Rusijos ir Baltarusijos gynybos ministerijų kolegija, kuri nustato bendrus karinės raidos principus, svarsto pasiūlymus panaudoti ginkluotąsias pajėgas regione, personalo rengimo klausimus, ruošia bendras ginkluotės programas. NATO prabilus apie priešraketinio skydo dislokavimą Lenkijoje bei Čekijoje, vėl buvo suaktyvintas karinis bendradarbiavimas – „tobulinama ir plėtojama regioninė karinė grupuotė, modernizuojama priešlėktuvinės gynybos sistema, stiprinama puolamoji aviacija, rengiama karinės logistikos sistema, unifikuojama ir modernizuojama ginkluotė.“¹²⁰ Visos šitos priemonės, anot A. Lukašenos, yra kaip atsakas į tai, kad „NATO karinė infrastruktūra tvirtai įsitvirtino netoli Baltarusijos sienų, Amerikos kariuomenės bazės persikelia į Rytų Europos šalis, didinamas puolamasis Aljanso potencialas.“¹²¹

Taip pat šios dvi valstybės siekdamos vis aukštesnio karinio bendradarbiavimo rengia bendras pratybas, tokias kaip „Giedras dangus“, „Sąjungos skydas“, „Ruduo“ ir kitos. Tokių apmokymu metu, dviejų šalių kariuomenės veikia kaip viena, jose dalyvauja kariai tiek iš Rusijos, tiek ir iš Baltarusijos, ir dažniausiai pagal pratybų legendą, jos mokosi atremti puolimą iš NATO šalių, o taip pat ir iš tiesioginių savo kaimynių – Lietuvos, Lenkijos – kurios priklauso ir Europos Sąjungai. Taigi galima teigti, kad jos ruošiasi atremti ne tik NATO, bet tuo pačiu ir Europos Sąjungos šalių puolimą, kas kelia grėsmę Europos Sąjungai, nes jos suformuotos pajėgos yra ruošiamos veikti pagal jau minėtas Petersbergo užduotis – tai yra humanitarinėse ir taikos atkūrimo bei palaikymo misijose. Vadinasi Europos Sąjunga, nėra pasiruošusi kovoti su tiesiogine karine grėsme. Žinoma nereikia atmesti to, kad dauguma Europos Sąjungos šalių priklauso NATO, ir taip joms garantuojamas saugumas. Dar viena grėsmė Europos Sąjungai netiesiogiai kylanti iš Baltarusijos yra ta, kad jos pasienyje dislokuojami modernūs rusiški operatyvinių taktinių raketų kompleksai „Iskander“, kaip ir minėjo respondentas VT5, taip pat jau dislokuotos tokios priešlėktuvinės gynybos sistemos kaip S-300. Labai svarbūs yra ir radiolokacinė stotis Baranovičiuose, fiksuojanti visus balistinių raketų paleidimus ne tik Europoje, bet ir iš dalies Atlanto vandenyne, bei povandeninių laivų valdymo centras Vileikoje, „skirtas kariniam

¹²⁰ Mikutis E., *Rusijos ir Baltarusijos karinis aljansas*,

<http://74.125.39.104/search?q=cache:nkMHVlsfT3AJ:www.geopolitika.lt/%3Fartc%3D1012+karines+gresmes+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>, [žiūrėta 2008-11-06].

¹²¹ Pasak Baltarusijos prezidento, saugumo sistema Europoje ir pasaulyje paseno,

<http://www.zebra.lt/lt/aktualijos/pasaulyje/Pasak-Baltarusijos-prezidento-saugumo-sistema-Europoje-ir-pasaulyje-paseno-2008-10-16.html>, [žiūrėta 2008-11-06].

Atlanto, Indijos ir dalinai Ramiojo vandenyno stebėjimui.¹²² Grėsmė jaučiama ir dėl to, kad „Rusija turi dvi strategines bazes Baltarusijoje, šios šalies oro erdvė yra atvira Rusijos aviacijai, Baltarusijos išorinė siena su Vakarais yra daug kur kontroliuojama Rusijos pasieniečių.“¹²³

Svarbus faktas yra tas, kad žlugus Sovietų Sąjungai, Baltarusijoje liko didelis kiekis karinių išteklių. Taip pat negalima pamiršti, kad kol Baltarusija priklausė Sovietų Sąjungai, jos teritorijoje buvo dislokuota didelė dalis gamyklų, kuriose buvo gaminama karinė technika, ginkluotė ar jos dalys. Kaip žinia, tos gamyklos nežlugo ir nepradėjo gaminti kitokių produktų. Taigi galima teigti, kad „Baltarusijos įmonės daugiausia specializuojasi gaminti karinius komponentus, todėl joms būtina kooperacija su Rusijos įmonėmis, taip pat suinteresuotomis abipusiu bendradarbiavimu.“¹²⁴ Įdomu yra tai, kad 2006 m. kilęs energetinis konfliktas nesumažino šalių karinės integracijos, nes jos yra ne tik karinės, bet ir politinės bei karinės sąjungininkės, todėl Baltarusijos ir Rusijos įmonės ne tik bendradarbiauja kuriant karinę techniką ar ginkluotę, bet taip pat - ir tarpvalstybines įmones. Karinio aljanso stiprėjimą rodo ir tai, kad abi valstybės ne tik integruoja karinius dalinius, glaudžiai susieja nacionalinio saugumo institucijas, bet ir siekia bendrai saugoti ir ginti abiejų valstybių sienas. Galima daryti išvadą, kad netiesioginė grėsmė Europos Sąjungai keliama ir iš tokio Rusijos – Baltarusijos bendradarbiavimo, nes kuriamos naujos technologijos, tokios kaip tankai T-90S, kurioms Europos Sąjunga ir net NATO neturi atsvaros. Svarbu yra ir tai, kad Baltarusijos karinis pajėgumas pastaraisiais metais yra didinamas labai dideliais mastais. „Ekspertai prognozuoja, kad Baltarusijos ginkluotė, tenkanti vienam gyventojui, taps viena didžiausių Europoje.“¹²⁵ Nereikia pamiršti ir to, kad didžioji dalis Baltarusijos ginkluotės yra pasenusi, bet jai atsinaujinti padės Rusija. Anot A. Lukašenos „iki 2013 – 2015 metų Baltarusijos armija bus visiškai aprūpinta nauja ginkluote ir atitiks pačius naujausius reikalavimus.“¹²⁶ Jau dabar Baltarusijos kariuomenė yra gana didelė ir palyginus su kaimyninėmis šalimis, tokiomis kaip Lietuva ar Lenkija, yra labai gerai ginkluota – turi nemažą skaičių naikintuvų, šarvuočių, kitokios technikos, kurios jos kaimynės neturi.

Įdomus faktas yra tas, kad pastaruoju metu Baltarusijos entuziazmas bendradarbiaujant su Rusija yra kiek nuslūgęs, nes pastarajai siūlant „pažaisti karą“ (su NATO) savo pusėje, Baltarusija reagoja

¹²² Mikutis E., *Rusijos ir Baltarusijos karinis aljansas*, <http://74.125.39.104/search?q=cache:nkMHVlsfT3AJ:www.geopolitika.lt/%3Fartc%3D1012+karines+gresmes+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>, [žiūrėta 2008-11-06].

¹²³ Šataitytė V., *Baltarusijai suteikiamas šansas, nes izoliacija nedavė vaisių*, <http://politika.atn.lt/straipsnis/1708/baltarusijai-suteikiamas-sansas-nes-izoliacija-nedave-vaissiu>, [žiūrėta 2008-11-09].

¹²⁴ Mikutis E., *Rusijos ir Baltarusijos karinis aljansas*, <http://74.125.39.104/search?q=cache:nkMHVlsfT3AJ:www.geopolitika.lt/%3Fartc%3D1012+karines+gresmes+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>, [žiūrėta 2008-11-06].

¹²⁵ Lietuvos pašonėje – tiksinti bomba, <http://209.85.135.104/search?q=cache:E35kWRG1FPoJ:kauno.diena.lt/dienrastis/kita/lietuvos-pasoneje-tiksinti-bomba-31812+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=25&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

¹²⁶ Baltarusijos kariuomenė iki 2015 atitiks šiuolaikinius reikalavimus, <http://zinios.blog.mtgnewmedia.se/2008/10/22/baltarusijos-kariuomene-iki-2015-m-atitiks-siuolaikinius-reikalavimus/>, [žiūrėta 2008-11-07].

visai ne taip, kaip būtų reagavus prieš 10 m.¹²⁷ Ji neatsisako kurti bendros priešraketinės sistemos, bet ir neskuba to daryti, sukeldama Rusijai susirūpinimą. Vienas iš variantų yra tas, kad Baltarusija suvokia, kad tos sistemos labiau reikia Rusijai, todėl stabdydama reikalus taip siekia išsikovoti daugiau naudos sau. Dėl tos pačios priežasties Baltarusija neskuba pasirašyti ir sąjunginės valstybės detalesnės sutarties, kurioje numatomi konkretūs žingsniai pastarosios integracijai į Rusijos Federaciją. Galima daryti išvadą, kad A. Lukašenka, nenorėdamas prarasti savo pozicijų derybose su Rusija, taip pat savo vienvaldystės, pastaruoju metu linkęs stabdyti bendradarbiavimą su Rusija.

Kalbant apie karinę grėsmę Europos Sąjungai, kylančią iš Baltarusijos, negalima pamiršti ir vis paminimo branduolinio ginklo grąžinimą į Baltarusijos teritoriją. Toks pareiškimas pasirodė 2007 m., bet jis negali būti vertinamas vienareikšmiškai. Baltarusijos opozicija tokį teiginį įvertino kaip pasikėsinimą į šalies suverenitetą. A. Lukašenka „labai norėtų sėdėti už vieno stalo su „branduolinio klubo“ lyderiais“¹²⁸, kas reikštų jo pozicijų sustiprėjimą ir tai jam galėtų padėti įgyvendinti Rusija, bet pastaroji suvokia, kad Baltarusija nėra ta šalis, kurioje dislokavusi branduolinį ginklą, galėtų ir jo valdymą patikėti jai, o A. Lukašenka nesutiks su tuo, kad tam vadovautų Rusija. Yra ir kitas branduolinio ginklo dislokavimo Baltarusijoje variantas – tai strateginių bombonešių su branduolinėmis galvutėmis dislokavimas, bet tai taip pat kol kas lieka tik svarstymų lygmenyje. Galima daryti išvadą, kad branduolinis ginklas Baltarusijoje kol kas yra ir bus tik teorinė grėsmė Vakarams.

Dar viena grėsmė, kuri gali būti vertinama tiek kaip politinė, tiek ir kaip karinė yra prekyba ginklais. Kaip jau buvo minėta, Baltarusija savo ginklų atsargas jau seniai išpardavė, todėl panašu, kad šiuo metu ji tėra tik tarpininkė tarp Rusijos ir šalių, kurioms dažniausiai paskelbtas tarptautinis embargas. Dar viena netiesioginė grėsmė, susijusi su šalimis, kurioms paskelbtas tarptautinis embargas, yra ta, kad Baltarusija imasi apmokyti tokių šalių, kaip Libanas, Sirija ir kitos, karininkus. Šių šalių atstovai mokosi pilotuoti naikintuvus, valdyti priešlėktuvinės gynybos kompleksus ir mokosi dirbti su kitokia karine technika, kurią Baltarusija turi, o tos šalys planuoja įsigyti.

Apibendrinat galima teigti, kad Baltarusija tiesioginės karinės grėsmės Europos Sąjungai nekelia, bet teorinių grėsmių kyla nemažai – tai aktyvus ginklavinimas, susijęs su Rusijos – Baltarusijos bendradarbiavimu, savo personalo ruošimas bei rezervo karių skaičiaus didinimas, galimas branduolinio ginklo grąžinimas į Baltarusijos teritoriją, taip pat prekyba ginklais su šalimis, kurioms paskelbtas tarptautinis embargas, bei tų šalių specialistų ruošimas dirbti su įvairia ginkluote ir technika, Rusijos karinių bazių steigimas Baltarusijos teritorijoje, naujos modernios ginkluotės kūrimas ir kita.

¹²⁷ Vileita V., *Rusai noriai pažais su amerikiečiais „karą“*, <http://www.ziniur.lt/apie/pranesimai?item=1136>, [žiūrėta 2008-11-06].

¹²⁸ Denisenko V., *Ar į Baltarusiją grįš branduolinis ginklas*, <http://www.geopolitika.lt/?artc=1640>, [žiūrėta 2008-11-07].

2.4. Veiksmai, kurių reikia imtis, siekiant išspręsti Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungai

Analizuojant santykius tarp Europos Sąjungos ir Baltarusijos, pasidarė akivaizdu, kad tiesioginių grėsmių Baltarusija Europos Sąjungai nekelia, bet procesai vykstantys šalies viduje tikrai kelia susirūpinimą. Dėl šios priežasties yra svarbu išsiaiškinti, kokių veiksmų turėtų imtis Europos Sąjunga ir Lietuva, kad išspręstų iš Baltarusijos kylančias grėsmes.

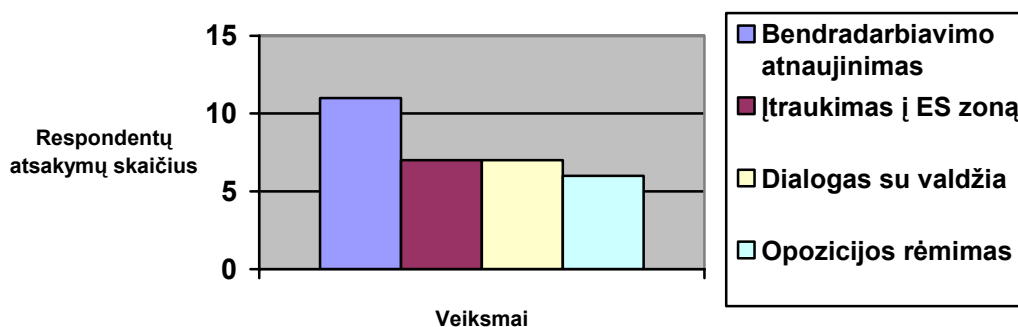
Galima teigti, kad anksčiau Europos Sąjungos taikytos priemonės palenkti Baltarusiją į savo pusę nebuvo veiksmingos. Ekonominės sankcijos, draudimas valdžios atstovams įvažiuoti į Europos Sąjungos teritoriją, spaudimas gerbti žmogaus teises, ne tik kad nepadėjo, bet kaip tik paskatino dar didesnę Baltarusijos izoliaciją bei gravitaciją Rusijos pusėn, taip pat paskatino dar didesnę propagandą Vakarų atžvilgiu. Akivaizdu, kad Europos Sąjungos vykdyta konfrontacinė politika, tik dar labiau stiprina autoritarinį režimą. Pastebima, kad neigiamą nuostatą Vakarų atžvilgiu sukelia ir tai, kad veiksmai, kurių imasi Europos Sąjunga, būna lydimi jos viršenybės demonstravimo ir sieko, sulaukti visiško Baltarusijos paklusnumo. Žinoma, Europos Sąjunga negali diskredituoti savęs bendradarbiaudama su nedemokratišku režimu, o A. Lukašenka nenori bendrauti su Europos Sąjunga teigdamas, kad taip gali būti daromas neigiamas poveikis jo liaudžiai. Akivaizdu, kad ribotas bendradarbiavimas su Baltarusija yra geresnė išeitis negu jokio, tad kokių veiksmų turėtų imtis Europos Sąjunga, siekdama atitraukti Baltarusiją nuo Rusijos ir pakeisti situaciją šalyje.

Dar 1994 m. Europos Sąjunga susikūrė bendradarbiavimo su Baltarusija įrankį – Europos Parlamento delegacija ryšiams su Baltarusija. Šiuo metu ši delegacija nepalaiko ryšių su oficialiuoju Minsku, tačiau „veda aktyvų ir glaudų dialogą su demokratine Baltarusijos opozicija, nevyriausybėmis organizacijomis ir pilietine visuomene.“¹²⁹ Ši delegacija vykdo nuolatinį politinės ir ekonominės padėties Baltarusijoje vertinimą, bei teikia rekomendacijas Europos Komisijai ir Tarybai dėl būdų ir veiksmų, galinčių pagerinti demokratijos ir žmogaus teisių padėtį šalyje. Akivaizdu, kad ši delegacija, nebendradaudama su oficialia Baltarusijos valdžia, negali pasiekti norimų rezultatų ir jos veikla nėra efektyvi. Europos Parlamento santykių su Baltarusija delegacija dirba su viltimi, kad ateityje dabartinė opozicija pasinaudos įgyta patirtimi bendradarbiaujant su Europos Sąjunga.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą, ar verta atnaujinti Europos Sąjungos ir Baltarusijos bendradarbiavimą ir kokių veiksmų turėtų imtis Europos Sąjunga, kad išspręstų iš

¹²⁹ Vilniuje lankosi Europos Parlamento santykių su Baltarusija delegacija, <http://www.euro.lt/lt/naujienos/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/naujienos/4472/>, [žiūrėta 2008-11-10].

Baltarusijos kylančias grėsmes, atsakymai buvo gana panašūs – visi apklaustieji vienareikšmiškai teigė, kad bendradarbiavimą atnaujinti verta, nes tai būtų kaip atsvara Rusijos daromai įtakai šalyje ir jų santykių silpninimas (VT2, MD3), taip pat tokiu būdu tikimasi pasiekti, kad sumažėtų nedemokratiinių valstybių skaičius pasaulyje (VT4). Vertinant pasiūlymus, kaip spręsti iš Baltarusijos kylančias grėsmes Europos Sąjungai, galima teigti, kad vyravo kelios atsakymų grupės. (žr. 3 diagramą). Dažniausiai pasitaikydavo pasiūlymai spręsti šį klausimą atnaujinant bendradarbiavimą tokiais būdais, kaip vizų kainų mažinimas (VT1, MD3), prekybos preferencijų sugrąžinimas (VT1), bendradarbiavimo visais lygmenimis skatinimas (VT3, MD3, VT4), sankcijų panaikinimas (VT1, VT4), konkrečių, nuoseklių veiksmų ėmimasis (MD4). Pasiūlymų, stengtis kuo greičiau įtraukti Baltarusiją į Europos Sąjungos įtakos zoną (suvienodinant pozicijas jos atžvilgiu, įtraukiant į Europos Sąjungos kaimynystės politikos iniciatyvą) (VT1, MD1, VT3, MD4, VT6, VT7) ir pradėti vystyti dialogą su valdžia (MD1, MD2, VT3, MD4, VT5), buvo sulaukta vienodai, šiek tiek mažiau siūlyta bendradarbiauti su opozicija, ją remti (MD2, VT3, MD4, VT5). Respondentas VT5, teigė, kad reikia stengtis išsaugoti Baltarusiją, kaip suverenią valstybę, net jei dėl to, kuri laiką reikėtų toleruoti demokratijos nebuvimą šalyje. Galima daryti išvadą, kad Europos Sąjunga turi atnaujinti bendradarbiavimą su Baltarusija, lygiagrečiai bendradarbiaujant tiek su opozicija, tiek ir su esama valdžia, taip siekiant ją įtraukti į Europos Sąjungos įtakos zoną ir atitolinant ją nuo Rusijos įtakos.

3 diagrama: **Veiksmai, kurių reikia imtis, sprendžiant iš Baltarusijos kylančias grėsmes**

Taigi pirmiausia, sprendžiant kylančias problemas Europos Sąjungai ir Lietuvai – taip pat ir kitoms Baltarusijos kaimynėms – reikėtų susitarti dėl vienodos pozicijos ir nuoseklių veiksmų. Antra, bendradarbiavimas turi būti vykdomas skirtingais lygmenimis – „turi būti bendraujama oficialiame lygmenyje, dirbant su opozicija, kalbant su verslo sluoksniais, skatinant visuomeninį (eilinių piliečių) bendradarbiavimą.“¹³⁰ Tik bendradarbiaujant skirtingais lygmenimis gali būti pasiektas matomas rezultatas. Bendradarbiavimas turi vykti ne tik diplomatiname lygmenyje, bet ir ekonominiame,

¹³⁰ Pokyčiai Baltarusijoje ir Lietuvos vaidmuo joje,

<http://209.85.135.104/search?q=cache:u9JR8V3CPWwJ:www.eesc.lt/failai/Pokyciai%2520Baltarusijoje.doc+gresme+euro+pos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt>, [žiūrėta 2008-09-29].

akademiniame bei žmoniškajame lygmenyse. Kitaip tariant, politikai turėtų bendrauti su politikais, verslininkai su verslininkais, studentai su studentais ir t.t. Kiekviename lygmenyje baltarusiams turi būti siūloma tai, ko jiems iš tikrųjų reikia, taip siekiant juos patraukti Vakarų pusėn. Anot Baltarusijos atstovų, Europos Sąjunga turėtų nutraukti vykdomą neefektyvią politiką ir pradėti „naują bendradarbiavimo su Baltarusija politiką“¹³¹, kuri būtų pastebima. Tas faktas, kad „Baltarusija aiškina Europos Sąjungai, ką ši turėtų daryti, rodo, kad Baltarusija siekia atnaujinti santykius su Europos Sąjunga, ir kad ją neramina izoliacija ir ekonominė priklausomybė nuo Rusijos.“¹³²

Kalbant apie politines grėsmes, keliamas Europos Sąjungai, akivaizdu, kad su pagrindine grėsme – nedemokratinio prezidentu – Europos Sąjunga neturi galimybės kovoti. Vienintelis būdas, skatinti Baltarusijos opoziciją ir siekti, kad rinkimai į parlamentą taptų demokratiniai. Taigi Europos Parlamento priimtoje rezoliucijoje, Europos Sąjunga skatina Baltarusiją „pirma įvykdyti šiuos konkrečius rinkimų teisės ir praktikos pakeitimus: sudaryti visiems kandidatams vienodas sąlygas ir galimybes organizuoti tikrą rinkimų kampaniją, užtikrinti, kad visoms rinkimuose dalyvaujančiomis partijoms būtų atstovaujama visais rinkimų komisijos lygmenimis, ypač apylinkės rinkimų komisijos lygmeniu, užtikrinti, kad nekiltų jokių abejonių dėl to, kad klastojami atiduoti balsai, panaikinti išankstinio balsavimo procedūrą arba bent jau garantuoti, kad iš anksto atiduoti balsai būtų skaičiuojami pagal kitokią procedūrą, nei įprastu būdu atiduoti balsai, ir kad išankstinio balsavimo rezultatai būtų atskirai įtraukti į balsavimo rezultatus.“¹³³ Tokiomis priemonėmis tikimasi pasiekti to, kad rinkimai bus demokratiški, ir nebebus klastojami jų rezultatai, ir tokiu būdu į valdžią pateks bent keletas opozicijos atstovų, kurių veiksmai galbūt paskatins demokratijos išsigalėjimą šalyje. Pradėjus nuo parlamento rinkimų, sekantis žingsnis galbūt būtų prezidento rinkimai, tokiu būdu Baltarusijos autoritarinis režimas žlugtų, o pati šalis būtų patraukta Vakarų pusėn.

Analizuojant grėsmę, kylančią iš Baltarusijos santykių su Rusija, bei tokiais šalimis kaip Iranas ar Venesuela, akivaizdu, kad Europos Sąjunga turi imtis veiksmų, kurie paskatintų Baltarusiją atsigręžti į Vakarus. O Europos Sąjungos vykdyta konfrontacinė politika, ir vizų politika, pradėta po to kai Lietuva pateko į Šengeno erdvę, sukėlė tik dar daugiau problemų. Vizos kaina šiuo metu siekia 60 eurų, o tai yra beveik puse vidutinio Baltarusijos gyventojų atlyginimo, todėl paprasti gyventojai tapo dar labiau suvaržyti ir jų galimybė pamatyti demokratinį režimą dar labiau sumažėjo. Taigi, pirmiausia siekiant sumažinti Baltarusijos atotrūkį nuo demokratinų valstybių, tokių kaip jos kaimynė Lietuva, Europos Sąjunga turi priimti sprendimą sumažinti vizų baltarusiams kainas, kas šiuo metu ir pradėta daryti. Kitas žingsnis, kurio turėtų imtis Europos Sąjunga siekdama atitraukti Baltarusiją nuo Rusijos

¹³¹ Huisman S., The Eu and ... p. 107.

¹³² Ten pat.

¹³³ 2008 m. spalio 9 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Baltarusijoje, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0470+0+DOC+XML+V0//LT>, [žiūrėta 2008-11-10].

įtakos, yra alternatyvaus energijos šaltinio pasiūlymas. Kol kas tai nėra lengvai įgyvendinamas žingsnis, nes pati Europos Sąjunga yra priklausoma nuo iš Rusijos tiekiamos naftos bei dujų, bet kadangi ji pati siekia susikurti alternatyvą, tai turėtų į tai įtraukti ir Baltarusiją. Kaip žinia, šiuo metu Baltarusija vykdo gana dviprasmišką politiką – vienu metu tarsi ir aktyviai bendradarbiauja su Rusija, o iš kitos pusės tarsi bando „pafliртуoti“ su Europos Sąjunga, todėl pastaroji turi imtis visų galimų priemonių, kad patrauktų Baltarusiją į savo pusę. Ir tai turi būti daroma ne tik žodžiais, bet ir konkrečiais veiksmais.

Kalbant apie socialines grėsmes, pirmiausia reikia paminėti žmogaus teisių pažeidinėjimus. Pagal 2008 m. spalio 9d. Europos Parlamento rezoliuciją, Baltarusija šioje srityje raginama pakeisti Baltarusijos baudžiamojo kodekso straipsnius, susijusius su žmonių suėminėjimu, nepersekioti studentų dėl jų pilietinės pozicijos, panaikinti nevyriausybinų organizacijų registravimo Baltarusijoje kliūtis bei gerbti nacionalines mažumas. Siekiant užtikrinti, kad nebebūtų pažeidinėjamos žmonių teisės, Europos Sąjunga turi pirmiausia remti pilietinę visuomenę – ypač didinant paramą nepriklausomai žiniasklaidai, nevyriausybiniams organizacijoms ir užsienyje studijuojantiems studentams iš Baltarusijos. Taip pat ji turi paremti ir Europos humanitarinį universitetą, kuriame mokosi Baltarusijos studentai ir kuris veikia Lietuvoje, bei siekti, kad jis būtų grąžintas į Baltarusiją. Tokiu būdu jame galėtų studijuoti daugiau Baltarusijos jaunimo ir taip būtų skatinamas demokratiškos opozicijos augimas.

Analizuojant socialines grėsmes negalima pamiršti ir grėsmių kylančių iš migracijos. Viena vertus, migracija kyla dėl „kiauros“ sienos su Rusija, kita vertus, didžiulė migracijos banga gali kilti dėl socialinio nestabilumo Baltarusijoje. Ką gali padaryti Europos Sąjunga, kad sustabdytų migraciją iš Baltarusijos? Pirmiausia ji turėtų sustiprinti savo išorinių sienų apsaugą. Sveikintinas žingsnis būtų ir su tuo susijusių sutarčių su Baltarusija sudarymas. Kitas klausimas, ką gali padaryti Europos Sąjunga, kad užtikrintų socialinį stabilumą Baltarusijoje ir taip išvengtų migracijos? Turi būti apsvarstytos priemonės, „skirtos pagerinti verslo klimata, prekybą, investicijas, energetikos ir transporto infrastruktūrą ir tarptautinį Europos Sąjungos ir Baltarusijos bendradarbiavimą ir taip prisidėti prie Baltarusijos piliečių gerovės ir klestėjimo, taip pat, atitinkamai, prie jų galimybės laisvai bendrauti bei laisvai keliauti Europos Sąjungoje.“¹³⁴

Nagrinėjant karines grėsmes – didinamą šalies karinį potencialą, prekybą ginklais ir kita – pastebima, kad jos kyla iš Baltarusijos bendradarbiavimo su Rusija. Vadinasi vienintelė galima išeitis Europos Sąjungai yra atitolinti Baltarusiją nuo Rusijos įtakos ir patraukti savo pusėn. O tai gali būti padaryta imantis jau anksčiau išvardintų priemonių.

¹³⁴ 2008 m. spalio 9 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Baltarusijoje, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0470+0+DOC+XML+V0//LT>, [žiūrėta 2008-11-10].

Siekiant užtikrinti ekologinių grėsmių sumažinimą, Europos Sąjunga turėtų prisidėti prie Baltarusijos, šiai sprendžiant savo ekologines bėdas. Šiuo metu Baltarusija yra palikta viena tvarkytis su kylančiomis problemomis, o gamtinių kliūčių, galinčių jas sustabdyti, nėra. Europos Sąjunga turėtų finansuoti bendrus projektus, gerinančius aplinkos būklę.

Kalbant apie Baltarusijos ekonomiką, akivaizdu, kad šalis nėra patraukli užsienio investicijoms, privatų verslą pradėti ten sunku, o valstybinės įmonės valdomos Rusijos. Vadinasi Europos Sąjunga turi imtis veiksmų, kuriais būtų palengvintas investavimas ir verslo pradėjimas Baltarusijoje. Kokie tai galėtų būti veiksmai yra sunku apibrėžti, nes pirmiausia turi būti pagerinti santykiai tarp Europos Sąjungos ir Baltarusijos.

Apibendrinant galimus Europos Sąjungos veiksmus kovojant su iš Baltarusijos kylančiomis grėsmėmis, galima teigti, kad pirmiausia ko turi imtis Europos Sąjunga, yra pozicijos suvienodinimas Baltarusijos klausimais. Kalbant apie konkrečius veiksmus, kurių turėtų imtis Europos Sąjunga, pirmu numeriu turi būti pažymėti veiksmai, kuriais siekiama demokratizuoti Baltarusijos režimą, skatinti opozicijos veiklą – tai yra finansinė parama opozicijos ruošimui, siekis, kad parlamento rinkimai būtų demokratiški, parama nepriklausomai žiniasklaidai bei televizijai, taip pat ir studentams. Negalima pamiršti ir siekio liberalizuoti ekonomiką, bei visose srityse atitraukti Baltarusiją nuo Rusijos įtakos. Galima teigti, kad visose srityse ir visais lygmenimis turi būti pradėtas glaudesnis bendradarbiavimas su Baltarusija, nes kitaip niekaip nepavyks jos palenkti Vakarų pusėn. Taigi, Europos Sąjunga turi „tęsti dialogą su Baltarusija ir parengti atitinkamą politiką, paremtą griežtai pozityviu sąlygotumu, vykdomą palaipsniais etapais, turinčią nustatytas gaires, persvarstymo išlygą ir atitinkamus finansinius išteklius.“¹³⁵ Kyla klausimas, koks turėtų būti Lietuvos vaidmuo skatinant Europos Sąjungos bendradarbiavimą su Baltarusija?

Kaip jau buvo minėta, Lietuva gali atlikti ekspertės arba tarpininkės vaidmenį Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiuose. Lietuva šiuo metu vykdo labiau antrąjį – tarpininkės arba vedlės – vaidmenį, ir kalba apie bendros, kryptingos ir nuoseklios valstybinės strategijos sukūrimą, taip pat siekia apsibrėžti trumpalaikius ir ilgalaikius šios veiklos tikslus bei prioritetus. Taigi Lietuvai, kaip Baltarusijos kaimynei, svarbu, kad Baltarusijoje „būtų skatinami demokratiniai procesai. Lietuvai ypač svarbu, kad šalia esanti kaimyninė valstybė būtų politiškai ir ekonomiškai stabili.“¹³⁶ Akivaizdu, kad kuo aktyvesni bus Lietuvos veiksmai demokratizuojant kaimyninę šalį, tuo didesnę įtaką ji turės formuojant Europos Sąjungos kaimynystės politiką. Be to, tai būtų naudinga ir jai pačiai – vystant diplomatinis šalių santykius, taip pat vystant pasienio regionus, bei privatų verslą.

¹³⁵ 2008 m. spalio 9 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Baltarusijoje, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0470+0+DOC+XML+V0//LT>, [žiūrėta 2008-11-10].

¹³⁶ Varšuvoje – apie ES regioninę politiką, <http://birutis.lt/lt/veikla/europos-parlamente/varsuva/view>, [žiūrėta 2008-11-10].

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą, koks turėtų būti Lietuvos vaidmuo gerinant Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykius, beveik pusė apklaustųjų teigė, kad jos vaidmuo turėtų būti esminis ir vedantis (VT2, VT3, VT4, VT5, VT7), dauguma respondentų teigė, kad jos vaidmuo turėtų būti toks pats, koks yra dabar, tik galbūt aktyvesnis (VT1, MD2, MD3, MD4), taip pat buvo rekomenduojama gerinti dvišalius santykius, susitarimus, vystyti bendradarbiavimą pagal Europos Sąjungos kaimynystės politiką (MD1, VT3, VT4, VT6, VT7).

Kalbant apie Lietuvos nuomonę, kam turi būti skirta parama – Lietuva teigia, kad opozicijai. Kadangi Europos Sąjunga turi vieną bendrąją užsienio ir saugumo politiką – tai Lietuvos patirtis bendradarbiavime su Baltarusija ir jos iniciatyva bei veiksmai yra labai vertinami. Būtent todėl Lietuvos ir Europos Sąjungos – taip pat ir kitų jos narių – politika turi būti bendra. Netgi įvertinus pastaruosius parlamento rinkimus ir nusprendus, kad jei neatitiko demokratijos standartų – Lietuva pasisakė už tai, kad reikia toliau tęsti dialogą su Baltarusija ir „svarstyti įvairias galimybes, kaip kad vizų režimo Baltarusijos žmonėms supaprastinamas bei ekonominių sankcijų atšaukimas.“¹³⁷

Galima teigti, kad Lietuva pasisako už dvišalių santykių su Baltarusija vystymą, nepažeidžiant nustatytų Europos Sąjungos gairių. Dar vasarą, kai buvo paleisti politiniai kaliniai, Lietuva pasisakė už susitikimus su įvairiais ministrais, išskyrus tuos, kurie buvo įtraukti į asmenų, kuriems draudžiama įvažiuoti į Europos Sąjungos teritoriją, sąrašą. O dabar, kai tas draudimas panaikintas, Lietuva turėtų dar aktyviau veikti šioje srityje ir skatinti taip elgtis savo kaimyns.

Kaip jau buvo minėta. Lietuva su Baltarusija vykdo nemažai bendrų projektų, susijusių su demokratizacijos procesu, kultūriniais renginiais, tvarios plėtros kūrimu. Taip pat visą nepriklausomos Lietuvos ir tuo pačiu Baltarusijos laikotarpį tarp jų buvo vykdomas dvišalis bendradarbiavimas, kurio nesustabdė net tai, kad Lietuva tapo Europos Sąjungos nare.

Taigi, kokių veiksmų reikia tikėtis iš Lietuvos siekiant, kad būtų normalizuoti Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai? Pirmiausia Lietuva turi tapti pavyzdžiu visai Europos Sąjungai, nes yra Baltarusijos kaimynė. Ji turi būti pirmoji, kuri pradės dar aktyvesnį bendradarbiavimą tiek politinėje, tiek ir ekonominėje, socialinėje bei karinėje srityse. Tik geru pavyzdžiu bendradarbiauti su šalimi gali būti paskatintos ir kitos Europos Sąjungos valstybės. Bet svarbiausia yra suvienodinti Europos Sąjungos valstybių pozicijas Baltarusijos atžvilgiu ir imtis vieningos politikos ir vieningų veiksmų.

Apibendrinant Lietuvos vaidmenį Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiuose, galima teigti, kad Lietuva visada buvo ta šalis, kuri pasisakė už santykių su Baltarusija vystymą. Ji visada bandė įrodyti Europos Sąjungai, kad Baltarusijos izoliacija nėra veiksminga, todėl verta pradėti dialogą su šalimi. Taip pat Lietuva stengėsi vystyti dvišalius santykius su Baltarusija, nepažeisdama Europos Sąjungos nubrėžtų ribų. Taigi, galima teigti, kad Lietuva yra valstybė, turinti vieną didžiausių patirčių

¹³⁷ Lietuvos ir JAV Prezidentų susitikime – pokalbiai apie bevizį režimą, <http://www.balsas.lt/naujiena/216190/lietuvos-ir-jav-prezidentu-susitikime-pokalbiai-apie-bevizi-rezima/rubrika:naujienos-lietuva-politika>, [žiūrėta 2008-11-11].

bendradarbiaujant su Baltarusija, todėl jos balsas yra girdimas, ir į jos nuomonę bei patirtį atsižvelgiama. Tikimasi, kad Lietuva bus viena pirmųjų valstybių, kurią aplankys Baltarusijos prezidentas A. Lukašenka, po draudimo, įvažiuoti į Europos Sąjungos teritoriją, panaikinimo. Kaip jau minėta, šiuo metu Lietuva vykdo tarpininkės tarp Europos Sąjungos ir Baltarusijos vaidmenį, bet ateityje tikimasi, kad šitas vaidmuo stiprės, ir Lietuva taps ne tik eksperte bet ir vedle šiuose santykiuose.

Galima daryti išvadą, kad veiksmai, kurių turėtų imtis Europos Sąjunga, siekdama pagerinti savo santykius su Baltarusija, turi būti priešingi, nei buvo iki šiol. Turi būti atsisakyta izoliacinės politikos, sankcijų, ir pereita prie vieningos visos organizacijos pozicijos, imtasi nuoseklių veiksmų. Taip pat turi pradėtas bendradarbiavimas visais lygmenimis – diplomatiname, ekonominiame, akademiniame bei žmoniškajame. Turi būti imtasi konkrečių veiksmų, neapsiribojant vien žodžiais, skatinant demokratinio režimo išsigalėjimą bei stabdant žmogaus teisių pažeidinėjimą – remti opoziciją, studentus, nepriklausomą žiniasklaidą, televiziją – skatinant ekonomikos perėjimą prie rinkos ekonomikos – skatinti investicijas iš užsienio, padaryti patrauklesnį privatų verslą – stabdant migraciją – gerinti ekonominę padėtį šalyje, sudaryti sutartis su ja dėl sienų kirtimo, apsvarstyti galimą alternatyvų energijos šaltinį, taip paskatinant šalį ištrūkti iš Rusijos įtakos – mažinti karinę grėsmę – atitolinant Baltarusiją nuo Rusijos įtakos – sprendžiant ekologines problemas – sudaryti sutartis su Baltarusija dėl galimų problemų sprendimo, teikti finansinę paramą.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai per visą Baltarusijos nepriklausomybės laikotarpį nedaug pasistūmėjo į priekį, nes pastaroji vis dar tebėra blaškoma tarp demokratines vertybes išpažįstančios Europos Sąjungos ir vis dar pasaulinių ambicijų tebeblaškomos Rusijos. Ankstesnė Europos Sąjungos politika Baltarusijos atžvilgiu nepasiteisino, o įgijus tiesioginę sieną, pastaroji pavojingai priartėjo ir nebebuvo galima ignoruoti iš jos kylančių grėsmių, kitaip tariant atsirado dar daugiau priežasčių peržiūrėti Baltarusijos atžvilgiu vykdomą politiką.

Galima teigti, kad darbo tikslas – išanalizuoti Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungai – bei iškelti uždaviniai pasiekti. Vienareikšmiškai teigti, kad hipotezė – Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungos saugumui, nes yra nedemokratinė valstybė Europos Sąjungos kaimynystėje – pasitvirtino, negalima. Taip pat negalima teigti, kad ji nepasitvirtino. Akivaizdu, kad tiesioginės grėsmės Baltarusija Europos Sąjungai nekelia, bet nedemokratinio režimo padariniai kelia nemažą susirūpinimą.

Apibendrinant darbą, galima daryti tokias išvadas:

1. Vieningo saugumo apibrėžimo nėra, nes kiekviena mokykla ir teorija jį suvokia skirtingai, bet visi sutinka, kad saugumas yra nevienalytis ir sunkiai apibrėžiamas. Šiuolaikiniame pasaulyje saugumas suvokiamas nebe tik kaip karinis saugumas, bet kartu ir kaip politinis, ekonominis, socialinis, ekologinis ir t.t. kitaip tariant šiuolaikinis saugumas suvokiamas kaip grėsmės nebuvimas esamoms vertybėms.
2. Per visą Europos Bendrijos, vėliau Europos Sąjungos, gyvavimo laiką jos užsienio ir saugumo politika kito – nuo Europos Politinio bendradarbiavimo ir gynybos politikos iki Bendrosios užsienio ir saugumo politikos bei Europos saugumo ir gynybos politikos. Galima teigti, kad Europos Sąjungos bendroji užsienio ir saugumo politika nepasiekia savo tikslo, nes toks tikslas yra sunkiai apibrėžiamas, todėl dar sunkiau įgyvendinamas.
3. Europos Sąjungos saugumą reglamentuoja du pagrindiniai dokumentai – tai yra Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis „Nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos“, kurioje apibrėžiama, kas yra bendra užsienio ir saugumo politika, kokie yra jos tikslai ir uždaviniai bei kokiomis priemonėmis ji yra įgyvendinama, bei 2003 m. Europos Sąjungos saugumo strategija „Saugi Europa geresniame pasaulyje“, kurioje apibrėžiamos grėsmės, kylančios Europos Sąjungai bei jų sprendimo būdai.
4. Baltarusijos ir Europos Sąjungos santykiai per 16 bendravimo metų, netoli pasistūmėjo į priekį – visus tuos metus Baltarusija vystė glaudžius santykius su Rusija, kartais atsisukdama į Europos Sąjungą. Europos Sąjunga teigia, kad yra pasirengusi vykdyti dialogą su

Baltarusija, siekiant užmegzti dvišalius santykius, įskaitant santykius pagal partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą bei Europos kaimynystės politikos susitarimą, bet kad tai būtų pasiekta Baltarusija turi įgyvendinti Europos Sąjungos keliamus reikalavimus. Kita vertus Baltarusija yra taip pat pateikusi reikalavimų sąrašą Europos Sąjungai, kuriuos įgyvendinus būtų galima pradėti bendradarbiavimą.

5. Lietuvos indėlis į Europos Sąjungos ir Baltarusijos bendradarbiavimą yra svarbus, bet kol kas jis yra gana siauras, nelabai kokybiškas bei daugiau teorinis nei praktinis. Lietuva gali būti Baltarusijos ekspertė arba tarpininkė tarp Baltarusijos ir Europos Sąjungos ir nors ekspertės vaidmuo garbingesnis ir efektyvesnis, bet Lietuva kol kas nepajėgi tokio atlikti, tad renkasi veiksmingą tarpininkavimą.
6. Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungai įvairiuose sektoriuose – politiniame, kariniame, ekonominiame, socialiniame bei ekologiniame, bet galima teigti, kad visos jos kyla dėl nedemokratinio režimo. Analizuojant ekonomines problemas, akivaizdu, kad didžiausią grėsmę kelia tai, kad Baltarusijos ekonomika yra priklausoma nuo Rusijos, izoliuota, nepatraukli užsienio investuotojams, bei vis dar turi komandinės ekonomikos bruožų. Nagrinėjant ekologines grėsmes, pastebima, kad tai yra vienos akivaizdžiausių grėsmių, kylančių Europos Sąjungai iš Baltarusijos, ir vienos sunkiausiai suvaldomų, nes Baltarusijoje nėra jokių natūralių gamtinių kliūčių, kurios sustabdytų ekologinių katastrofų padarinius, o Baltarusija yra palikta jas spręsti viena.
7. Didžiausia politinė, nors ir netiesioginė, grėsmė Europos Sąjungai yra Baltarusijos prezidentas A. Lukašenka, turintis labai plačias teises visose gyvenimo srityse – tiesiogiai kontroliuoja vykdomąją valdžią, teisėsaugos institucijas, žvalgybos agentūras ir jėgos struktūras, o visoms šioms institucijoms vadovauja jam lojalūs bendražygiai. Kita politinė grėsmė kyla iš Baltarusijos vykdomos užsienio politikos – ypač santykių su Rusija, kurie, viena vertus, gali patraukti Baltarusiją Rusijos įtakon ir taip toliau skatinti žmogaus teisių pažeidinėjimą bei nedemokratinio režimo valdžią, o kita vertus, santykiams atšalus, gali vėl būti pradėtas energetinis karas, ko pasekoje Europos Sąjungai kiltų energetinių sunkumų.
8. Socialinės grėsmės Baltarusijoje išvelgiamos visur – pradedant žmogaus teisių pažeidinėjimu, studentų veiklos ribojimu, baigiant migracija. Taigi, socialines grėsmes galima laikyti vienomis akivaizdžiausių Europos Sąjungai ir vienas, keliančių daugiausiai nesutarimų tarp Baltarusijos ir Europos Sąjungos.
9. Tiesioginės karinės grėsmės Baltarusija Europos Sąjungai nekelia, bet teorinių grėsmių kyla nemažai – tai aktyvus ginklavimasis, susijęs su Rusijos – Baltarusijos bendradarbiavimu, savo personalo ruošimas bei rezervo karių skaičiaus didinimas, galimas branduolinio ginklo

grąžinimas į Baltarusijos teritoriją, taip pat prekyba ginklais su šalimis, kurioms paskelbtas tarptautinis embargas, bei tų šalių specialistų ruošimas dirbti su įvairia ginkluote ir technika.

Šioms problemoms, kylančioms iš Baltarusijos Europos Sąjungai, pastaroji turėtų imtis tokių veiksmų:

1. Turi būti atsisakyta izoliacinės politikos, sankcijų, ir pereita prie vieningos visos organizacijos pozicijos, imtasi nuoseklių veiksmų;
2. bendradarbiavimas turi būti vykdomas visais lygmenimis – diplomatinio, ekonominio, akademinio ir paprastuoju žmoniškuoju, taip pat turi būti neapsiribojama vien žodžiais o imamasi konkrečių veiksmų;
3. demokratinio režimo įsigalėjimą bei žmogaus teisių pažeidinėjimą stabdyti remiant opoziciją, studentus, nepriklausomą žiniasklaidą, televiziją;
4. raginti ekonomiką pereiti prie rinkos ekonomikos principų skatinant investicijas iš užsienio, padarant privatų verslą patrauklesnį;
5. stabdyti migraciją gerinant ekonominę padėtį šalyje, sudarant sutartis su ja dėl sienų kirtimo;
6. mažinti karinę grėsmę atitolinant Baltarusiją nuo Rusijos įtakos, skatinant ją prisijungti prie tarptautinių sutarčių;
7. spręsti ekologines grėsmes sudarant sutartis su Baltarusija dėl galimų problemų sprendimo, teikiant finansinę paramą;
8. stengtis atitolinti Baltarusiją nuo Rusijos įtakos zonos surandant alternatyvius energijos šaltinius, teikiant finansinę paramą, imantis konkrečių veiksmų Baltarusijos atveju.

LITERATŪRA

Knygų aprašas:

1. **Bedulskis D. ir kt V.** Baltarusija: misija įmanoma, Vilnius: VU leidykla, 2005, - 115 p.
2. **Buzan B.**, Žmonės, valstybės ir baimė, Vilnius: Eugrimas, 1997, - 470 p.
3. **Collins A.**, Contemporary security studies, New York: Oxford university press, 2007, - 444 p.
4. **Grudzinski P., van Ham P.**, A critical approach to European security: identity and institutions, Pinter: London and New York, 1999, - 165 p.
5. **Hodge C. C.**, Redefining European security, New York and London: Garland Publishing Inc., 1999, - 372 p.
6. **Sheehan M.**, The balance of power: history and theory. London and New York: Routledge, 1996.
7. **Smith M. E.** Europe's foreign and security policy, New York: Cambridge university press, 2004, - 291 p.
8. **Statkus N. ir kt.**, Geopolitiniai kodai., Vilnius: VU leidykla, 2003, - 197 p.
9. **Vareikis E.**, Tarptautinis ir nacionalinis saugumas, VDU leidykla, 2005, - 234 p.

Straipsnių iš knygų aprašas:

1. **Dashkevich V.**, Ekonomika: ypatingas modelis ar aklavietė?, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, 65 – 95 p.
2. **Gvozdeva E.**, Ekologijos būklė, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, 95 – 141 p.
3. **Huisman S.**, Baltarusija Europos Sąjungos darbotvarkėje, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, 141- 161 p.
4. **Huisman S.**, The Eu and Belarus, Baltarusija, Quo vadis?: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, 101 -114 p.
5. **Paulauskas K.**, Saugumo studijų būklė ir raidos tendencijos, Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, 193 – 217 p.

6. **Paznyak V.**, Saugumo sektorius: jėgos struktūros, valstybės paslaptys ir Rusija, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, 32 – 65 p.

7. **Pugačiauskas V.**, Valdžios „vertikalė“: institucijos ir ideologija, sud. Vitkus G., Pugačiauskas V., Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, 13- 32 p.

8. **Salmon T. C.**, The nature of international security, red. Carey R., Salmon T.C., International security in the modern world, Ipswich: Macmillan press Ltd., 1996, 1 -20 p.

9. **Šešelgytė M.**, Europos saugumas: nauji iššūkiai ir bendradarbiavimo galimybės, Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, 127 – 155 p.

10. **Шевцов Ю.**, Белорусский военный потенциал: торговля оружием и ВПК, Lietuvos rytų kaimynai: politika ir saugumas: Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002, 29 – 40 p.

Elektroninių šaltinių aprašas:

1. 2008 m. spalio 9 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Baltarusijoje, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0470+0+DOC+XML+V0//LT> [žiūrėta 2008-11-10].

2. A secure Europe in a better world <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> [žiūrėta 2008-10-23].

3. Apie sutartį glaustai http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_lt.htm [žiūrėta 2008-10-22].

4. Baltarusija <http://www.urm.lt/index.php?-1453628782> [žiūrėta 2008-10-29].

5. Baltarusija: patys demokratiškiausi rinkimai http://209.85.135.104/search?q=cache:L9uS4ZSjrisJ:www.alfa.lt/hor_straipsnis/c89993+gresme+europa+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=12&gl=lt [žiūrėta 2008-09-29].

6. Baltarusijos kariuomenė iki 2015 atitiks šiuolaikinius reikalavimus <http://zinios.blog.mtgnewmedia.se/2008/10/22/baltarusijos-kariuomene-iki-2015-m-atitiks-siuolaikinius-reikalavimus/> [žiūrėta 2008-11-07].

7. Bažnyčios siekia nustatyti svarbiausias socialines grėsmes Europai <http://www.religija.lt/content/view/1064/43/> [žiūrėta 2008-11-06].

8. **Denisenko V.**, Ar į Baltarusiją grįš branduolinis ginklas <http://www.geopolitika.lt/?artc=1640> [žiūrėta 2008-11-07].

9. **Drėgvaitė A.**, Europos kaimynystės politika ir Lietuvos indėlis: ar Lietuvos veikimas efektyvus? http://www.laimaandrikiene.lt/lt/main/work_in_lt/Kava_su_politika?ID=503 [žiūrėta 2008-11-09].
10. **Dubonikas G.**, Ar vyks dialogas tarp Irano ir Vakarų? <http://www.geopolitika.lt/?artc=946> [žiūrėta 2008-11-10].
11. **Dubonikas G.**, Baltarusijos užsienio politikos kryptys <http://209.85.135.104/search?q=cache:kOUS432GYR0J:www.vtv.lt/naujienos/virtualios-visuomenes-komentarai/g.-dubonikas-baltarusijos-uzsienio-politikos-kr-3.html+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=17&gl=lt> [žiūrėta 2008-09-29].
12. **Dubonikas G.**, Rusijos, Baltarusijos ir Venesuelos bendradarbiavimo gairės http://www.politika.lt/index.php?cid=9327&new_id=1982788 [žiūrėta 2008-11-06].
13. ES-Baltarusija: nauja žinia Baltarusijos žmonėms http://74.125.39.104/search?q=cache:-VCD0kxHMC0J:iz.euro.lt/popup2.php%3Fru%3DbS9tX2FydGlbGUvZmlsZXMvdl9hcnRpY2xlX3ByaW50LnBocA%3D%3D%26tmpl_name%3Dm_article_print_view%26article_id%3D171+baltarusija+integracija+es&hl=lt&ct=clnk&cd=19&gl=lt [žiūrėta 2008-08-11].
14. ESGP raida <http://74.125.39.104/search?q=cache:tR9x00x8kIcJ:www.kam.lt/accessibility/index.php/lt/155091/+europos+saugumo+politikos+dokumentai&hl=lt&ct=clnk&cd=19&gl=lt> [žiūrėta 2008-10-22].
15. Europos kaimynystės politika ir Lietuvos indėlis: ar Lietuvos veikimas efektyvus? <http://209.85.129.104/search?q=cache:FUbNeL3JgTcJ:www.laimaandrikiene.lt/lt/main/news%3FID%3D502+europos+sajunga+kaimynystes+politika+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt> [žiūrėta 2008-12-24].
16. Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimo sutarties suvestinės redakcijos <http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/ce32120061229lt00010331.pdf> [žiūrėta 2008-10-22].
17. Europos Saugumo strategija <http://www.kam.lt/index.php/lt/155099/> [žiūrėta 2008-10-23].
18. **Gentvilas E.**, ES – Baltarusija: meduolio ir botago politika. <http://209.85.129.104/search?q=cache:Hc7yXGf-rSIJ:www.ve.lt/%3Fdata%3D2006-12-20%26rub%3D1065924816%26id%3D1166546784+europos+sajunga+kaimynystes+politika+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=5&gl=lt> [žiūrėta 2007-12-24].
19. Griežtų sankcijų išvakarėse <http://kauno.diena.lt/dienrastis/pasaulis/grieztu-sankciju-ismakarese-44081> [žiūrėta 2008-11-10].
20. Kiek lietuvių kali Baltarusijos kalėjimuose? http://www.urm.lt/l.php?tmpl_into=middle&tmpl_name=m_article_view&article_id=21417 [žiūrėta 2008-11-09].

21. Konferencijos „Europos Sąjungos Rytų dimensija“ tezės
http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=31438&p_int_tv_id=2694&p_org=0.htm [žiūrėta 2008-11-09].
22. **Kozulinas A.**, Baltarusijoje rinkimų nebus, bus deputatų skyrimas <http://www.lrytas.lt/-12215625731219416373-p1-pasaulis-a-kozulinas-baltarusijoje-rinkim%C5%B3-nebus-bus-deputat%C5%B3-skyrimas.htm> [žiūrėta 2008-09-16].
23. **Kurševičiūtė I.**, Sunki Baltarusijos studentų sąjungos padėtis
<http://www.savas.lt/index.php?name=News&file=print&sid=1> [žiūrėta 2008-11-10].
24. Lietuvos pašonėje – tikinti bomba
<http://209.85.135.104/search?q=cache:E35kWRG1FPoJ:kauno.diena.lt/dienrastis/kita/liuvos-pasoneje-tiksinti-bomba-31812+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=25&gl=lt> [žiūrėta 2008-09-29].
25. Lietuva tikisi, kad Baltarusijos valdžios atstovai pasinaudos panaikintu draudimu lankytis ES šalyse <http://www.euro.lt/lt/naujienos/apie-liuvos-naryste-europos-sajungoje/naujienos/4389/> [žiūrėta 2008-11-09].
26. Lietuvos ir JAV Prezidentų susitikime – pokalbiai apie bevizį režimą
<http://www.balsas.lt/naujiena/216190/liuvos-ir-jav-prezidentu-susitikime-pokalbiai-apie-bevizi-rezima/rubrika:naujienos-liuva-politika> [žiūrėta 2008-11-11].
27. Lietuvos santykiai su Baltarusija
http://by.mfa.lt/l.php?tmpl_into%5B0%5D=index&tmpl_name%5B0%5D=m_site_index2&tmpl_into%5B1%5D=middle&tmpl_id%5B1%5D=102&_m_e_id=136&_menu_i_id=11511 [žiūrėta 2008-11-09].
28. Lietuvos URM – už ES ir Baltarusijos dialogą <http://www.alfa.lt/straipsnis/c90211> [žiūrėta 2008-11-09].
29. **Liubinskas A.**, Baltarusijos provakarietiškos orientacijos požymiai
<http://www.geopolitika.lt/?artc=688> [žiūrėta 2008-07-14].
30. **Mikutis E.**, Rusijos ir Baltarusijos karinis aljansas
<http://74.125.39.104/search?q=cache:nkMHVlsfT3AJ:www.geopolitika.lt/%3Fartc%3D1012+karines+gresmes+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> [žiūrėta 2008-11-06].
31. **Misiūnas T.**, Rusija – Baltarusija: kas ką laimėjo ir kodėl tiek daug pralaimėjusių?
http://209.85.135.104/search?q=cache:k709O6ilxD8J:www.politika.lt/index.php%3Fcid%3D9274%26new_id%3D471177+es+baltarusija+saugumas&hl=lt&ct=clnk&cd=35&gl=lt [žiūrėta 2007-10-17].
32. Nė vienas Baltarusijos opozicijos atstovas nepateko į parlamentą, protestuotojai rinkimus vadina farsu <http://www.lrytas.lt/-12226662641221782418-p2-pasaulis-n%C4%97-vienas->

baltarusijos-opozicijos-atstovas-nepateko-%C4%AF-parlament%C4%85-protestuotojai-rinkimus-vadina-farsu-atnaujinta-11-val-52-min-nuotraukos-video.htm [žiūrėta 2008-09-29].

33. Nelegali migracija: situacija Lietuvoje ir ES

http://www.mokslai.lt/referatai/nama%D1%96_darbas/nelegali-migracija-situacija-lietuvoje-ir-es-puslapis2.html [žiūrėta 2008-11-10].

34. **Paleckis J.**, ESGP: popierinis tigras ar Europos Sąjungos raumenys

<http://209.85.135.104/search?q=cache:4nqSFa0N228J:www.bernardinai.lt/index.php%3Furl%3Darticles/78822+europos+sajungos+saugumas&hl=lt&ct=clnk&cd=11&gl=lt> [žiūrėta 2008-09-29].

35. Pasak Baltarusijos prezidento, saugumo sistema Europoje ir pasaulyje paseno

<http://www.zebra.lt/lt/aktualijos/pasaulyje/Pasak-Baltarusijos-prezidento-saugumo-sistema-Europoje-ir-pasaulyje-paseno-2008-10-16.html> [žiūrėta 2008-11-06].

36. Pokyčiai Baltarusijoje ir Lietuvos vaidmuo juose

<http://209.85.135.104/search?q=cache:u9JR8V3CPWwJ:www.eesc.lt/failai/Pokyciai%2520Baltarusijoje.doc+gresme+europos+sajunga+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt> [žiūrėta 2008-09-29].

37. **Samoškaitė E.**, Baltarusių opozicionieriai: politinių kalinių paleidimas – spektaklis

<http://www.delfi.lt/news/daily/world/article.php?id=18434018> [žiūrėta 2008-09-05].

38. **Šataitytė V.**, Baltarusijai suteikiamas šansas, nes izoliacija nedavė vaisių

<http://politika.atn.lt/straipsnis/1708/baltarusijai-suteikiamas-sansas-nes-izoliacija-nedave-vaissiu> [žiūrėta 2008-11-09].

39. The common foreign and security policy: introduction

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r00001.htm> [žiūrėta 2008-04-07].

40. **Tichomirovas S.**, Lietuva – ES narystės siekančiųjų advokatė (Respublika, 2007 09 22, Nr.

217, p. 13), <http://209.85.129.104/search?q=cache:dWVb-qXM07sJ:nl.urm.lt/index.php%3F779649135+europos+sajunga+kaimynystes+politika+baltarusija&hl=lt&ct=clnk&cd=7&gl=lt> [žiūrėta 2007-12-24].

41. Varšuvoje – apie ES regioninę politiką <http://birutis.lt/lt/veikla/europos-parlamente/varsuva/view>

[žiūrėta 2008-11-10].

42. **Vileita V.**, Rusai noriai pažais su amerikiečiais „karą“

<http://www.ziniur.lt/apie/pranesimai?item=1136> [žiūrėta 2008-11-06].

43. Vilniuje lankosi Europos Parlamento santykių su Baltarusija delegacija

<http://www.euro.lt/lt/naujienos/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/naujienos/4472/> [žiūrėta 2008-11-10].

44. **Volovoj V.**, Baltarusija Baltijos ir Juodosios jūros regiono koncerto kontekste

<http://74.125.39.104/search?q=cache:QKZceLsF3b0J:www.geopolitika.lt/%3Fart%3D302+baltarusija+integracija+es&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> [žiūrėta 2008-08-11].

45. **Volovoj V.**, Baltarusija-probleminis ES kaimynas <http://www.geopolitika.lt/?artc=436> [žiūrėta 2008-07-14].

46. What the European Union could bring to Belarus
http://ec.europa.eu/external_relations/belarus/intro/non_paper_1106.pdf [žiūrėta 2007-10-17].

Sakalauskytė V., Europos Sąjunga ir Baltarusija – iššūkiai Europos saugumui/ Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas asist.. E. Špokas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, 2008, - skaičius p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota saugumo samprata, Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai bei Baltarusijos keliamos grėsmės Europos Sąjungai. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriama saugumo samprata, apžvelgiama Europos Sąjungos saugumo politikos raida bei jos saugumą reglamentuojantys dokumentai. Antrojoje darbo dalyje teoriniu bei tiriamuoju aspektais nagrinėjami Europos Sąjungos bei Baltarusijos santykiai, analizuojama, kokius reikalavimus kelia Europos Sąjunga Baltarusijai, kad būtų atnaujintas bendradarbiavimas su ja, bei ką už tai siūlo mainais. Taip pat tiriamas Lietuvos vaidmuo Europos Sąjungos – Baltarusijos santykiuose, bei Europos Sąjungai iš Baltarusijos kylančios grėsmės. Grėsmės klasifikuojamos pagal Europos Sąjungos saugumo strategiją „Saugi Europa geresniame pasaulyje“ bei B. Buzan išplėstą saugumo sąvoką. Plačiausiai analizuojamos politinės grėsmės, kylančios iš Baltarusijos politinės santvarkos bei jos vykdomos užsienio politikos, socialinės – kylančios iš žmogaus teisių pažeidinėjimo bei socialinės šalies padėties, bei karinės – kylančios iš kariuomenės modernizavimo, ryšių su Rusija bei prekybos ginklais. Galiausiai pateikiami siūlymai, kokių veiksmų turėtų imtis Europos Sąjunga ir Lietuva, kad būtų atnaujintas bendradarbiavimas su Baltarusija, kad šalis būtų atitolinta nuo Rusijos įtakos ir patraukta Vakarų pusėn.

Pagrindiniai žodžiai: Europos Sąjungos saugumas, tarptautiniai santykiai, grėsmės saugumui, nedemokratinis režimas, Europos Sąjungos – Baltarusijos – Lietuvos bendradarbiavimas.

Sakalauskytė V., European Union and Belarus – challenges to European security/ Master's Work on European Union politics and management. Supervisor asst. E. Špokas. – Vilnius: Faculty of Strategic Management and Politics, Mykolas Romeris University, 2008, - skaičius p.

ANOTATION

There have been analyzed security conception, the relations between European Union and Belarus and the threats that Belarus create to European Union in the Master's Work. Using theoretical investigation method, there are examined security conception, surveyed the development of the European Union security policy and the documents which regulates that sphere in the first section of the Work. In the second part, using theoretical and investigative methods, are analyzed the relations of the European Union and Belarus, scrutinized the demands of The European Union on Belarus, which should be realized to recommence cooperation, and what the organization suggests in exchange. There are also analyzed the role of Lithuania in the relations of the European Union and Belarus and the threats that Belarus inspires to the European Union. Threats are classified according to European Union security strategy "Safe Europe in a better world" and the security concept enlarged by B. Buzan. The most extensive part there comes to a political threats – which emerges from the political system of the state and it's foreign policy, social threats – which rises from the violation of the human rights and social situation in the state and the military threats – which comes from the modernization of the Army, connections with Russia and the armament traffic. Eventually, there are given offers, what should be the actions of the European Union and Lithuania, that collaboration with Belarus were reactivated and that the state were estranged from the influence of Russia and attracted to the West.

Key Words: European Union security, international relations, threats to the security, undemocratic regime, the collaboration on the European Union – Belarus – Lithuania.

Sakalauskytė V., Europos Sąjunga ir Baltarusija – iššūkiai Europos saugumui/ Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas asist.. E. Špokas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, 2008, - skaičius p.

SANTRAUKA

Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes Baltarusija nuo 2004 m. turi tiesioginę sieną su Europos Sąjunga, ir iki šiol tebesiblaško tarp demokratines vertybes išpažįstančių Vakarų ir vis dar pasaulinių siekių turinčios Rusijos. Baltarusijos tema ilgą laiką buvo pamiršta, o prisiminus analizuota tik kaip Rusijos sudėtinė dalis, todėl ši tema aktuali, nes joje nagrinėjamas būtent Baltarusijos veiksnys.

Magistro baigiamojo darbo problema – Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai, objektas – Baltarusijos santykių su Europos Sąjungos raida bei Baltarusijos keliamos grėsmės Europos Sąjungos saugumui. Darbo tikslas – išanalizuoti Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungos saugumui. Siekiant tikslo, iškelti tokie uždaviniai - išnagrinėti Europos Sąjungos saugumo politikos raidą, bei ji reglamentuojančius dokumentus; Baltarusijos ir Europos Sąjungos santykius bei Lietuvos vaidmenį juose; išanalizuoti, kokias grėsmes Baltarusija kelia Europos Sąjungos saugumui ir kokių veiksmų turi būti imtasi joms neutralizuoti. Magistro baigiamojo darbo hipotezė - Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungos saugumui, nes yra nedemokratinė valstybė Europos Sąjungos kaimynystėje. Siekiant tikslų naudoti analizės, lyginimo bei apibendrinimo metodai, taip pat kokybinio tyrimo metodas, nagrinėjant, ar Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungos saugumui, kokia ta grėsmė yra bei kaip reiktu ją spręsti.

Darbas skirstomas į dvi dalis – pirmojoje dalyje tiriama saugumo samprata, apžvelgiama Europos Sąjungos saugumo politikos raida bei jos saugumą reglamentuojantys dokumentai. Antrojoje – nagrinėjami Europos Sąjungos bei Baltarusijos santykiai, Lietuvos vaidmuo juose, Europos Sąjungai iš Baltarusijos kylančios politinės, socialinės ir karinės grėsmės bei kokių veiksmų turi būti imtasi joms spręsti.

Apibendrinat darbą galima daryti tokias išvadas: Europos Sąjungos saugumo politika kito per visą organizacijos gyvavimo laikotarpį, o jos saugumą reglamentuoja du pagrindiniai dokumentai – Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis „Nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos“ ir Europos Sąjungos saugumo strategija „Saugi Europa geresniame pasaulyje“; Europos Sąjungos ir Baltarusijos santykiai vis dar paremti reikalavimais viena kitai, o Lietuva atlieka tarpininkės vaidmenį; Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungai įvairiuose sektoriuose – politiniame, kariniame, ekonominiame, socialiniame bei ekologiniame; didžiausios grėsmės kyla iš nedemokratinio valstybės režimo ir jos santykių su Rusija. Sprendžiant Baltarusijos Europos Sąjungai keliamas problemas, pastaroji turėtų atsisakyti izoliacinės politikos ir pereiti prie nuoseklaus bendradarbiavimo įvairiais lygmenimis; skatinti demokratiją remiant opoziciją, studentus ir nepriklausomą žiniasklaidą, skatinant

investicijas iš užsienio bei padarant privatų verslą patrauklesnį raginti pereiti prie rinkos ekonomikos, stabdyti migraciją gerinant ekonominę ir socialinę padėtį šalyje, mažinti karinę šalies grėsmę, atitolinant Baltarusiją nuo Rusijos įtakos, sudaryti su šalimi sutartis ekologijos srityje, teikti finansinę paramą. Hipotezė, kad Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungai, vienareikšmiškai negali būti nei patvirtinta, nes tiesioginės grėsmės nėra, nei paneigta, nes nedemokratinis režimas kelia grėsmę savo nestabilumu. Taigi, darbas gali būti panaudotas išsamiau gilinantis į Baltarusijos – Europos Sąjungos temą.

Sakalauskytė V., European Union and Belarus – challenges to European security/ Master's Work on European Union politics and management. Supervisor asst. E. Špokas. – Vilnius: Faculty of Strategic Management and Politics, Mykolas Romeris University, 2008, - skaičius p.

SUMMARY

The topic of the Master's Work on European Union politics and management is relevant because Belarus has direct border with European Union since 2004 and it still tears between the democratic West and Russia, who has global intentions yet. Also the topic of Belarus had been forgotten for a long time, and if it is remembered, it has been analyzed only as the part of Russia. This Work is relevant because there is the subject of Belarus, like an independent state, studied.

The question of the Master's Work – relations between the European Union and Belarus, object – relations between the European Union and Belarus and the threats which Belarus raise to the European Union. The aim of the Work – to scrutinize the threats that Belarus inspires to the European Union. There were raised tasks to reach the goal – to examine the development of the European Union security policy and the documents which regulates it, to analyze the relations of the European Union and Belarus and the role of Lithuania in them; to research the threats that Belarus raise to the European Union security and the ways to neutralize them. The hypothesis of the Master's Work – Belarus creates threat to the European Union because it is undemocratic state in the neighbourhood of the European Union. There were used methods of analysis, comparing and summarizing, while reaching the aims, also qualitative investigation, researching the threats of the Belarus to the European Union and the ways to solve them.

The Master's Work is divided into two parts – there are examined security conception, surveyed the development of the European Union security policy and the documents which regulate that sphere in the first section of the Work. In the second part, there are analyzed the relations of the European Union and Belarus and Lithuania's role in them, also political, social and military threats which Belarus raises to the European Union and the actions to deal with them.

Summarising the Work, such conclusions can be made: European Union security policy varied through all the period of existence of the organization, and it's security is regulated by two main documents – The V part of the European Union treaty “The attitudes towards common foreign and security policy” and European Union security strategy “The safe Europe in a better world”; the relations between The European Union and Belarus are legitimated by requirements to each other and Lithuania dispenses the role of an intermediate; Belarus raises threats to the European Union in different sectors – political, military, economical, social and ecological; supreme threats emerges because of the undemocratic state regime and intercourse with Russia. Seeking to solve the problems

that Belarus raises to the European Union, the latter should refuse isolating policy and to proceed to the consistent collaboration in different levels; encourage democracy by supporting the opposition, students and independent media; to instigate the state to proceed to the market economy by promoting investments from abroad and making private business more attractive; to stop the migration by improving economic and social situation in the state, to reduce the military threat distancing Belarus from the influence of Russia; to contract with the state in ecological area; to render financial support. The hypothesis that Belarus raises threat to the European Union, can not be confirmed, because there are no direct threat, but it also can not be denied, because undemocratic regime creates threat regarding its instability. Therefore, this Master's Work may be used studying Belarus – European Union topic more properly.

PRIEDAI

Ekspertų interviu dalyvavusių respondentų statistiniai duomenys:

I. Valstybės atstovai:

Nr.	Valstybės atstovas	Lytis	Am- žius	Išsilavinimas	Patirtis	Responden- to kodas
1.	Valstybės atstovas	Mot.	28	Aukštasis	8 (dalyvavimas diplomatinėje veikloje)	VT1
2.	Valstybės atstovas	Vyr.	26	Aukštasis	2 (dalyvavimas ES politikos reikaluose)	VT2
3.	Valstybės atstovas	Mot.	32	Aukštasis	10 (dalyvavimas su ES užsienio politika susijusiuose reikaluose)	VT3
4.	Valstybės atstovas	Vyr.	42	Aukštasis	18 (dalyvavimas ES kaimynystės politikoje)	VT4
5.	Valstybės atstovas	Vyr.	24	Aukštasis	5 (dalyvavimas tarptautinių ryšių politikoje, darbas gynybos politikos srityje)	VT5
6.	Valstybės atstovas	Mot.	23	Aukštasis	2 (domėjimasis užsienio politikos klausimais)	VT6
7.	Valstybės atstovas	Vyr.	24	Aukštasis	5 (domėjimasis ES gynybos klausimais)	VT7

II. Mokslo darbuotojai:

Nr.	Mokslo darbuotojas	Lytis	Am- žius	Išsilavinimas	Patirtis	Responden- to kodas
1.	Mokslo darbuotojas	Mot.	>40	Aukštasis	>10	MD1
2.	Mokslo darbuotojas	Vyr.	46	Aukštasis	20	MD2
3.	Mokslo darbuotojas	Vyr.	34	Aukštasis	13	MD3
4.	Mokslo darbuotojas	Mot.	28	Aukštasis	7	MD4

Ekspertų interviu pateikti klausimai

1. Kokios valstybės kelia grėsmę Europos Sąjungos saugumui? Ar Baltarusiją galima priskirti prie jų, ir kodėl?
2. Anot B. Buzan saugumas skirstomas į 5 sritis: karinį, ekonominį, politinį, socialinį ir ekologinį. Kaip manote ar Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungai visose šitose srityse? Kuriose labiausiai?
3. Kokias grėsmes be jau paminėtų kelia Baltarusija Europos Sąjungai?
4. Pagal J. Solanos Europos saugumo strategiją „Saugi Europa geresniame pasaulyje“ išskiriamos 5 grėsmės Europai: terorizmas, masinio naikinimo ginklų plitimas, regioniniai konfliktai, blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės, organizuotas nusikalstamumas. Kaip manote, prie kurių iš išvardintų grėsmių galima priskirti Baltarusiją ir kodėl?
5. Kokias politines grėsmes Baltarusija kelia ES?
6. Kokias karines grėsmes Baltarusija kelia ES?
7. Kaip vertinate galimą Rusijos – Baltarusijos sąjunginės valstybės sukūrimą? Rusijos – Baltarusijos santykius?
8. Kaip reiktų spręsti Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungai?
9. Kaip manote, ar verta skatinti ES ir Baltarusijos bendradarbiavimą ir kodėl? Kokių veiksmų turėtų imtis ES? Baltarusija? Lietuva?
10. Koks galėtų būti Lietuvos vaidmuo gerinant ES ir Baltarusijos santykius?
11. Ar Baltarusija turi galimybių tapti ES nare ir kodėl?

Ekspertų atsakymai į pateiktus klausimus

	VT1	MD1	MD2	VT2	VT3	MD3	VT4	MD4	VT5	VT6	VT7
Kokios valstybės kelia grėsmę Europos Sąjungos saugumui? Ar Baltarusiją galima priskirti prie jų, ir kodėl?	Sąlyginai kelia Iš dalies karinis, socialinis, ekologinis – saugus.	Tiesioginės nekelia, teorinė - kaip neoautoritarinė valtybė	Nėra įvardinta	Nebent socialines grėsmes, nes kilus nestabilumui Baltarusijoje, yra nemaža tikimybė, kad jos kaimynės užplūstų emigrantų banga. Gal atskiroms ES narėms šiek tiek ekonomines. Pvz., Lietuvai kultų t.t. problemos, jei Baltarusija nutrauktų visų krovinių per Klaipėdos uostą vežimą.	Europos Sąjunga nėra apibrėžusi kokios valstybės kelia grėsmę	Galima, kelia nes yra nestabili, nedemokratinė valstybė.	Baltarusija nekelia grėsmės	Tiesioginės nekelia, sąlyginės	Rusija, Iranas, Kinija, Indija, Baltarusija (yra placdarmai Rusijos veiksmams)	Rusija, Irakas, Iranas. Baltarusija ne	Rusija, Iranas
Anot B. Buzan saugumas skirstomas į 5 sritis: karinį, ekonominį, politinį, socialinį ir ekologinį. Kaip manote ar Baltarusija kelia grėsmę Europos Sąjungai visose šiose srityse? Kuriose labiausiai?	Karinis, socialinis, ekologinis - saugus	Ekonominis, ekologinis	Socialinis, ekologinis	Socialinis, ekologinis, karinės, kad keltų politines/ekonominės yra per silpna	Politinę dėl režimo, socialinę	Visose galima įžvelgti gresius bet tuo pačiu jos yra ir netiesioginės, o greičiau kaip pasekmė Baltarusijos režimo	Politinis, ekonominis	Ekonominis, socialinis, iš dalies karinis	Ekologinis, karinis, politinis	Karinis	Karinis, socialinis
Kokias grėsmes be jau paminėtų kelia Baltarusija Europos Sąjungai?	Komunikacinis saugumas	Pasaulinė finansinė krizė	Nėra	Nėra		Propagandos grėsmė		Nėra			
Pagal J. Solanos Europos saugumo strategiją „Saugi Europa geresniame pasaulyje“ išskiriamos 5 grėsmės Europai: terorizmas, masinio naikino ginklų plitimas, regioniniai konfliktai, blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės, organizuotas nusikalstamumas. Kaip	Blogai valdoma, nes vykdo prekybą ginklais, su Libija, Sudanas, Iranas, Venesuela	Silpna nedemokratinė valstybė, nes išlieka teorinė galimybė, kad gali subręsti prielaidos revoliuciniam perversmui, ar prarasti valstybingumą, tapti Rusijos dalimi.	blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės	Galbūt organizuotas nusikalstamumas, turintis valdžios priedangą.	Silpnų valstybių	Regioniniai konfliktai, blogai valdomos valstybės	Blogai valdoma valstybė, nes A. Lukašenkos režimas nėra demokratinis	Silpnos valstybės	regioniniai konfliktai	Organizuotas nusikalstamumas	blogai valdomos, silpnos ar žlungančios valstybės, organizuotas nusikalstamumas

manote, prie kurių iš išvardintų grėsmių galima priskirti Baltarusiją ir kodėl?											
Kokias politines grėsmes Baltarusija kelia ES?	Prognozuoja mūmą.		Nematau tokių. Labai hipotetiškai nebent ištrauktų į ginklavi mosi varžybas Rusijos pusėje		Tiesioginės nėra, bet dėl režimo ir galimos sąjungos su Rusija gali kilti nestabilumas	Netiesiogiai grėsmės kyla iš nedemokratinio režimo	Nedemokratinis režimas, užsienio politika	Nekelia	Susijungs su RF ir taip RF priartės prie ES	karinės	Politinės susikaldymas, galima pažeisti Europos vienybę
Kokias karines grėsmes Baltarusija kelia ES?	Kels, jeigu pagal BR ir Rusijos sąjunginės valstybės susitarimus galima bus Baltarusijos teritorijoje dislokuoti Rusijos puolamąją ginkluotę.		Nematau tokių. Labai hipotetiškai nebent ištrauktų į ginklavi mosi varžybas Rusijos pusėje		Tiesioginės nėra, bet jei bus sudaryta Rusijos – Baltarusijos sąjunga tai gali kilti dėl dislokuotos Rusijos puolamosios ginkluotės, taip pat dėl modernizuojamos kariuomenės, ginklų prekybos.	Tiesiogiai nekelia, bet jei sudarytų sąjunga su Rusija, o Rusija kaip teigiama ateityje sugalvotų susigrąžinti visas Sovietų Sąjungai priklaususias teritorijas, Baltarusija gali imtis karinių veiksmų prieš Europos Sąjungos šalis.	nekelia	Teoriškai iš Rusijos-Baltarusijos sąjungos kylanti grėsmė	Iskander raketų dislokacija, RF bazės, taktiniai bombonešiai	Rusijos įtaka per Baltarusiją	Didelė ginklų koncentracija, keičiantis santvarkoje gali susikurti nedidelės gerai ginkluotos kriminalinės – teroristinės grupelės.
Kaip vertinate galimą Rusijos – Baltarusijos sąjunginės valstybės sukūrimą? Rusijos – Baltarusijos santykius?	Reikalas sustojęs	Kiekvienas reiškiny turi teigiamas ir neigiamas pasekmes. Tad vienareikšmiško atsakymo nėra. Jei tai būtų kuriama nauja federacinė demokratinė valstybė, vertinčiau teigiamai, jei ne, tai atsirastų įtampų židinys ir grėsmė Lietuvai ir ES. Rusijos ir Baltarusijos santykiai yra pragmatiški.	Kol kas ta valstybė tik butaforija. O RU ir BY santykiai yra gana sudėtingi.	Tai nėra rimta. Procesas praktiškai strigęs. Dėl daugelio priežasčių nei Rusija, nei Baltarusija nesuinteresuota sąjunginės valstybės sukūrimu.	Reikalas sustojęs	Santykiai gerokai atšalę, Sąjunginės valstybės idėja primiršta	Integracija sustojusi, bet jei atsinaujintų Europos Sąjungai gali kilti grėsmių, pvz. karinė	Idėja kol kas sustabdyta	Nors susijungimas nelabai tikėtinas, bet tai Lukašenka naudoja gąsdinti ES	Susijungimas mažai tikėtinas	Baltarusija nenori i RF globos, bijo būti inkorporuota. Lygiavertis susijungimas neįmanomas
Kaip reiktų spręsti Baltarusijos keliamas grėsmes Europos Sąjungai?	Diplomatiniai būdais, įtraukiant Baltarusiją į ES įtakos zoną	Per vieningus ES veiksmus ir pozicijas	Remti opoziciją tuo pat metu plėtojant dialogą su oficialia valdžia.		Suderinant poziciją, skatinant bendradarbiavimą ne tik su opozicija bet ir su valdžia, atsisakant sankcijų, keisti	Tiesioginių grėsmių nėra tai jų spręsti ir nereikia, bet reikia numatyti galimas	Taip kaip sprendžiama dabar – atnaujinti bendradarbiavimą ir panaikinti izoliaciją.	Suvenodinti pozicijas, imtis konkrečių veiksmų step by step	Išsaugoti Baltarusiją kaip suverenią valstybę, netgi jei dėl to kuriam laikui reiktų toleruoti	Stengtis greičiau priartinti Baltarusiją prie ES	„Pritraukti“ prie ES, remti nepriklausomybę, investuoti, padėti

[illegible]